

JAARVERSLAG 2022

Stichting Pensioenfonds Provisum

9 juni 2023

stichting pensioenfonds
Provisum

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE	2
VOORWOORD	4
KERNGEGEVENS (bedragen x € 1.000)	5
KARAKTERISTIEKEN VAN HET PENSIOENFONDS.....	6
<i>Profiel</i>	6
<i>Missie en kernwaarden</i>	6
<i>Visie en strategie</i>	6
ORGANISATIE	9
BESTUURSVERSLAG	14
VERSLAG VAN HET BESTUUR OVER 2022	15
TOEZICHT	22
UITVOERINGSKOSTEN	23
FINANCIËEL	26
PENSIOENREGELINGEN EN PREMIE	29
<i>Pensioenregeling B</i>	29
<i>Pensioenregeling B excedent</i>	29
<i>Pensioenregeling A2006</i>	29
<i>Pensioenregeling A2001</i>	29
<i>Vrijwillig aanvullend pensioen</i>	29
BELEGGINGEN VOOR RISICO VAN HET PENSIOENFONDS.....	34
MAATSCHAPPELIJK VERANTWOORD BELEGGEN	40
BELEGGINGEN VOOR RISICO VAN DE DEELNEMER.....	45
RISICOMANAGEMENT.....	47
OPZET EN ORGANISATIE RISICOMANAGEMENT	48
AANDACHTSGEBIEDEN RISICOMANAGEMENT	50
RISICOMANAGEMENTCYCLUS	51
VOLWASSENHEIDSMETING RISICOMANAGEMENT	52
RISICOGEBIEDEN EN TOP RISICO'S.....	53
RISICOHouding EN RISICOBEREIDHEID VAN HET FONDS	56
VOORUITBLIK	58

VERKLARING COMPLIANCE OFFICER.....	59
VERSLAG EN OORDEEL VERANTWOORDINGSORGAAN EN REACTIE BESTUUR	60
SAMENVATTING RAPPORTAGE RAAD VAN TOEZICHT EN REACTIE BESTUUR.....	64
JAARREKENING.....	69
BALANS PER 31 DECEMBER 2022 NA RESULTAATBESTEMMING	70
STAAT VAN BATEN LASTEN 2022	71
KASSTROOMOVERZICHT	72
GRONDSLAGEN VOOR DE WAARDERING EN RESULTAATBEPALING.....	73
RISICOBEBEERSING	79
TOELICHTING OP DE BALANS.....	86
NIET IN DE BALANS OPGENOMEN REGELINGEN EN VERPLICHTINGEN.....	93
VERBONDEN PARTIJEN	94
TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN.....	95
BESTEMMING VAN HET RESULTAAT	102
GEBEURTENISSEN NA BALANSDATUM.....	102
OVERIGE GEGEVENS	103
CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT	104
ACTUARIËLE VERKLARING	114
BIJLAGE 1: RELEVANTE NEVENFUNCTIES.....	116
BIJLAGE 2: INVENTARISATE CODE PENSIOENFONDSEN	118
BIJLAGE 3 VERKLARING GEHANTEERDE BEGRIPPEN	127

VOORWOORD

Voor u ligt het jaarverslag van Stichting Pensioenfonds Provisum (hierna: het pensioenfonds of Provisum). In dit jaarverslag gaan we in op de gebeurtenissen en ontwikkelingen in 2022.

Inleiding

Het jaar 2022 begon met een lockdown die uiteindelijk in februari volledig werd opgeheven. Het leek eindelijk de goede kant op te gaan. Maar toen werd de wereld opgeschrikt door de Russische invasie in Oekraïne. Dit leidde tot miljoenen vluchtelingen en een humanitaire ramp. En daarnaast ook tot een groot aantal sanctiemaatregelen, dalende aandelenkoersen, hogere inflatiecijfers en een verhoging van de rente.

Financiële situatie

Het jaar 2022 was een uitzonderlijk slecht beleggingsjaar. De hoge inflatie en de stijgende rente zorgden voor negatieve rendementen op bijna alle beleggingscategorieën. Het belegde vermogen van het fonds daalde met meer dan 20%. Desondanks steeg de beleidsdekkingsgraad, de financiële graadmeter van het fonds, van 142,8% naar 151,1% in 2022 door de stijgende rente.

Ook de inflatie steeg tot een ongekeerde hoogte. Zo stonden wij in december voor de keuze om de pensioenen al dan niet met de prijsinflatie van 14,33% te verhogen. Voor het eerst in de geschiedenis van Provisum is overwogen om de pensioenen niet (meteen) met het volledige percentage te verhogen. Maar gezien de hoge beleidsdekkingsgraad van het fonds hebben wij, na alles zeer goed afgewogen te hebben, toch besloten om alle pensioenen per 1 januari 2023 te verhogen met de volledige prijsinflatie van 14,33%. Tevens hebben wij besloten tot het verlenen van een premiekorting in 2023 aan de aangesloten vennootschappen.

Wet toekomst pensioenen

De Wet toekomst pensioenen treedt per 1 juli 2023 in werking. Pensioenfondsen hebben tot 2027 de tijd om alle veranderingen te realiseren, maar ons streven is om de nieuwe pensioenregeling al in 2025 in te laten gaan. Daarom is er in 2022 weer veel werk verzet bij de voorbereidingen van de nieuwe pensioenregeling.

Verantwoord beleggen

Op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) zijn verdere stappen gezet. In het kader van het IMVB convenant hebben wij op basis van de voorkeuren van de deelnemers (enquête september 2021) en een eigen risico-inschatting een aantal thema's gekozen die in onze ogen extra aandacht verdienen. Eén van deze thema's is klimaat. Wij beschouwen de klimaatuitdagingen waar de maatschappij voor staat als zeer urgent. Daarom hebben wij in 2022 invulling gegeven aan dit thema door aanvullend beleid rondom klimaat op te stellen.

Personele ontwikkelingen

Wat betreft de personele wijzigingen is er in 2022 één wijziging geweest in de samenstelling van het bestuur. Leon Dijkstra is begin 2022 benoemd als bestuurslid. Daarnaast is vanwege het vertrek naar het buitenland van Marnix Braber Madelon Flint begin 2023 als lid van het verantwoordingsorgaan doorgeschoven naar het bestuur.

Tot slot bedanken wij iedereen binnen en rond het pensioenfonds voor hun inzet, betrokkenheid en deskundigheid in 2022.

Amsterdam, 9 juni 2023

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Provisum

KERNGEGEVENS (bedragen x € 1.000)

	2022	2021	2020	2019	2018
Aantallen verzekerden per einde jaar:					
Actieve deelnemers met nog niet ingegaan pensioen	2.317	2.262	2.417	2.698	2.876
Gewezen deelnemers met premievrije aanspraken (slapers)	3.918	5.177	4.933	4.724	4.938
Pensioengerechtigden	2.931	2.901	2.853	2.768	2.741
Totaal	9.166	10.340	10.203	10.190	10.555
Indexatie					
Indexatie ingegane en premievrije pensioenen per 1-1 volgend boekjaar	14,33%	3,42%	1,22%	2,72%	2,10%
Indexatie opgebouwde aanspraken in de middelloonregeling per 1-1 volgend boekjaar	14,33%	3,42%	1,22%	2,72%	2,10%
Totale achterstand indexatie ten opzichte van de ambitie	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Pensioenuitvoering					
Feitelijke premie	6.053	11.487	9.278	5.082	9.148
Kostendeekkende premie	17.101	16.173	14.389	12.339	13.079
Premiedekkingsgraad	30%	78%	64%	28%	72%
Premiekorting*	7.257	0	0	3.975	0
Uitvoeringskosten pensioenen	1.963	1.952	2.038	1.985	2.118
Uitvoeringskosten per deelnemer**	€ 299	€ 302	€ 309	€ 291	€ 283
Pensioenuitkeringen	43.569	42.474	42.153	40.943	41.739
Vermogenssituatie en solvabiliteit					
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds	948.929	1.146.350	1.233.632	1.175.187	1.066.892
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van de deelnemers	18.888	21.059	17.500	17.022	14.604
Totaal eigen vermogen	372.064	547.962	420.726	383.818	348.027
Vereist eigen vermogen	159.625	175.431	188.131	180.638	186.246
Minimaal vereiste dekkingsgraad	104,0%	104,0%	104,0%	104,0%	104,0%
Vereiste dekkingsgraad volgens FTK (evenwichtswaarde)	116,5%	115,0%	115,0%	115,2%	117,2%
Dekkingsgraad	138,4%	146,9%	133,6%	132,2%	132,2%
Beleidsdekkingsgraad	151,1%	142,8%	125,3%	131,3%	132,5%
Reële dekkingsgraad***	135,0%	133,5%	119,7%	125,0%	134,1%
Beleggingen					
Beleggingen voor risico pensioenfonds****	1.321.100	1.684.700	1.654.800	1.558.700	1.413.200
Rendement (na kosten)	-19,7%	4,4%	8,4%	12,9%	-1,3%
Kosten vermogensbeheer	6.712	8.573	8.023	7.944	8.588
Kosten vermogensbeheer als % van gemiddeld belegd vermogen (incl. transactiekosten)	0,46%	0,52%	0,51%	0,52%	0,59%
Gemiddeld rendement laatste vijf jaar (rekenkundig)	0,9%	5,7%	6,2%	5,2%	5,6%
Beleggingen voor risico deelnemers	18.888	21.059	17.500	17.022	14.604

* De premiekorting over 2022 is reeds verminderd met € 1.447 wegens vrijval aan uitvoeringskosten.

** Met ingang van boekjaar 2019 worden de algemene kosten in een verhouding 80%-20% toebedeeld aan pensioenbeheer respectievelijk vermogensbeheer (daarvoor 75%-25%).

*** Met ingang van 2019 worden de kasstromen die betrekking hebben op de indexatie verdisconteerd met een netto rendement op zakelijke waarden van 5,6% (tot 2019 was dit 6,75%).

**** In 2021 was dit exclusief de overige vorderingen en schulden.

KARAKTERISTIEKEN VAN HET PENSIOENFONDS

Profiel

Stichting Pensioenfonds Provisum is een ondernemingspensioenfonds, opgericht in 1943 en gevestigd in Amsterdam. Het voert de pensioenregelingen voor C&A Nederland C.V. en voor de door C&A aangewezen vennootschappen of rechtspersonen uit. Eind 2022 waren de volgende vennootschappen en rechtspersonen bij Provisum aangesloten:

- C&A Nederland C.V.
- Anthos Fund & Asset Management B.V.
- Anthos Private Wealth management B.V.
- Sub Tecto B.V. (voorheen COFRA Amsterdam B.V.)
- COFRA Amsterdam C.V. (voorheen Anthos Amsterdam C.V.)
- Porticus Amsterdam C.V.
- Redevco B.V.
- Redevco Nederland B.V.
- Fashion for Good B.V.
- Caresco C.V.

Het bestuur is in zijn besluitvorming geheel onafhankelijk van C&A en de overige aangesloten vennootschappen en rechtspersonen.

De medewerkers van het pensioenfonds nemen eveneens deel in de door het pensioenfonds uitgevoerde pensioenregelingen.

Missie en kernwaarden

Het pensioenfonds heeft als missie het uitvoeren van de pensioenregelingen, gebaseerd op solidariteit zoals deze tussen de werkgevers en (gewezen) werknemers zijn overeengekomen.

De kernwaarden zijn:

Betrouwbaarheid

Provisum heeft een integer professioneel bestuur en beheert het vermogen zorgvuldig. De deelnemers staan voor ons centraal, maar wij wegen bij iedere beslissing de belangen van alle stakeholders evenwichtig mee.

Verantwoord

Provisum streeft ernaar om met de beleggingen -binnen de mogelijkheden- een positieve bijdrage te leveren aan de samenleving.

Transparantie

Provisum communiceert transparant over (de uitvoering van) de pensioenregelingen, de financiële positie van het fonds, de risico's en overige relevante zaken op de website, in het Pensioenbericht en in het jaarverslag.

Kostenbewust

Provisum let op de kosten en probeert zo efficiënt mogelijk te werken. We denken altijd na over verbeteringen.

Visie en strategie

Het pensioenfonds streeft naar een toekomstbestendige en betrouwbare uitvoering van de pensioenregelingen binnen de wettelijke kaders. Hierbij wordt de koopkracht van de deelnemers zowel nu als in de toekomst zo goed als mogelijk in stand gehouden tegen een verantwoorde premie. Het is belangrijk om hierover met de deelnemers en werkgever op heldere wijze te communiceren om hen te helpen om de juiste pensioenkeuzes te maken en inzicht te geven in de risico's, rechten en koopkracht.

Het fonds geeft uitvoering aan de pensioenregelingen zoals overeengekomen in de pensioenuitvoeringsovereenkomst met de werkgever. Deze uitvoering bestaat o.a. uit het beleggen van het beschikbare vermogen, het administreren van de pensioenaanspraken, het doen van uitkeringen en het informeren van belanghebbenden. Het bestuur is eindverantwoordelijk voor de uitvoering en houdt de regie over de werkzaamheden van het fonds. De pensioenreglementen en de uitvoeringsovereenkomst zijn beschikbaar op de website van Provisum.

In 2021 zijn de volgende strategische aandachtspunten benoemd:

1. Nieuwe Pensioen Contract
 - a. Stakeholder management
 - b. IT
 - c. Vermogensbeheer
2. Duurzaamheid
3. Bestuursvorm, successieplanning en druk vanuit (inter)nationale wetgeving
4. Vermogensbeheerder Anthos Fund & Asset Management (AFAM), omvang belegd vermogen en samenstelling klantenkring
5. IT

In 2022 is er regelmatig aandacht besteed aan deze strategische aandachtspunten. De huidige stand van zaken wordt hieronder per aandachtspunt weergegeven.

Ad. 1 Nieuwe Pensioen Contract (NPC)

Het pensioenstelsel in Nederland gaat ingrijpend veranderen. De Wet toekomst pensioenen die dat regelt, is goedgekeurd door de Tweede Kamer en op 30 mei 2023 aangenomen door de Eerste Kamer. De Wet treedt per 1 juli 2023 in werking. Vooruitlopend op de wetgeving is er bij Provisum in 2021 reeds een projectgroep gestart bestaande uit vertegenwoordigers van sociale partners, Verantwoordingsorgaan, pensioenfondsen en een adviseur om aan de implementatie van het NPC invulling te geven. De projectgroep is in 2022 meerdere keren bij elkaar gekomen. Het fonds heeft een voortgangsdokument opgesteld dat periodiek geactualiseerd wordt en laat zien of het fonds nog op schema ligt.

De IT-serviceprovider AxyWare B.V. is eind 2022 overgenomen door een Zweedse partij en heet voortaan Lumera Nederland B.V. (verder te noemen Lumera). Lumera heeft in de zomer van 2022 de 'digital twin' opgeleverd. Dit is een database met een kopie van de huidige gegevens die in het systeem zitten. Hiermee kunnen de medewerkers van het pensioenbureau inzicht krijgen in de manier waarop wijzigingen in de nieuwe pensioenregeling in het systeem worden verwerkt. Ook kan de digital twin een vergelijking maken tussen de huidige en toekomstige pensioenaanspraken van de deelnemers. Maar voordat hierover gecommuniceerd kan worden richting deelnemers dienen eerst alle parameters van de nieuwe pensioenregeling bekend te zijn.

De beleggingscommissie is met de fiduciair vermogensbeheerder, Anthos Fund & Asset Management (AFAM), in gesprek over het vermogensbeheer voor de nieuwe pensioenregeling. Vooruitlopend op de Asset Liability Management (ALM) studie die in 2023 wordt uitgevoerd is begin 2023 een risicopreferentieonderzoek onder deelnemers uitgevoerd. Dit onderzoek brengt in kaart in hoeverre deelnemers beleggingsrisico willen en kunnen nemen. De resultaten van dit onderzoek dienen als input voor de ALM-studie.

Ad. 2 Duurzaamheid

Op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB) zijn verdere stappen gezet. De vereisten van het IMVB convenant zijn nagenoeg volledig geïmplementeerd en er is beleid rondom klimaat opgesteld (zie ook de paragraaf over maatschappelijk verantwoord beleggen verderop in dit jaarverslag). In 2022 is ook onderzocht of de in 2021 gekozen standpunten wat betreft de Sustainable Finance Disclosure Regulation

(SFDR) nog wel valide waren. Dit heeft begin 2023 tot een heroverweging van de standpunten geleid. Er is besloten om de 'opt-out' te laten vervallen en ongunstige effecten mee te nemen in de beleggingsbeslissingen en de pensioenregeling te classificeren als 'licht groen', een product dat ecologische en/of sociale kenmerken promoot.

Ad. 3 Bestuursvorm, successieplanning en druk vanuit (internationale) regelgeving.

In 2022 heeft het bestuur, onder leiding van een externe partij, uitgebreid stilgestaan bij alternatieve uitvoeringsvormen en bestuursmodellen. De conclusie wat betreft de uitvoeringsvorm was dat de voortzetting van het eigen fonds de beste optie is. Ook het huidige paritaire bestuursmodel wordt gezien als beste optie met als aandachtspunten: tijdsbesteding en successieplanning. Om de tijdsbesteding te beperken worden er nog meer samenvattingen bij lange beleidsnotities gemaakt en worden stukken voor de vergadering eerder beschikbaar gesteld. In 2023 zal het onderwerp successieplanning uitgebreid aan de orde komen.

Ad. 4 AFAM, omvang belegd vermogen en samenstelling klantenkring

AFAM is bezig om externe klanten aan te trekken en zo het door AFAM beheerde vermogen uit te breiden. In 2022 is AFAM erin geslaagd om enkele nieuwe externe klanten aan zich te binden. Dat geeft vertrouwen in de toekomst van AFAM. Op reguliere basis wordt Provisum geïnformeerd door het kernteam van AFAM over de voortgang. De combinatie van openheid en daadwerkelijke voortgang geeft Provisum de overtuiging dat de aandacht weer teruggebracht kan worden naar een normaal niveau. De samenstelling van de klantenkring, met name het ontbreken van een ander Nederlands pensioenfonds, blijft nog wel een punt van aandacht.

Ad. 5. IT

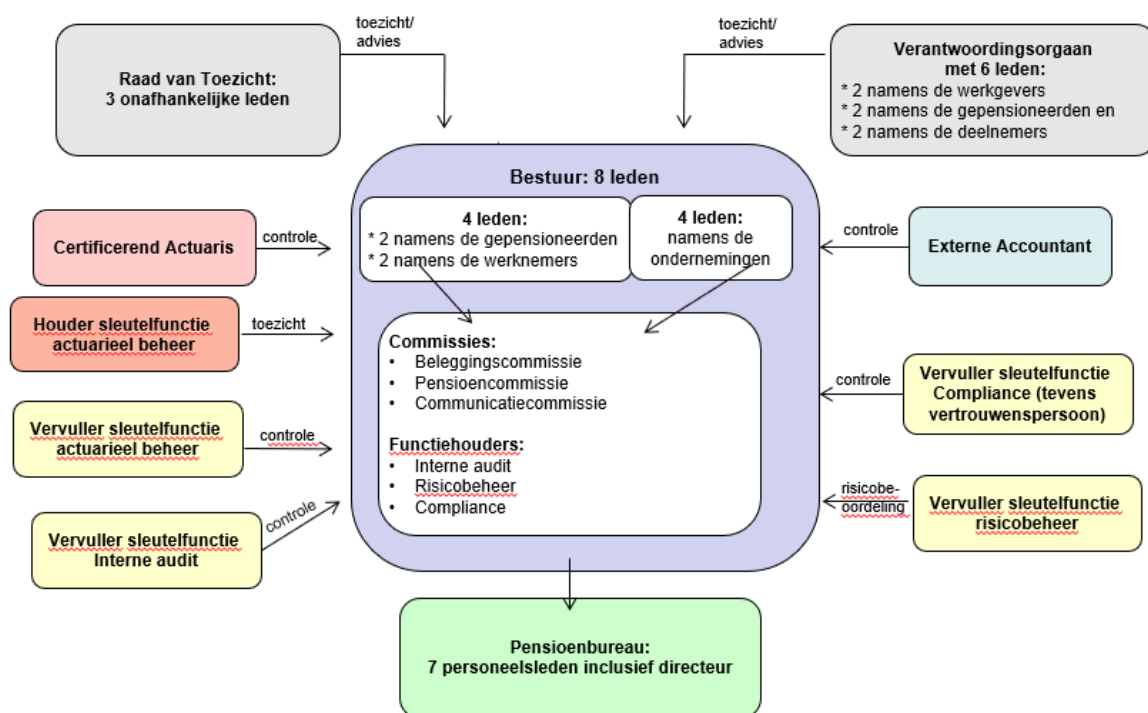
De IT werkgroep was ook in 2022 actief en heeft aandacht besteed aan (ontwikkelingen binnen) IT en het vergroten van de kennis op het gebied van IT bij het bestuur. In 2022 is opvolging gegeven aan enkele verbeterlagen die kwamen uit de uitgevoerde externe audit op de IT-volwassenheid van Provisum en haar beide IT-partners (Lumera en COFRA IT). Ook is in 2022 samen met COFRA IT een cyberoefening uitgevoerd om vast te stellen hoe een dergelijk proces zich kan ontploffen en om te bezien of de juiste maatregelen zijn getroffen. Een van de aandachtspunten is of de governance van het fonds hier goed op aansluit. Dit onderwerp blijft hoog op de agenda staan aangezien de ontwikkelingen op dit gebied elkaar snel opvolgen.

In januari 2023 is de Digital Operational Resilience Act (DORA) in werking getreden. Financiële ondernemingen hebben 2 jaar de tijd om aan de wetgeving te voldoen. De DORA moet onder andere de risico's van cyberaanvallen mitigeren. De implementatie van de DORA ligt met name bij COFRA IT als centrale infrastructuur dienstverlener. De IT werkgroep houdt controle op de implementatie.

De strategische aandachtspunten en de (voortgang van de) risico-mitigerende maatregelen komen periodiek tijdens de bestuursvergaderingen aan bod.

ORGANISATIE

Organigram eind 2022

Bestuur

Het bestuur is belast met het besturen van het pensioenfonds en is paritair samengesteld, Het bestaat uit vier leden namens de vennootschappen en vier leden namens deelnemers en gepensioneerden.

De samenstelling van het bestuur per 31 december 2022 is als volgt:

	M / V	Geb. jaar	Vertegenwoordiging	Lid bestuur sinds	van	Einde zittingstermijn
Lidy Beute	V	1967	namens vennootschappen	09-04-2020		09-04-2024*
Jan Bezemer	M	1959	namens gepensioneerden	16-09-2016		16-09-2024
Marnix Braber	M	1986	namens vennootschappen	12-02-2021		12-02-2025*
Linda ten Broeke	V	1974	namens vennootschappen	16-02-2018		16-02-2026
Leon Dijkstra	M	1989	namens deelnemers	22-04-2022		22-04-2026*
Makkie Konijn	M	1962	namens deelnemers	06-11-2020		06-11-2024*
Gert Jan Pieters (voorzitter)	M	1951	namens vennootschappen	13-12-2013		14-12-2024
Ric v.d. Woude	M	1959	namens gepensioneerden	26-06-2020		26-06-2024*

* Nog herbenoembaar voor een bestuurstermijn van 4 jaar.

In 2022 is Leon Dijkstra benoemd als bestuurslid en zijn Linda ten Broeke en Gert Jan Pieters herbenoemd voor een nieuwe bestuurstermijn. Eind december liep Madelon Flint

mee als aspirant bestuurslid. Madelon is inmiddels formeel benoemd als opvolger van Marnix Braber.

Dagelijks Bestuur

Het dagelijks bestuur (DB) is belast met de dagelijkse leiding van het pensioenfonds en wordt gevormd door de voorzitter, de directeur, de adjunct-directeur en een tweede bestuurslid. De taken en werkwijze van het Dagelijks Bestuur zijn vastgelegd in het Reglement Dagelijks Bestuur.

Bestuurscommissies

Het bestuur laat zich ondersteunen door het Dagelijks Bestuur (DB) en drie permanente commissies, te weten: de beleggingscommissie, de pensioencommissie en de communicatiecommissie.

De commissies bestaan uit ten minste twee bestuursleden en een externe adviseur en worden ondersteund door minimaal één vertegenwoordiger van het pensioenbureau. De taak van de commissies is om de besluitvorming binnen het bestuur voor te bereiden, de voorstellen binnen het bestuur toe te lichten en toe te zien op de aan de commissies toegewezen deel terreinen. De taken en werkwijze van de commissies zijn vastgelegd in het Reglement Commissies Bestuur.

De personele invulling van het dagelijks bestuur en de commissies is per ultimo 2022 als volgt:

Dagelijks Bestuur	Pensioen-commissie	Beleggings-commissie	Communicatie-Commissie
Gert Jan Pieters	Ric van der Woude	Jan Bezemer	Makkie Konijn
Leon Dijkstra	Madelon Flint (asp.)	Marnix Braber	Gert Jan Pieters

Sleutelfuncties

Het bestuur heeft vier sleutelfuncties ingericht, te weten op de gebieden van interne audit, risicobeheer, compliance en actuariel beheer. De sleutelfuncties hebben een controlerende en in voorkomende gevallen adviserende rol en moeten onafhankelijk functioneren van de uitvoerende werkzaamheden, waarop zij toezien resp. die zij controleren.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen een houder van een sleutelfunctie en een vervuller van een sleutelfunctie. De houder is een natuurlijk persoon die eindverantwoordelijk is voor de uitoefening van de taken die vallen onder de desbetreffende sleutelfunctie. De vervuller is een organisatie die betrokken is bij de uitvoering van de taken die vallen onder de sleutelfunctie.

Het fonds heeft de sleutelfuncties eind 2022 als volgt ingericht:

Sleutelfunctie	Houder	Vervuller
Risicobeheer	Linda ten Broeke (bestuurslid)	AethiQs
Interne audit	Ric van der Woude (bestuurslid)	Baker Tilly
Compliance	Leon Dijkstra (bestuurslid)	TriVu
Actuariel beheer	Joris Dankers (tevens certificerend actuaris)	Aon

Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan over het door het bestuur gevoerde beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst. Jaarlijks stelt het Verantwoordingsorgaan een oordeel op over het handelen van het bestuur. Dit oordeel over 2022 is verderop in dit jaarverslag opgenomen.

De taken en verantwoordelijkheden van het Verantwoordingsorgaan zijn vastgelegd in het Reglement van het Verantwoordingsorgaan. Daarin is eveneens geregeld dat het Verantwoordingsorgaan het recht heeft om advies uit te brengen aan het bestuur over onderwerpen die in de Pensioenwet zijn vastgelegd. In 2022 heeft het Verantwoordingsorgaan onder meer advies uitgebracht over de volgende onderwerpen:

- De klachten- en geschillenregeling;
- Profielschetsen Raad van Toezicht;
- Reglement Verantwoordingsorgaan;
- De uitvoeringsovereenkomst.

De samenstelling van het Verantwoordingsorgaan is per ultimo 2022 als volgt:

	M / V	Geb. jaar	Vertegenwoordiging	Lid van VO sinds	Einde zittingstermijn
vacature			namens vennootschappen		
Remco Gerlof	M	1970	namens vennootschappen	jan. 2017	jan. 2025
Ricardo Scholman	M	1962	namens gepensioneerden	sept. 2019	sept. 2023*
Francoise Schoordijk	V	1966	namens deelnemers	jan. 2020	jan. 2024*
Esther Pennings	V	1981	namens deelnemers	april 2021	april 2025*
Dick van der Windt (voorzitter)	M	1946	namens gepensioneerden	maart 2014	maart 2025

* Nog herbenoembaar voor een termijn van 4 jaar.

Door het vertrek van Madelon Flint bij het Verantwoordingsorgaan was er eind 2022 sprake van een vacature. Deze is inmiddels opgevuld door Jelle ter Laak. Dick van der Windt is in 2022 door de Vereniging van Gepensioneerden van Provisum (VVGP) herbenoemd voor een periode van 2 jaar.

Raad van Toezicht

Het interne toezicht wordt bij Provisum uitgevoerd door een Raad van Toezicht. Deze heeft als taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. De Raad van Toezicht staat het bestuur ook met raad terzijde. De taken en bevoegdheden van de Raad van Toezicht zijn vastgelegd in een Reglement Raad van Toezicht en in afzonderlijke opdrachtbevestigingen. De Raad van Toezicht legt verantwoording af over de uitvoering van haar taken aan het Verantwoordingsorgaan. De bevindingen van de Raad van Toezicht zijn verderop in dit jaarverslag opgenomen.

In de Raad van Toezicht zitten de volgende personen per ultimo 2022:

	Lid van Raad van Toezicht sinds	Benoemd tot
Roland de Greef	juli 2018	juli 2024
Fridoline van Binsbergen-Stierum	september 2022	september 2025*
Anneke van der Meer (voorzitter)	juli 2022	juli 2025*

* Nog herbenoembaar voor maximaal drie jaar (in termijnen van een jaar).

Leden van de Raad van Toezicht worden voor een periode van drie jaar benoemd met een jaarlijkse verlengingsmogelijkheid tot maximaal nog eens drie jaar. In 2022 traden twee nieuwe personen tot de Raad van Toezicht toe, te weten Fridoline van Binsbergen- Stierum en Anneke van der Meer. De termijn voor Roland de Greef is in 2022 verlengd met een jaar tot juli 2023 en inmiddels is Roland benoemd voor nog een jaar, tot juli 2024. In 2024 heeft Roland de maximale termijn bereikt en kan er geen herbenoeming meer plaatsvinden.

Pensioenbureau

Aan het pensioenfonds is een pensioenbureau verbonden. De medewerkers van het pensioenbureau zijn in dienst van het fonds en belast met de uitvoering van de pensioenregeling(en) en ondersteunende werkzaamheden ten behoeve van het bestuur en de bestuurscommissies. Het pensioenbureau staat onder leiding van de directeur die benoemd wordt door het bestuur. De directeur rapporteert op kwartaalbasis over de werkzaamheden aan het bestuur.

De bezetting van het pensioenbureau ziet er eind 2022 als volgt uit:

Marry Dijkstra	Diana Roodt
Natascha Endema (adj. directeur)	Henk Spitteler
Joost van Engers (directeur)	Henri van Unen
Melinda Onrust	

Vermogensbeheerder

Het bestuur laat het beheer van de beleggingen van het fonds door de vermogensbeheerder Anthos Fund & Asset Management BV (AFAM) uitvoeren. AFAM beschikt over een uitgebreide beleggingsdeskundigheid en over goede contacten met tal van beleggingsprofessionals. Met ingang van 2021 heeft AFAM de backoffice uitbesteed aan Caceis. De premies en kapitalen in de beschikbare premieregelingen worden belegd door ABN AMRO Pension Services volgens het zogenaamde life cycle principe. Robeco Institutional Asset Management BV adviseert het pensioenfonds over het vaststellen van de life cycle mixen.

Privacy Officer

Als privacy officer is TriVu, in de persoon van Harmen Pullen, benoemd. De privacy officer ondersteunt het bestuur bij de naleving van de Algemene Verordening Gegevensbescherming. Het bestuur is eindverantwoordelijk voor de naleving.

Compliance Officer (vervuller sleutelfunctie compliance)

De compliance officer heeft als hoofdtaak het controleren van en dienen als vraagbaak ten aanzien van de naleving van wet- en regelgeving en de gedragscode van het pensioenfonds. Als compliance officer van het pensioenfonds is TriVu, in de persoon van Harmen Pullen, benoemd.

Riskmanager (vervuller sleutelfunctie risicobeheer)

Op het gebied van risicobeheer wordt beoogd dat Provisum een totaalbeeld heeft van de verschillende risico's waaraan het pensioenfonds wordt blootgesteld. De vervuller van de sleutelfunctie risicobeheer heeft hierin een ondersteunende rol. Het bestuur heeft AethiQs, in de persoon van Steven Verschuren, als vervuller van de sleutelfunctie risicobeheer benoemd in 2022. De ondersteuning van AethiQs bestaat o.a. uit de volgende activiteiten:

- Ondersteunen bij 2^e lijn opinie: geven van een risico-oordeel bij belangrijke beleidsvoorstellen.
- Schrijven van het kwartaalrapport ten behoeve van het bestuur;
- Risk-to-risk meetings houden met de 2^e lijn van de belangrijkste uitbestedingspartners van Provisum.

Interne auditor (vervuller sleutelfunctie interne audit)

De vervuller van de sleutelfunctie interne audit maakt gebruik van interne audits bij het beoordelen, monitoren en rapporteren over de opzet, het bestaan en de werking (adequaatheid en doeltreffendheid) van de interne controlemechanismen en andere procedures en maatregelen ter waarborging van de beheerste en integere bedrijfsvoering van het pensioenfonds. Als vervuller van de interne auditfunctie heeft het pensioenfonds Baker Tilly benoemd.

Certificerend Actuaris (tevens houder en vervuller sleutelfunctie actuariel beheer)

De certificerend actuaris beoordeelt de financiële positie van het fonds en beschrijft zijn bevindingen in het rapport van de certificerend actuaris. Als houder en vervuller van de sleutelfunctie actuariel beheer wordt er op kwartaalbasis gerapporteerd. Voor het verslagjaar 2022 is Joris Dankers van Aon Nederland CV aangesteld als certificerend actuaris. Hij is tevens houder en vervuller van de sleutelfunctie actuariel beheer.

Adviserend Actuaris

De adviserend actuaris adviseert het pensioenfonds in pensioen-technische aangelegenheden en stelt het actuariel rapport op. Als adviserend actuaris is Mark van de Velde aangewezen. Hij is werkzaam bij Aon Nederland CV.

Externe accountant

De accountant controleert jaarlijks de administratie van het pensioenfonds, waaronder de jaarrekening en de staten voor De Nederlandsche Bank N.V. (DNB). Voor het jaarverslag 2022 is Steven Spiessens van Ernst & Young Accountants LLP de certificerend accountant.

VERSLAG VAN HET BESTUUR OVER 2022

Vergaderingen

Het bestuur heeft in 2022 acht keer vergaderd waarvan eenmaal met het Verantwoordingsorgaan en Raad van Toezicht gezamenlijk en een keer afzonderlijk met het Verantwoordingsorgaan en een keer afzonderlijk met de Raad van Toezicht. De gebruikelijke tweedaagse bijeenkomst van het bestuur heeft plaatsgevonden in juni.

In de bestuursvergaderingen zijn onder andere de volgende besluiten genomen:

- Het vaststellen van het jaarverslag over het jaar 2021;
- Wijzigingen in verschillende documenten zoals o.a. de statuten, Klachten- en geschillenregeling, Integriteitsrisicoanalyse (SIRA), Eigen Risicobeoordeling, Abtn en de pensioenreglementen;
- Aanvullende uitsluitingen in de beleggingen om invulling te geven aan het klimaatbeleid (zie ook het hoofdstuk over maatschappelijk verantwoord beleggen);
- Een aanpassing van de benchmark voor aandelen van de MSCI All Countries World Index naar de MSCI World Index. Deze aanpassing is in 2023 doorgevoerd;
- Een verhoging van de pensioenen met 14,33% per 1-1-2023, zijnde de stijging van de consumentenpreizen in de periode oktober 2021 tot november 2022;
- Het verlenen van een premiekorting aan de werkgevers in 2023.

Evenwichtige belangenafweging

Het bestuur heeft bij zijn besluit inzake de verhoging van de pensioenen met 14,33% en het verlenen van de premiekorting aan de werkgevers de belangen van alle stakeholders evenwichtig afgewogen. Voor de belanghebbenden is het van belang dat hun pensioen(aanspraak) verhoogd wordt. Voor de werkgever is het belangrijk dat hij een zo hoog mogelijk pensioen (zonder indexatieachterstand) kan aanbieden aan zijn werknemers. Het indexatiebesluit is op de website en in de digitale nieuwsbrief geplaatst. Alle belanghebbenden zijn of worden vervolgens persoonlijk geïnformeerd in de begeleidende brief bij hun jaarlijks pensioenoverzicht.

Gedurende het jaar is er aandacht besteed aan de hiernavolgende onderwerpen.

Wet toekomst pensioenen (Wtp)

De in 2020 ingestelde projectgroep, bestaande uit vertegenwoordigers van sociale partners, Verantwoordingsorgaan, pensioenfonds en een adviseur is in 2022 zeven maal bij elkaar gekomen. Sociale partners hebben begin 2022 een voorlopige keuze gemaakt voor de solidaire pensioenregeling en voor Provisum als uitvoerder. Er moet nog een keuze gemaakt worden over het al dan niet invaren van de bestaande pensioenaanspraken. In een aparte werkgroep is ook gestart met nadenken over het beleggingsbeleid in de nieuwe pensioenregeling. Begin 2023 heeft een risicopreferentieonderzoek plaatsgevonden. Met dit onderzoek is informatie verzameld over de mate waarin deelnemers risico willen en kunnen nemen met de beleggingen. De resultaten worden meegenomen in de verdere uitwerking van het beleggingsbeleid.

Met de IT-serviceprovider, Lumera B.V., is het traject inzake de 'digital twin' gestart. Dit is een tweede database, zijnde een afslag van de huidige gegevens in het systeem, die de effecten van de solidaire premiereregeling voor het pensioenfonds op deelnemersniveau kan doorrekenen. Zo kan een vergelijking worden gemaakt tussen de huidige pensioenaanspraken en de pensioenaanspraken onder de Wet toekomst pensioenen.

De communicatiecommissie bereidt zich voor om het traject van de communicatie met de deelnemers gereed te hebben wanneer de details voor de voorgestelde regeling en de daarbij behorende berekeningen gereed zijn. In aanloop hier naartoe worden deelnemers geïnformeerd over de nieuwe pensioenregels. Er is een speciaal deel van de website ingericht voor het nieuwe pensioenstelsel. Hier staat informatie over het Wetsvoorstel toekomst pensioenen en wat dit in grote lijnen gaat betekenen voor de deelnemers,

gewezen deelnemers en pensioengerechtigden. Er is een speciale Nieuwsbrief Wtp verstuurd naar alle deelnemers waarin de principe keuze voor de solidaire premiereregeling is gecommuniceerd en in december heeft het pensioenfonds een webinar georganiseerd over het nieuwe pensioenstelsel.

Op kwartaal basis wordt het bestuur uitgebreid geïnformeerd door middel van het voortgangsdocument evenals het Verantwoordingsorgaan en de Raad van Toezicht.

Uitbesteding

Van uitbesteding is sprake indien het pensioenfonds op structurele basis kerndiensten of faciliteiten, welke deel uitmaken van het met de uitvoering van de pensioenregeling samenhangende of daaraan ondersteuning verlenende bedrijfsprocessen, door een derde laat uitvoeren. Processen kunnen worden uitbesteed, maar de eindverantwoordelijkheid blijft bij het bestuur liggen. Het beleid voor uitbesteding is vastgelegd in het Uitbestedingsbeleid.

Met de belangrijkste uitbestedingspartners, waaronder Anthos Fund & Asset Management BV (AFAM), zijn de afspraken vastgelegd in contracten en Service Level Agreements. De deelnemers- en pensioenadministratie van de uitkeringsregelingen wordt in eigen beheer uitgevoerd. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het pensioenadministratiesysteem AxyLife van de onderneming Lumera. Voor de uitbetaling van de pensioenen wordt gebruik gemaakt van de excassomodule van AxyLife. Ook met Lumera zijn de afspraken vastgelegd in contracten en Service Level Agreements.

Van de belangrijkste uitbestedingspartners zijn *unqualified* ISAE3402 type II verklaringen ontvangen, te weten van Lumera B.V., AFAM en COFRA IT. Met deze verklaring toont de desbetreffende organisatie aan dat de interne processen, die vermeld worden in de verklaring, beheerst worden. De verklaringen worden door het fonds geanalyseerd en er wordt, indien nodig, nader in overleg getreden met de uitbestedingspartner. Van ABN AMRO Pension Services is over 2022 geen ISAE3402 type II verklaring ontvangen. Gezien hun geheel vernieuwde risk management- en compliance framework zal een type I verklaring worden afgegeven. Wel is er een type II verklaring ontvangen van ABN AMRO Securities Operations. Dit is de afdeling die voor ABN AMRO Pension Services de transacties uitvoert en de effecten bewaard.

Informatiebeveiliging en IT

Het bestuur ziet informatiebeveiliging en IT als een (groeierende) dominante factor voor succes. Het is ook één van de strategisch aandachtspunten van het bestuur en er wordt veel aandacht aan besteed. Verderop in het onderdeel over de risico's wordt hier uitgebreid op ingegaan.

Compliance en Integriteit

Het bestuur hecht grote waarde aan een integere bedrijfsvoering. Een integere bedrijfsvoering gaat verder dan het alleen voldoen aan de externe en interne wet- en regelgeving. Het gaat ook om het hebben van een cultuur waarin het vanzelfsprekend is dat de betrokkenen bij het pensioenfonds handelen in overeenstemming met de geldende maatschappelijke normen en interne regelgeving. Het bestuur laat zich hierbij ondersteunen door de sleutelfunctie compliance. Voor het invullen van de sleutelfunctievervuller compliance (compliance officer) is daarom gekozen voor een externe en onafhankelijke partij, TriVu in de persoon van Harmen Pullen. Deze ziet toe op de naleving van wet- en regelgeving op het gebied van compliance en integriteit en op naleving van de gedragscode van het pensioenfonds. Een verklaring van de vervuller van de sleutelfunctie is verderop in dit bestuursverslag opgenomen.

De risico's op het gebied van integriteit inclusief een overzicht van de beheersmaatregelen zijn opgenomen in een Systematische Integriteitsrisicoanalyse (SIRA). Indien het bestuur

van mening is dat een risico niet voldoende beheerst wordt, zal het onderzoek doen naar verbetering of uitbreiding van beheersmaatregelen.

De ontwikkelingen in wet- en regelgeving worden door het bestuur nauwgezet gevolgd. Voor het fonds relevante wijzigingen worden geanalyseerd en de opvolging ervan wordt besproken in de bestuursvergaderingen. Het bestuur is niet bekend met overtredingen van wet- en regelgeving door het fonds.

Gedragscode

Alle aan Provisum verbonden personen hebben verklaard dat zij zich in 2022 aan de regels in de gedragscode hebben gehouden.

Beloningsbeleid

Het bestuur voert een beheerst en transparant beloningsbeleid dat te vinden is op de website van Provisum.

De beloning van de leden van het bestuur en het Verantwoordingsorgaan van het fonds is gerelateerd aan de taken en verantwoordelijkheden alsmede de tijdsbesteding. Een bestuurslid wordt geacht een dag per week (= 0,2 FTE) te besteden aan het besturen van het pensioenfonds. Als beloning voor deze bestuurswerkzaamheden is een normbedrag vastgesteld van € 16.000 per jaar (op basis van 0,2 FTE). Er is sprake van een hogere vergoeding indien de functie van het bestuurslid meer tijd vergt, zoals bijvoorbeeld voor de voorzitter van een commissie (= 0,3 FTE).

Voor de leden van het Verantwoordingsorgaan is hetzelfde normbedrag van toepassing, maar is een beperktere tijdsbesteding van toepassing. Daarom wordt er een correctiefactor toegepast van 0,35 (0,45 voor de voorzitter) op de normfactor van 0,2 FTE.

Indien het normbedrag hoger is dan het salaris uit hoofde van het dienstverband met een van de aangesloten werkgevers (op basis van 0,2 FTE), ontvangt het desbetreffende lid een vergoeding van het verschil vanuit het pensioenfonds. Pensioengerechtigde leden van het bestuur en Verantwoordingsorgaan die niet in loondienst zijn bij een van de aangesloten werkgevers ontvangen het normbedrag. Een lid van de Raad van Toezicht ontvangt een bedrag van € 12.500 per jaar en de voorzitter een bedrag van € 16.000 per jaar.

De totale beloning voor het gehele bestuur en het Verantwoordingsorgaan over 2022 bedroeg € 66.782 (2021: € 73.652). In 2022 is er aan de RvT- leden een vergoeding betaald van in totaal € 39.680 (2021: € 35.495). Ondanks dat één lid van de RvT de in rekening gebrachte BTW terug heeft betaald, is het bedrag hoger dan vorig jaar. Dit komt doordat in 2022 nog enkele facturen uit het voorgaande jaar zijn betaald.

Privacy

Naleving Gedragslijn Verwerking Persoonsgegevens Pensioenfondsen

Provisum leeft de Gedragslijn Verwerking Persoonsgegevens Pensioenfondsen (hierna: Gedragslijn) uit 2019 na. Deze Gedragslijn beschrijft hoe de pensioensector persoonsgegevens verwerkt en maakt aan alle deelnemers duidelijk hoe er omgegaan wordt met hun gegevens. Dit betekent o.a. dat het fonds:

- Alleen persoonsgegevens verzamelt voor welbepaalde en uitdrukkelijk omschreven doeleinden en deze heeft vastgelegd in een verwerkingsregister;
- Alleen verwerkingen van persoonsgegevens doet die noodzakelijk zijn (minimale gegevensverwerking);
- Een functionaris gegevensbescherming heeft;
- De rechten respecteert van betrokkenen (inzage, correctie, gegevenswissing, beperking en overdraagbaarheid);
- Een beleid inzake bewaartermijnen heeft;

- Een privacyverklaring op de website heeft gepubliceerd waarin o.a. de rechten van betrokkenen zijn vermeld;
- Verwerkersovereenkomsten heeft met partijen met wie de persoonsgegevens worden gedeeld;
- Geen persoonsgegevens doorgeeft aan organisaties in landen buiten de Europese Economische Ruimte (EER);
- Passende technische en organisatorische maatregelen heeft getroffen om datalekken te voorkomen;
- Een proces heeft in het geval van eventuele datalekken.

Tot eind 2022 was het nog niet mogelijk om in het administratiesysteem volledige uitvoering te geven aan de bewaartermijnen. Inmiddels is dit door IT-serviceprovider, Lumera, gerealiseerd.

De Gedragslijn is per 1 januari 2023 geactualiseerd. Er zijn tekstuele wijzigingen doorgevoerd en een aantal inhoudelijke wijzigingen. Vanaf 2023 zal het fonds de geactualiseerde Gedragslijn hanteren.

Onderzoek privacy risico's

Onder de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG), zijn organisaties verplicht een Data Protection Impact Assessment (DPIA) uit te voeren. Dat is een instrument om vooraf de privacy risico's van een nieuwe gegevensverwerking in kaart te brengen en om daarna eventueel maatregelen te nemen om de risico's te verkleinen, indien noodzakelijk. In de Gedragslijn Verwerking Persoonsgegevens Pensioenfondsen van de Pensioenfederatie is beschreven dat een DPIA 3-jaarlijks dient te worden geactualiseerd. De enige recente nieuwe gegevensverwerking binnen Provisum is de rol van Paragon in het kader van postverzendingen. Hier is een DPIA voor uitgevoerd.

Vanuit de Sleutelfunctie Compliance is besloten om ook voor een aantal bestaande processen in de pensioenadministratie op vrijwillige basis een beperkte DPIA uit te voeren door de Functionaris Gegevensbescherming, Harmen Pullen. De conclusie van dit onderzoek is als volgt: "de persoonsgegevens die in de processen worden verwerkt die onderdeel zijn van deze DPIA zijn noodzakelijk voor de doelen die Provisum hiermee voor ogen heeft. De technische en organisatorische maatregelen om persoonsgegevens te beveiligen tegen verlies of tegen enige vorm van onrechtmatige verwerking zijn passend. Deze maatregelen garanderen, rekening houdend met de stand van de techniek en de kosten van de ten uitvoerlegging, een passend beveiligingsniveau gelet op de risico's die de verwerking en de aard van te beschermen gegevens met zich meebrengen."

Interne audit

Eind 2022 is er door de sleutelfunctie interne audit een audit gedaan op de AVG (Algemene Verordening Gegevensbescherming). De audit is afgerond, maar de rapportage was eind 2022 nog niet gereed. Het rapport omtrent deze audit is in april 2023 besproken. In het conceptrapport staan geen zaken die onmiddellijke actie vereisen.

Goed pensioenfondsbestuur

Goed pensioenfondsbestuur komt tot uiting in de wijze van besturen, toezicht houden en verantwoording afleggen. De pensioensector heeft hiervoor een gedragscode opgesteld die bestaat uit normen, de Code Pensioenfondsen. Het pensioenfonds moet de Code via zelfregulering naleven volgens het 'pas toe of leg uit' principe. Dat houdt in dat alleen afwijkingen van de Code worden toegelicht. We hebben getoetst en vastgesteld dat het pensioenfonds voldoet aan de opgestelde normen in de Code met uitzondering van norm 33. Een toelichting op deze norm volgt hieronder. De volledige Checklist Code Pensioenfondsen is als bijlage bij het jaarverslag opgenomen.

Daarnaast kent de code acht normen waarover gerapporteerd moet worden in het jaarverslag. Dat zijn de zogenoemde rapportagenormen. Het betreft de normen 5, 31, 33, 47, 58, 62, 64 en 65.

Afleggen van verantwoording (norm 5)

Het bestuur legt verantwoording af over het beleid en de beleidskeuzes die het maakt, ook voor de toekomst en weegt hierbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Deze verantwoording vindt plaats via dit jaarverslag, de website en de digitale Nieuwsbrief, het Pensioenbericht.

Diversiteit (norm 31 en 33)

Het fonds zorgt voor geschiktheid, complementariteit en diversiteit. Het bestuur toetst de geschiktheid van de bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap. Hiertoe is per bestuursfunctie een profielschets opgesteld. Het beleid rondom permanente educatie van bestuursleden is opgenomen in het plan van aanpak geschiktheid en waarborgt dat de geschiktheid van bestuursleden op peil blijft en waar nodig wordt verbreed of ontwikkeld. Meerdere malen per jaar worden er interne kennissessies gehouden tijdens of voorafgaand aan een bestuursvergadering en/of tijdens de tweedaagse bijeenkomst. In de einde jaargesprekken met elk individueel bestuurslid neemt de voorzitter de wens voor ontwikkeling of verdere verbreding op een bepaald gebied mee.

Het bestuur van een pensioenfonds maakt afwegingen en neemt besluiten over verschillende generaties. Het is daarom goed dat bij die besluiten verschillende invalshoeken worden betrokken, rekening wordt gehouden met de diverse deelnemersgroepen en alle belangen goed worden afgewogen. Een bestuur dat bestaat uit een diverse samenstelling kan dat makkelijker dan een groep van bestuurders die sterk op elkaar lijken. Daarom vindt het pensioenfonds het belangrijk dat het bestuur en het Verantwoordingsorgaan divers zijn samengesteld. Deze diversiteit moet bijdragen aan een betere kwaliteit van en meer evenwicht in de besluitvorming. Beleid hieromtrent heeft het fonds vastgelegd in het diversiteitsbeleid. Gestreefd wordt naar minimaal één persoon jonger en één persoon ouder dan 40 jaar en minimaal een man en een vrouw in zowel het bestuur als Verantwoordingsorgaan.

Eind 2022 bestaat het bestuur uit twee vrouwen en zes mannen. Daarvan zijn twee leden jonger dan 40 jaar. Het Verantwoordingsorgaan bestaat uit twee vrouwen en drie mannen. Geen van de leden is jonger dan 40 jaar. De persoon die de Ondernemingsraad in 2021 heeft benoemd was op het moment van aantreden jonger dan 40 jaar, maar inmiddels heeft deze persoon de leeftijd van 41 bereikt en wordt er niet meer voldaan aan de diversiteitseis.

Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak (Norm 47)

Het fonds waarborgt intern toezicht op de kwaliteit en integriteit van de bedrijfsvoering. Hoe het intern toezicht de Code bij het uitoefenen van zijn taak betreft is te lezen in het verslag van de raad van toezicht verderop in dit jaarverslag.

Missie, visie en strategie (norm 58)

Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie via dit jaarverslag en de website.

Verantwoord beleggen (norm 62):

Het bestuur heeft zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vastgelegd in het MVB beleid. Dit beleid is op de website van Provisum gepubliceerd en is beschikbaar voor belanghebbenden. Tevens zijn de jaarrapportages verantwoord beleggen op de website gepubliceerd.

Naleving interne gedragscode en evaluatie functioneren bestuur (norm 64)

Alle aan Provisum verbonden personen hebben verklaard dat zij zich in 2022 aan de regels in de gedragscode hebben gehouden.

Het eigen functioneren is voor het bestuur een continu aandachtspunt. Het bestuur evalueert jaarlijks het functioneren als geheel, soms op onderdelen, en van de individuele bestuursleden. In 2022 is dit op verschillende manieren gebeurd, namelijk:

- Individuele einde jaargesprekken tussen de voorzitter en de bestuursleden afzonderlijk (februari/maart 2022)
- Evaluatie bestuursvergaderingen (april 2022)

Over het algemeen zijn de bestuursleden tevreden over de vergaderingen, de voorbereiding en de sfeer tijdens de vergaderingen. De beginnende bestuursleden hebben aangegeven dat het tijd kost om bekend te raken met de onderwerpen. Ook worstelen een aantal bestuursleden met een gebrek aan tijd ondanks dat hun werkgever hiervoor tijd beschikbaar stelt. Er zijn nog enkele verbeteringen aangebracht. Zo worden voortaan stukken die gereed zijn eerder beschikbaar gesteld en er wordt nadrukkelijker gewerkt met een leeswijzer en samenvatting.

Klachten- en geschillenprocedure (norm 65)

Provisum heeft een klachten- en geschillenregeling die gepubliceerd is op de website van Provisum. Hierin is opgenomen dat klachten door belanghebbenden kunnen worden gemeld aan het Dagelijks Bestuur van het pensioenfonds. In 2022 zijn er geen klachten gemeld aan het Dagelijks Bestuur en was er ook geen sprake van een geschil.

Op basis van de in juni 2022 gepubliceerde Gedragslijn 'Goed omgaan met klachten' worden vanaf dat moment ook uitingen van ongenoegen geregistreerd in de kwartaalrapportage van het pensioenbureau. Deze uitingen kunnen telefonisch, per e-mail of schriftelijk hebben plaatsgevonden. Er zijn in 2022 telefonisch enkele uitingen van ongenoegen geweest. Deze zijn in onderstaande tabel opgenomen.

Onderwerp	Klachten(uitingen van ongenoegen)	Toelichting
Pensioenberekening en betaling	2	Bij 2 personen is er een verkeerde inhouding van de loonheffing geweest waardoor deze personen werden geconfronteerd met een belastingnaheffing over 2021. Er heeft een aanpassing plaatsgevonden in het administratiesysteem.
Informatieverstrekking	2	Eén persoon kon niet deelnemen aan een voorlichtingsbijeenkomst omdat deze vol zat. De presentatie is gedeeld en deelnemer is geweest op een nieuwe voorlichtingsbijeenkomst. Bij één persoon is bij de keuze van het pensioen niet de consequentie vermeld van het vervallen van de C&A kortingspas. Inmiddels is dit in de standaard brief opgenomen.
Totaal	4	

Communicatie

De communicatiecommissie van het pensioenfonds adviseert het bestuur over het voeren communicatiebeleid en is verantwoordelijk voor de implementatie hiervan. De commissie wordt hierbij ondersteund door een externe adviseur die gespecialiseerd is in pensioencommunicatie. Met de communicatie van het fonds wordt beoogd om het

pensioenbewustzijn en het handelingsperspectief van de deelnemer te vergroten, te bouwen aan vertrouwen in het pensioenfonds en in de pensioensector als geheel.

Jaarlijks stelt de commissie een communicatiejaarplan op. In 2022 waren de belangrijkste acties:

- *Tevredenheidsonderzoek*; in het tweede kwartaal heeft Provisum via een extern bureau een deelnemersonderzoek laten uitvoeren. De 781 deelnemers die meededen gaven Provisum gemiddeld een 8,7 als rapportcijfer (een stijging van 0,1% punt t.o.v. 2019). Zij geven hiermee aan meer dan tevreden te zijn over het pensioenfonds.
- *Pensioenberichten*; in 2022 zijn er zes reguliere Pensioenberichten verzonden en een extra bericht over de Pensioen3daagse. De Pensioenberichten zijn er om deelnemers te informeren over pensioen in het algemeen en over (het pensioen bij) Provisum in het bijzonder.
- *Informeren over nieuwe pensioenstelsel*; er is een speciaal deel van de website ingericht voor het nieuwe pensioenstelsel. Hier staat informatie over het Wetsvoorstel toekomst pensioenen en wat dit in grote lijnen gaat betekenen voor de deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden. In april is een speciale Nieuwsbrief Wtp verstuurd naar alle deelnemers waarin de principe keuze voor de solidaire premiereregeling is gecommuniceerd. In december heeft het pensioenfonds een webinar georganiseerd over het nieuwe pensioenstelsel. Daarmee wilde het fonds een contactmoment creëren en inventariseren waar de deelnemers behoefte aan hebben. Er was redelijke belangstelling voor dit webinar
- *Webinars*; naast het hierboven genoemde webinar zijn er nog twee webinars gegeven. Tijdens deze webinars is inzicht gegeven in de pensioenregeling en de keuzes die op pensioendatum gemaakt kunnen worden. Deze webinars zijn goed bezocht.
- *Optimaliseren website*; de website biedt onder andere gelaagde informatie over de pensioenregeling en informatie over (verantwoord) beleggen. Inmiddels is er ook een deel van de website in het Engels voor deelnemers die de Nederlandse taal niet (voldoende) beheersen. Er wordt voortdurend gewerkt aan het optimaliseren van de website naar aanleiding van verschillende klantsignalen, zoals klantcontacten en websitestatistieken.
- *Pensioenbewustzijn vergroten*: in 2022 is een deel van de website ingericht voor 55-plussers waarbij onder ander ingegaan wordt op de keuzes die gemaakt kunnen worden op pensioendatum. Ook is er gestart met een nieuwe actie: het overhandigen van een cadeau aan medewerkers die 58 jaar worden. Leidinggevend worden gevraagd om namens het pensioenfonds dit cadeau te overhandigen in het bijzijn van zo veel mogelijk collega's om de jarige deelnemer, maar ook de andere aanwezigen, alvast te motiveren na te denken over zijn of haar pensioen. De eerste reacties zijn positief. In 2023 vindt er een uitgebreide evaluatie plaats.

De pensioencommunicatie moet effect hebben. Daarom wordt gemeten hoe onze communicatie bij de deelnemers overkomt. Dit wordt gedaan door onder andere het analyseren van de statistieken van de website en het Pensioenbericht en door eens in de drie jaar een uitgebreid tevredenheidsonderzoek onder deelnemers te doen.

TOEZICHT

Naast het interne toezicht door de Raad van Toezicht houden ook externe partijen toezicht op pensioenfondsen, namelijk De Nederlandsche Bank en de Autoriteit Financiële Markten. Daarnaast kunnen deelnemers klachten melden bij de Autoriteit Persoonsgegevens en geldt er een meldplicht aan deze instantie voor datalekken.

Toezicht door De Nederlandsche Bank N.V. (DNB)

DNB is belast met het materieel en het prudentieel toezicht. Begin 2022 heeft er een periodiek overleg plaatsgevonden met DNB o.a. over risico's. Er zijn meerdere uitvragen geweest van DNB o.a. over de voortgang inzake de implementatie van de nog niet ingegane Wet toekomst pensioenen (Wtp) en niet-financiële risico's.

De kosten van het toezicht door DNB van het fonds voor het jaar 2022 waren € 53.279 (2021: € 57.253).

In het verslagjaar zijn door DNB geen boetes of dwangsommen opgelegd. Evenmin is een aanwijzing gegeven als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet of een bewindvoerder aangesteld als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet.

Toezicht door de Autoriteit Financiële Markten (AFM)

AFM is belast met het gedragstoezicht. Dit betreft het toezicht op de naleving van normen ten aanzien van de voorlichting aan deelnemers en het begrenzen van hun beleggingsvrijheid bij eigen beleggingskeuzes. In het kader van dit toezicht heeft de AFM in 2022 informatieverzoeken gedaan naar tweedepijlerpensioen en duurzaamheidsinformatie in het kader van de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR).

Daarnaast is AFM belast met het effecten-typisch gedragstoezicht. Dit betreft met name het toezicht op koersgevoelige informatie. In het verslagjaar heeft het pensioenfonds geen overtredingen van normen en/of wetgeving hoeven melden aan de AFM.

Er is geen sprake geweest van boetes, dwangsommen of andere sancties van AFM. De kosten van het toezicht door AFM worden door de pensioenfondsen gedragen. Voor het jaar 2022 is er voor het toezicht door AFM nog geen factuur ontvangen (2021: € 7.041).

Autoriteit Persoonsgegevens

In 2022 zijn er geen klachten gemeld door deelnemers bij de Autoriteit Persoonsgegevens en was er ook geen sprake van een datalek.

UITVOERINGSKOSTEN

Het pensioenfonds maakt kosten om de pensioenregelingen uit te voeren.

	2022	2021
Kosten bestuur, RvT, Verantwoordingsorgaan en commissies	154.000	164.000
Kosten externe controle en adviseurs	494.000	483.000
Kosten externe toezichthouders (DNB AFM en Pensioenregister)	62.000	66.000
Kosten pensioenbureau (incl. bestuurlijke ondersteuning)	1.214.000	1.210.000
Overige kosten	39.000	29.000
Totale algemene kosten	1.963.000	1.952.000

Alle kosten komen ten laste van het pensioenfonds. De enige kosten die niet in bovenvermeld overzicht meegenomen worden, zijn de uren die bestuursleden en leden van het Verantwoordingsorgaan die bij een van de aangesloten werkgever werken, besteden aan activiteiten voor het pensioenfonds. Deze uren komen ten laste van de werkgever en worden niet in rekening gebracht bij het pensioenfonds.

De algemene kosten dienen volgens de 'Aanbevelingen uitvoeringskosten' van de Pensioenfederatie verdeeld te worden tussen de kosten pensioenbeheer en vermogensbeheer. Het deel van de algemene kosten dat betrekking heeft op het intern beheren van het vermogen wordt toegerekend aan de kosten voor vermogensbeheer. Deze toerekening bedraagt 20% en is gebaseerd op de geschatte tijdsbesteding van de betreffende afdelingen en personen.

Kosten pensioenbeheer

De kosten pensioenbeheer bestaan uit de kosten die samenhangen met de pensioenbeheeractiviteiten en bedragen € 1.570.400 (80% van de hierboven vermelde totale kosten). De kosten per deelnemer (actieve deelnemers en gepensioneerden) bedragen in 2022 € 299 (2021: € 302). Er is een lichte daling van de uitvoeringskosten per deelnemer waar te nemen ten opzichte van 2021. Deze is te danken aan de toename van het aantal actieve en gepensioneerde deelnemers.

Gegeven de schaalgrootte van het fonds is het bestuur van mening dat de kosten per deelnemer in verhouding staan tot de geleverde service en diensten, het complexiteitsniveau van de vijf pensioenregelingen die worden uitgevoerd en de aard en omvang van het fonds. De service is van een hoog niveau waarbij vragen zeer snel beantwoord worden (indien niet meteen beantwoord) en er sprake is van een zo persoonlijk mogelijke dienstverlening aan werkgevers en deelnemers. Ook neemt het fonds geen genoegen met de wettelijke minimale vereisten op het gebied van communicatie, maar ligt het ambitieniveau hoger. Het besteedt veel aandacht aan het verhogen van het pensioenbewustzijn van de deelnemers.

Omdat Provisum een relatief groot aantal gewezen deelnemers (zogenaamde slapers) heeft in verhouding tot het aantal actieve deelnemers en gepensioneerden, geeft dit een opwaartse druk op de kosten per deelnemer. Indien de gewezen deelnemers meegeteld worden, bedragen de pensioenuitvoeringskosten per deelnemer € 171 (2021: € 151). Deze verhoging ten opzichte van 2021 is te wijten aan een afname van het aantal gewezen deelnemers in 2022 door de eenmalige actie die in 2022 heeft plaatsgevonden (meer hierover verderop in het jaarverslag).

Vermogensbeheer- en transactiekosten

Naast de kosten pensioenbeheer zijn ook de vermogensbeheerkosten onderdeel van de uitvoeringskosten. De vermogensbeheerkosten worden door de beleggingsfondsen verrekend met de behaalde resultaten resp. door AFAM separaat in rekening gebracht. De kosten van het vermogensbeheer worden gerapporteerd als percentage met twee decimalen van het gemiddeld beheerd vermogen. Dit gemiddeld beheerd vermogen was in 2022 € 1.474,5 mln.

In 2022 is er € 6,7 miljoen (2021 € 8,6 mln.) uitgegeven voor het vermogensbeheer inclusief transactiekosten, 0,46% van het gemiddeld belegd vermogen (2021 0,52%). Bij het onderdeel 'Beleggingen' in dit jaarverslag, wordt uitgebreid ingegaan op de vermogensbeheerkosten.

Totale kostenratio

Op basis van aanbevelingen van de Pensioenfederatie is hier voor het eerst de totale kostenratio opgenomen. Deze draagt bij aan een betere vergelijkbaarheid met verzekeraars, vermogensbeheerders en buitenlandse pensioenfondsen waar de totale kostenratio gemeengoed is. De transactiekosten dienen hier buiten beschouwing gelaten te worden. Dit zijn de kosten die gemaakt worden om beleggingstransacties tot stand te brengen en uit te voeren en zijn niet afhankelijk van de waarde van het beheerd vermogen.

	Bedrag (x € 1.000)	In % van gem. beheerd vermogen (€ 1.474,5 mln.)
Pensioenbeheerkosten	1.570	0,11%
Algemene kosten toebedeeld aan vermogensbeheer (20%)	393	0,03%
Vermogensbeheerkosten (excl. transactiekosten)	5.431	0,37%
Totale kosten	7.394	0,51%
Transactiekosten	1.281	0,09%
Pensioenbeheerkosten uitgedrukt in euro's per deelnemer	€ 299	

Kostenvergelijking met andere pensioenfondsen

Het bestuur vindt het belangrijk om de kosten te vergelijken met de kosten van andere pensioenfondsen. Net als vorig jaar is er wederom een benchmarkonderzoek onder de leden van Kring de Wit gehouden. Kring de Wit is een vanuit de Pensioenfederatie ontstane groep ondernemingspensioenfondsen die ervaringen met elkaar deelt op verschillende pensioengerelateerde onderwerpen. Daarnaast is gekeken naar het onderzoek van Bell pensioenconsultants & actuarissen (voorheen Lane Clark & Peacock). Zij doen elk jaar onderzoek naar de kosten onder alle pensioenfondsen. Alle cijfers hebben betrekking op 2021.

Pensioenbeheerkosten

De uitnodiging om te participeren aan dit benchmarkonderzoek is aan de 25 fondsen van de Kring de Wit gestuurd. Uiteindelijk hebben er 22 pensioenfondsen deelgenomen. Alle fondsen zijn ondernemingspensioenfondsen waarvan er twee gesloten zijn. Het aantal

deelnemers loopt uiteen van 4.000 tot 99.000. Omdat de omvang van de fondsen behoorlijk uiteenloopt is tevens een splitsing aangebracht tussen de vier grootste fondsen en de rest.

De vergelijking van de pensioenbeheerkosten ziet er als volgt uit:

Kosten per deelnemer	Gemiddeld totaal	Gemiddeld grootste 4	Gemiddeld ex grootste 4
Actieven + gepensioneerden	287	143	319
Inclusief slapers	170	79	190

In 2021 liggen de pensioenbeheerkosten van Provisum met € 302 boven het gemiddelde van de 22 fondsen. Als we de grootste vier fondsen buiten beschouwing laten dan liggen de pensioenbeheerkosten onder het gemiddelde.

Uit het onderzoek van Bell pensioenconsultants & actuarissen (verder te noemen Bell) blijkt dat de gewogen pensioenbeheerkosten per deelnemer in 2021 € 108,- bedragen voor de gehele pensioensector. De kosten per deelnemer zijn lager naarmate pensioenfondsen meer deelnemers hebben. Daarom heeft Bell ook de gemiddelde pensioenbeheerkosten per omvang fonds getoond. De gemiddelde uitvoeringskosten per deelnemer van vergelijkbare fondsen (1.000 – 10.000 deelnemers) bedragen in 2021 € 372. Provisum blijft hier met de kosten per deelnemer (€ 302 in 2021) ruim onder.

Vermogensbeheerkosten

Ook het belegde vermogen van de deelnemende leden van Kring de Wit loopt uiteen, namelijk van € 0,9 mld. tot € 33 mld. Maar voor de benchmarking van de vermogensbeheerkosten wordt geen onderscheid gemaakt naar omvang. De vele studies naar de vraag of de omvang van het belegd vermogen van invloed is op de kosten van vermogensbeheer, hebben geen eensluidende conclusie opgeleverd.

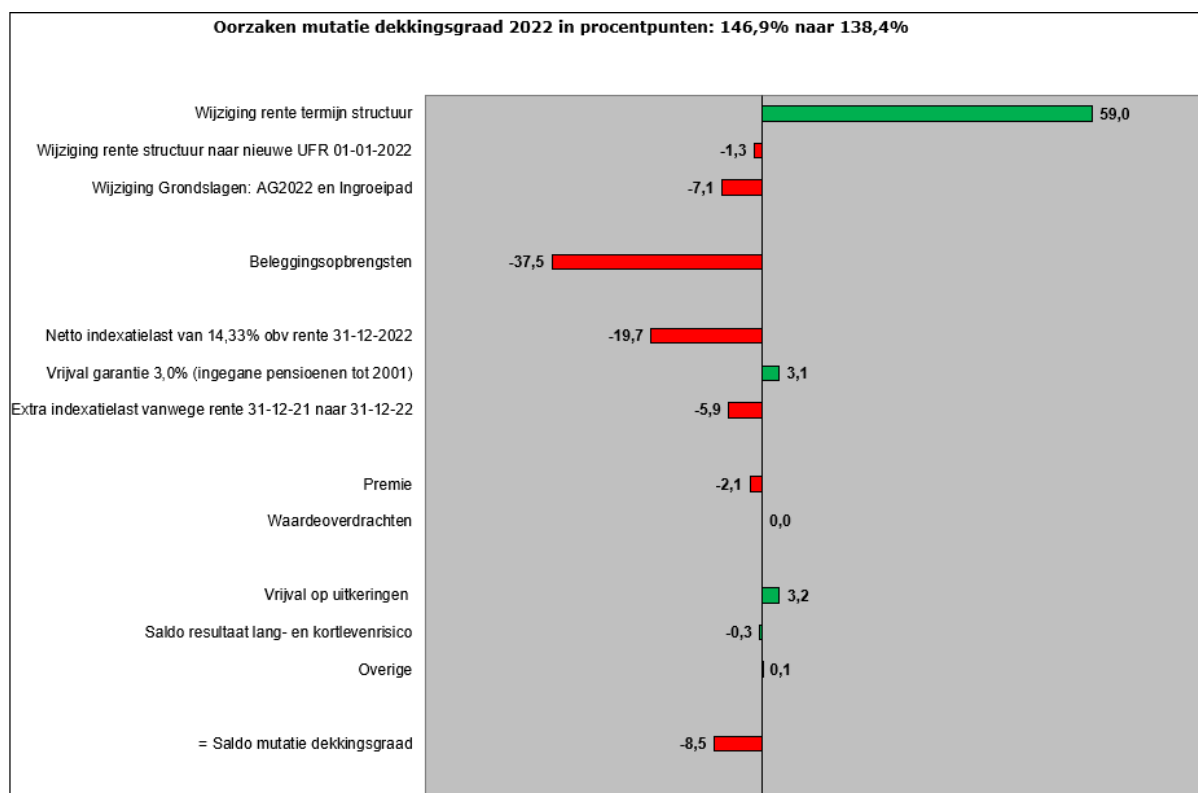
De gemiddelde vermogensbeheerkosten van de 22 fondsen bedroegen 0,48% van het gemiddelde belegd vermogen. Dit zijn de kosten exclusief transactiekosten. De vermogensbeheerkosten van Provisum bedroegen in 2021 0,42% en liggen hiermee onder het gemiddelde.

De gemiddelde vermogensbeheerkosten van alle pensioenfondsen (exclusief transactiekosten) bedragen volgens het onderzoek van Bell in 2021 0,68% en voor vergelijkbare fondsen (€1 - € 10 miljard) 0,40% van het belegd vermogen. De vermogensbeheerkosten van Provisum (0,42% in 2021) liggen onder het gemiddelde van alle pensioenfondsen, en net boven die van vergelijkbare fondsen.

FINANCIEEL

Maanddekkingsgraad

Iedere maand berekent Provisum de dekkingsgraad door het totale vermogen te delen door de pensioenverplichtingen. De pensioenverplichtingen worden berekend op basis van de door De Nederlandsche Bank gepubliceerde rentes (de rentetermijnstructuur inclusief Ultimate Forward Rate). Begin 2022 startte Provisum met een dekkingsgraad van 146,9%. Ultimo 2022 ligt de dekkingsgraad op 138,4%. De oorzaken van de daling worden in onderstaande tabel weergegeven.

Toelichting op de mutaties in de dekkingsgraad:

Wijziging rente termijn structuur, UFR en grondslagen

De verplichtingen worden vastgesteld op basis van een wettelijk voorgeschreven rekenrente inclusief Ultimate Forward Rate (UFR) die maandelijks wordt gepubliceerd door De Nederlandsche Bank. De sterke stijging van de rente in 2022 heeft een verhogend effect gehad op de dekkingsgraad van 59,0% punt. De wijziging van de UFR, invoering van de nieuwe sterftetafel en de wijziging van het ingroeipad hadden een verlagend effect op de dekkingsgraad van 8,4% punt.

Beleggingsopbrengsten

Het totale rendement op de beleggingen bedroeg in 2022 -19,7% (zie onder 'Beleggingen'). Omdat het totale belegde vermogen hoger is dan de verplichtingen (ongeveer 40%) zorgde het rendement op de beleggingen voor een nog negatiever effect op de dekkingsgraad, namelijk van 37,5% punt.

Indexatie

Op 1 januari 2023 zijn de uitkeringen en (premienvrije) aanspraken verhoogd met 14,33%. Rekening houdend met de vrijval van de gegarandeerde indexatie (3,1% punt),

aanpassing van het rentemoment naar 31 december 2022 (-5,9% punt) en de indexatie (19,7% punt) voor een verlaging van de dekkingsgraad met 22,5% punt.

Premie

In 2022 hebben de werkgevers een premiekorting ontvangen. Hierdoor had de premie een verlagend effect op de dekkingsgraad van 2,1% punt.

Vrijval op uitkeringen

De betaalde pensioenuitkeringen in 2022 hebben een positief effect op de dekkingsgraad. Dit wordt veroorzaakt door een vrijval van de reserve als de dekkingsgraad van het pensioenfonds boven de 100% ligt. Het effect op de dekkingsgraad was 3,2% punt.

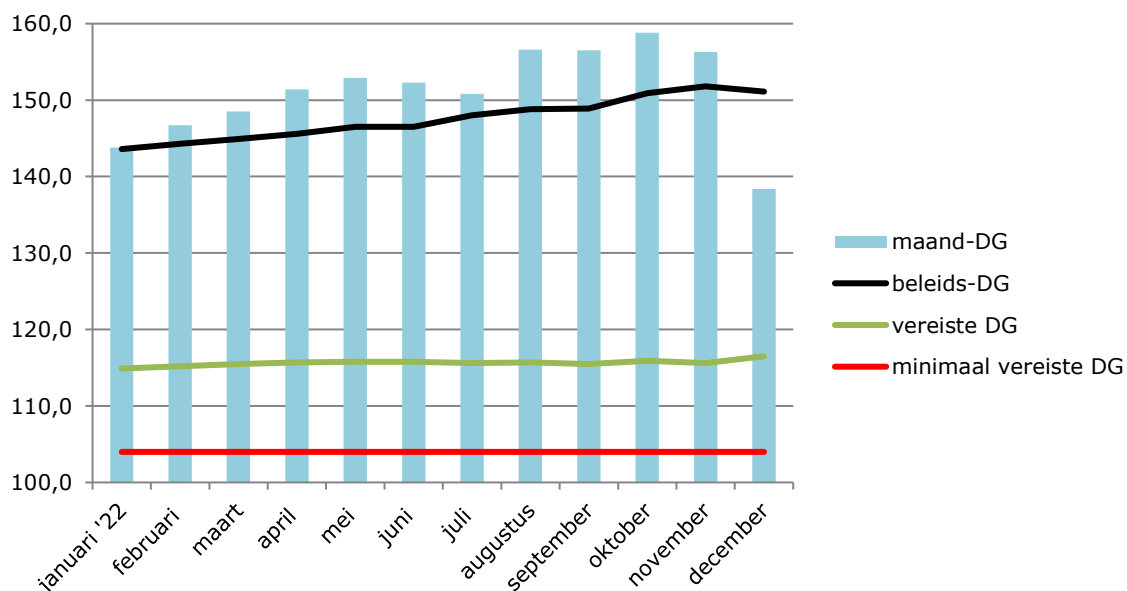
Waardeoverdrachten, kort- en langlevens risico en overig

De resultaten op waardeoverdrachten en kort- en langlevens risico hebben een negatief effect op de dekkingsgraad van 0,3% punt. Daarnaast is een post 'overig' opgenomen die onder andere bestaat uit het effect dat bovengenoemde effecten op elkaar hebben. Deze heeft een verhogend effect op de dekkingsgraad van 0,1% punt.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de laatste twaalf maanddekkingsgraden en is leidend voor alle beleidsmaatregelen. Eind 2021 bedroeg de beleidsdekkingsgraad 142,8%. Door een stijging van de maanddekkingsgraden in 2022 is de beleidsdekkingsgraad gestegen naar 151,1% ultimo 2022, en ligt hiermee ruim boven het vereiste niveau van 116,5%. Er is dus geen sprake van een reservetekort ultimo 2022.

De volgende grafiek geeft de maanddekkingsgraden, de ontwikkeling van de beleidsdekkingsgraad en de dekkingsgraden behorende bij het vereist en minimaal vereist eigen vermogen in 2022 weer.

(Minimaal) Vereiste dekkingsgraad

Het vereist eigen vermogen is de omvang van het eigen vermogen waarover een pensioenfonds ten minste zou moeten beschikken. De vereiste dekkingsgraad bedroeg 116,5% per ultimo 2022.

Bij de bepaling van het vereist eigen vermogen wordt uitgegaan van de strategische beleggingsmix voor de lange termijn en een financiële positie die juist voldoet aan de eisen van de Pensioenwet (evenwichtssituatie). Indien de vereiste dekkingsgraad ultimo 2022

berekend wordt op basis van de feitelijke beleggingsmix, lag deze 0,9%-punt lager, namelijk op 115,6%.

De minimaal vereiste dekkingsgraad (de ondergrens van het vereist eigen vermogen) bedraagt eind 2022, net als eind 2021, 104,0%.

Reële dekkingsgraad

De reële dekkingsgraad ultimo 2022 was 135,0% (ultimo 2021 133,5%). Deze reële dekkingsgraad is berekend volgens artikel 7 van de Regeling Pensioenwet en Wet verplichte beroepspensioenregeling.

In de reële dekkingsgraad wordt de verwachte stijging van de prijzen meegenomen alsof het een pensioenverplichting is. Een reële dekkingsgraad van 100% wil zeggen dat het fonds voldoende vermogen heeft om aan de pensioenverplichtingen te voldoen én om de pensioenen in de toekomst volledig te verhogen met de verwachte stijging van de prijzen. Deze verwachte stijging is gebaseerd op een minimale verwachtingswaarde voor de groeivoet van het prijsindexcijfer van 1,9%. Vanwege de huidige hoge prijsinflatie heeft de commissie Parameters besloten om de minimale verwachtingswaarde voor de groeivoet van het prijsindexcijfer vanaf juli 2023 aan te passen naar 2,0%. Deze hogere groeivoet zal een verlagend effect op de reële dekkingsgraad hebben.

PENSIOENREGELINGEN EN PREMIE

Pensioenregelingen

In 2022 voerde Provisum vijf pensioenregelingen uit. Hieronder volgt per regeling een korte samenvatting.

Pensioenregeling B

Pensioenregeling B is een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling. De belangrijkste kenmerken in 2022 zijn:

- De pensioenrichtleeftijd is 67 jaar.
- Het maximale pensioengevende salaris is € 59.706.
- De franchise is € 13.423
- Het opbouwpercentage voor het ouderdomspensioen is 1,679% per jaar.
- Het partnerpensioen is 70% van het ouderdomspensioen.
- Het wezenpensioen is 14% van het ouderdomspensioen.
- De eigen bijdrage van de deelnemer is maximaal 2% van de pensioengrondslag.

Pensioenregeling B excedent

De B excedent regeling is een beschikbare premieregeling die geldt voor deelnemers in de B regeling die meer verdienen dan het maximale pensioengevende salaris in de B regeling. Voor het salaris boven dit maximale pensioengevende bedrag is de B excedentregeling van toepassing. De belangrijkste kenmerken in 2022 zijn:

- De pensioenrichtleeftijd is 67 jaar.
- Het maximale pensioengevende salaris is € 114.866.
- De premie is afhankelijk van de leeftijd van de deelnemer.
- De beleggingen zijn voor risico deelnemer.
- Het beleggen gaat op basis van het lifecycleprincipe.
- Er is een partner-en wezenpensioen meeverzekerd op risicobasis.
- Er is geen eigen bijdrage door de deelnemer verschuldigd.
- De mogelijkheid bestaat om bij pensionering een stabiele uitkering aan te kopen bij het fonds of een stabiele of variabele pensioenuitkering bij een verzekeraar naar keuze.

Pensioenregeling A2006

Pensioenregeling A2006 is een gesloten eindloonregeling. Er treden geen nieuwe deelnemers meer toe tot deze regeling. De belangrijkste kenmerken in 2022 zijn:

- De pensioenrichtleeftijd is 67 jaar.
- Het maximale pensioengevende salaris is € 114.866.
- De franchise is € 19.222
- Het opbouwpercentage voor het ouderdomspensioen is 1,556% per jaar.
- Het partnerpensioen is 70% van het ouderdomspensioen.
- Het wezenpensioen is 14% van het ouderdomspensioen.
- Er is geen eigen bijdrage door de deelnemer verschuldigd.

Pensioenregeling A2001

Deze pensioenregeling heeft een pensioenleeftijd van 60 jaar en kent uitsluitend gepensioneerden en premievrije deelnemers (slapers).

Vrijwillig aanvullend pensioen

In het B en het A2006 reglement is de mogelijkheid opgenomen om te sparen voor aanvullend pensioen. Deze vrijwillige regeling is net als de excedent regeling een premieovereenkomst. De beleggingen zijn ook conform een life cycle systematiek. De deelnemer moet op pensioendatum of bij eerder ontslag met het kapitaal pensioen aankopen bij Provisum. Hier geldt niet de mogelijkheid tot 'shoppen' bij andere pensioenverzekeraars, zoals die bij de B excedent regeling wel geldt. Dit verschil met de excedent regeling bestaat vanwege de voorwaarden voor vrijwillige regelingen in het kader van wettelijke regels rondom de afbakening van de werkingssfeer van pensioenfondsen

en verzekeraars.

De pensioenregelingen kennen verschillende keuzemogelijkheden, namelijk:

- Vervroeging of uitstel van de pensioeningangsdatum
- Deeltijdpensioen
- Uitruiel tussen ouderdomspensioen en partnerpensioen en omgekeerd
- Variëren in de hoogte van het ouderdomspensioen

Indexatie

Pensioenregeling B, A2006 en A2001 kennen eind december 2022:

- Een onvoorwaardelijke indexatie ter grootte van de prijsontwikkeling met een maximum van 3% voor alle aanspraken/rechten die zijn opgebouwd tot het jaar 2001. Voor de onvoorwaardelijke indexatie is een voorziening getroffen.
- Een voorwaardelijke indexatie ter grootte van de prijsontwikkeling voor alle aanspraken/rechten die zijn opgebouwd na het jaar 2000. En een voorwaardelijke indexatie ter grootte van de prijsindexatie boven 3% voor alle aanspraken/rechten opgebouwd tot 2001.

Voor de prijsontwikkeling geldt de prijsindex voor consumenten, niet afgeleid, als bepaald door het CBS over de maanden november tot en met oktober van het voorafgaande jaar.

Indexatie pensioenaanspraken en pensioenrechten per 1 januari 2023

Het bestuur heeft op basis van de beleidsdekkingsgraad op de peildatum (31 oktober 2022) besloten om alle pensioenen met ingang van 1 januari 2023 te verhogen met de prijsontwikkeling van 14,33%. Deze verhoging is toegekend voor zowel de voorwaardelijke als de onvoorwaardelijke rechten en aanspraken. Deelnemers en gepensioneerden van Provisum kennen geen indexatieachterstand ten opzichte van de indexatieambitie.

Het bestuur heeft bij zijn besluit inzake de verhoging van de pensioenen de belangen van alle stakeholders evenwichtig afgewogen. Het indexatiebesluit is op de website en in de digitale nieuwsbrief geplaatst. Alle belanghebbenden zijn vervolgens persoonlijk geïnformeerd in de begeleidende brief bij hun jaarlijks pensioenoverzicht.

Kleine en hele kleine pensioenen

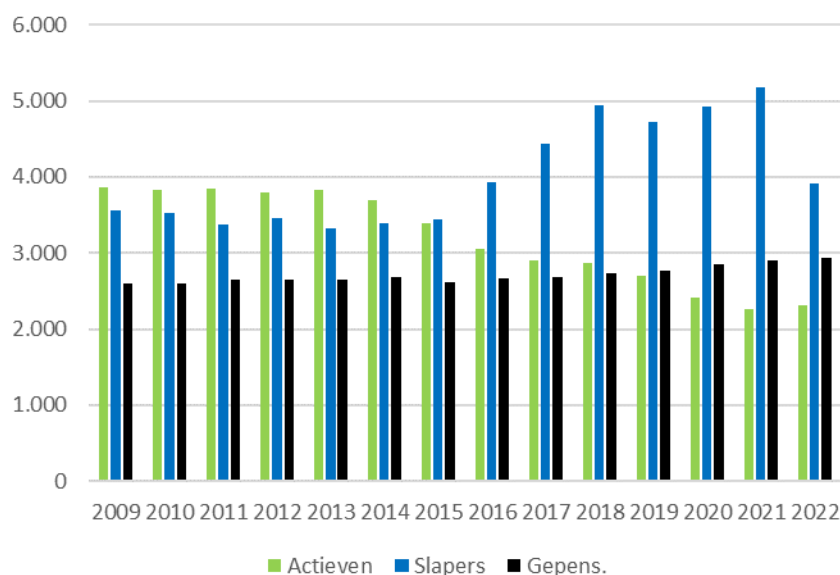
Het pensioenfonds laat hele kleine pensioenen (<€ 2) die van rechtswege vervallen, terugvloeiën in de gezamenlijke pot van het pensioenfonds. In 2022 zijn 33 (39 in 2021) hele kleine pensioenen komen te vervallen en is er een bedrag van € 73 (€ 172 in 2021) teruggevloeid in het fonds. Kleine pensioenen (grens in 2022: € 520,35) mogen niet meer afgekocht worden. Provisum maakt gebruik van het recht om deze kleine pensioenen automatisch over te dragen naar de pensioenuitvoerder van een nieuwe werkgever. In 2022 zijn 1.865 (287 in 2021) kleine pensioenen automatisch overgedragen. Dit grote aantal is te danken aan de eenmalige actie die begin van het jaar heeft plaatsgevonden. Bij deze actie zijn 1.234 kleine premievrije pensioenen die voor 2018 zijn ontstaan, overgedragen.

Bestanden en bestandsontwikkeling

De verdeling van de deelnemers over de regelingen is als volgt:

Regeling	Actieven		Slapers		Pensioen-gerechtigden		Totaal	
	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021
A2001	-	-	750	871	1.969	2.012	2.719	2.883
A2006	124	139	186	186	164	152	474	477
B	2.193	2.123	2.982	4.120	798	737	5.973	6.980
Totaal	2.317	2.262	3.918	5.177	2.931	2.901	9.166	10.340
waarvan tevens in:								
B excedent	338	276	250	212			588	488
Vrijwillige regeling	277	318	-	-			277	318

Het verloop van het deelnemersbestand is als volgt:

Het aantal slapers is in 2022 afgenomen. Dit is te danken aan de eenmalige actie die begin van het jaar heeft plaatsgevonden. Bij deze actie zijn 1.234 kleine premievrije pensioenen die voor 2018 zijn ontstaan, overgedragen.

Leeftijdsopbouw bestand:

Leeftijd	Actieven	Slapers	Pensioen-gerechtigden*
<30 jr.	502	808	8
30-40 jr.	370	726	0
40-50 jr.	386	661	3
50-60 jr.	670	1.381	26
60-70 jr.	389	340	844
70-80 jr.	0	1**	1.190
>80 jr.	0	1**	860
Totaal	2.317	3.918	2.931

* Onder pensioengerechtigden vallen ook de gerechtigden die een wezen- of partnerpensioen ontvangen.

** Dit betreft (latente) partnerpensioenen van gepensioneerden met een ouderdomspensioen van nihil.

Premie 2022

Voor de premievaststelling hanteert Provisum een gedempte kostendekkende premie op basis van het verwachte rendement, waarbij uitgegaan wordt van de reële rendementscurve. De gedempte kostendekkende premie bedroeg in 2022 € 6,1 miljoen (2021: € 11,5 miljoen).

De kostendekkende premie is samengesteld uit de volgende onderdelen:

Bestanddelen premie (in € 1.000)	2022		2021	
	op basis van RTS	op basis van gedempte premie	op basis van RTS	op basis van gedempte premie
a. koopsommen en risicopremies	13.025	6.844	12.410	5.999
b. solvabiliteitsopslag	1.993	1.047	1.899	918
c. actuariel benodigde premie voor voorwaardelijke onderdelen		3.336		2.706
d. uitvoeringskosten*	733	733	736	736
Totaal kostendekkende premie voor risico pensioenfonds	15.751	11.960	15.045	10.359
e. beschikbare premie (voor risico deelnemer)	1.350	1.350	1.128	1.128
Totaal kostendekkende premie	17.101	13.310	16.173	11.487
Premiekorting		7.257		0
Feitelijke premie		6.053		11.487

* Op dit bedrag is in het jaar 2022 reeds € 1.447 wegens vrijval aan uitvoeringskosten in mindering gebracht.

Omdat het verwachte rendement waarmee gerekend wordt bij de kostendekkende premie hoger is dan de werkelijke rente, is de gedempte premie lager dan de actuariel benodigde premie.

De premie die beschikbaar is voor de inkoop van de onvoorwaardelijke onderdelen bedraagt € 3.970 (6.844+1.047+3.336-7.257). De premiedekkingsgraad is in 2022 laag vanwege de verleende korting aan de werkgevers en bedraagt 30%, namelijk:

$$\frac{\text{premie beschikbaar voor inkoop onvoorwaardelijke onderdelen risico fonds}}{\text{actuariel benodigde premie voor inkoop onvoorwaardelijke onderdelen risico fonds}} = \frac{\text{€ 3.970}}{\text{€ 13.025}} \times 100\% = 30\%.$$

Deze lage premiedekkingsgraad heeft een negatief effect op de dekkingsgraad gehad van 2,1% punt in 2022.

Toelichting

- De koopsommen en risicopremies dekken de pensioenopbouw en het nabestaanden- en arbeidsongeschiktheidsrisico, inclusief de pensioenopbouw bij arbeidsongeschiktheid, voor zover nog niet opgebouwd.
- De opslag voor toekomstige uitvoeringskosten bedraagt in 2022 3,3% van de koopsommen en dient om de uitvoering van de regeling te kunnen continueren als de werkgever zou wegvallen. Deze opslag wordt alleen tot de kostendekkende premie gerekend voor zover de opslag hoger is dan de vrijval van uitvoeringskosten op de uitkeringen.
- Opslagen:
 - De solvabiliteitsopslag (opslag voor het vereist eigen vermogen van 15,3%) dient voor het in stand houden van het vereist eigen vermogen.
 - Bij de gedempte premie dient rekening te worden gehouden met een opslag voor de toekomstbestendige toeslagverlening ter hoogte van minimaal 2,0%.
- De uitvoeringskosten betreffen de algemene kosten; niet de kosten die in mindering komen van het (beleggings)resultaat. In 2022 is de vrijval van de voorziening voor

- toekomstige uitvoeringskosten direct in mindering gebracht op de uitvoeringskosten.
- e. De beschikbare premie betreft de premie van de excedent regeling en de vrijwillige aanvullende pensioenregeling; de risico-elementen daarin voor nabestaanden- en arbeidsongeschiktheidspensioen zijn opgenomen onder a.

De eigen bijdrage van de deelnemers aan de door de werkgever betaalde premie bedroeg € 0,5 miljoen (2021: € 0,4 miljoen).

Premiekorting 2023

Het bestuur kan besluiten om een premiekorting te geven als de beleidsdekkingsgraad boven een bepaalde grens ligt. Deze grens ligt bij de dekkingsgraad die nodig is om volledig te kunnen indexeren (127,7%) vermeerderd met het vereist eigen vermogen op basis van de strategische beleggingsmix (16,5%). De beleidsdekkingsgraad lag eind 2022 boven deze grens van 144,2%, waarop het bestuur heeft besloten een premiekorting in 2023 toe te kennen. Het bestuur heeft bij zijn besluit inzake de premiekorting de belangen van alle stakeholders evenwichtig afgewogen.

BELEGGINGEN VOOR RISICO VAN HET PENSIOENFONDS

Het pensioenfonds belegt de pensioenpremies en het pensioenvermogen. Dat is nodig om de pensioenafspraken na te komen tegen een verantwoorde premie en om de pensioenen jaarlijks te kunnen verhogen met de prijsinflatie. Beleggen is echter niet zonder risico's. De risico's moeten altijd verantwoord zijn en afgestemd zijn op ons pensioenfonds. Een van de belangrijkste instrumenten is spreiding: er wordt belegd in verschillende beleggingscategorieën, in verschillende sectoren en in verschillende landen. Een en ander is vastgelegd in ons beleggingsbeleid.

Het bestuur laat het beheer van de beleggingen van het fonds op basis van het geformuleerde beleid door een deskundige vermogensbeheerder uitvoeren. Sinds vele jaren heeft het fonds Anthos Fund & Asset Management B.V. (verder aangeduid als AFAM) hiervoor ingeschakeld. AFAM beschikt over een uitgebreide beleggingsdeskundigheid en over goede contacten met tal van beleggingsprofessionals.

Nieuwe beleggingsmix met ingang van 2022

In 2021 is er een Asset Liability Management (ALM)-studie uitgevoerd. Een dergelijke studie wordt één keer in de drie jaar uitgevoerd en onderzoekt welke beleggingsmix het beste past bij de pensioenverplichtingen. De studie heeft geleid tot een beperkte aanpassing van de strategische beleggingsmix begin 2022. Er is afscheid genomen van obligaties investment grade credits en high yield. De allocatie naar obligaties emerging markets is opgehoogd naar 5% en er is een nieuwe beleggingscategorie in 2022 geïntroduceerd, hypotheek. De strategische beleggingsmix ziet er vanaf 1 januari 2022 als volgt uit:

<i>Matching portefeuille</i>	
Staatsobligaties	50%
<i>Return portefeuille</i>	
Aandelen	30%
Onroerend Goed	10%
Hypotheek	5%
Obligaties emerging markets	5%

De matching portefeuille is uitsluitend gericht op het beheersen van het renterisico van de verplichtingen van het pensioenfonds. Het doel van de return portefeuille is om extra rendement te behalen ten opzichte van de verplichtingen zodat voldaan kan worden aan de indexatie-ambitie(s) van het pensioenfonds.

Ontwikkeling beleggingsportefeuille Provisum

Het jaar 2022 was een uitzonderlijk slecht beleggingsjaar. De onrust en onzekerheden als gevolg van de oorlog in Oekraïne, de hoge inflatie en de stijgende rente zorgden voor negatieve rendementen op bijna alle beleggingscategorieën. Het belegde vermogen van het fonds daalde met meer dan 20%.

In de onderstaande tabel zijn de samenstelling van de beleggingsportefeuille, de actuele gewingen en de strategische bandbreedte ultimo boekjaar weergegeven. De bedragen per beleggingscategorie wijken af van de bedragen in de jaarrekening. Dat komt omdat in onderstaand overzicht de aanwezige liquiditeit en de overige vorderingen en schulden in de desbetreffende beleggingscategorie zijn meegerekend. In de jaarrekening zijn de daadwerkelijke beleggingsposities per beleggingscategorie opgenomen.

Beleggings-categorieën	31-12-2022		31-12-2021		Herbalanceringsgrenzen		
	Markt-waarde (mln. €)	Weging %	Markt-waarde (mln. €)	Weging %	minimum %	neutraal %	maximum %
Obligaties matching	621,5	47,0	819,5	48,6	46,0	50,0	54,0
Obligaties investment grade credits	0,0	0,0	55,6	3,3	0,0	0,0	0,0
Obligaties high yield	0,0	0,0	66,4	3,9	0,0	0,0	0,0
Obligaties emerging markets	70,5	5,3	60,4	3,6	4,0	5,0	6,0
Aandelen	388,5	29,4	505,4	30,0	26,0	30,0	34,0
Onroerend goed	149,5	11,3	138,5	8,22	8,0	10,0	12,0
Nederlandse hypotheek	78,8	6,0			4,0	5,0	6,0
Hedgefondsen	0,0	0,0	0,1	0,0	-	-	-
Private placements*	0,2	0,0	0,0	0,0	-	-	-
Cash en overig	12,1	0,9	38,8	2,3	-	-	-
Totaal	1.321,1	100,0	1.684,7	100,0			

* dit betreffen deelnemingen in gronden in de omgeving van Schiphol die nog niet verkocht zijn vanwege het illiquide karakter van deze beleggingen.

Als gevolg van de negatieve beleggingsresultaten (- € 332,0 miljoen) en de onttrekkingen aan het belegd vermogen voor met name de pensioenuitkeringen, daalde het belegd vermogen in 2022 van € 1.684,7 miljoen naar € 1.321,1 miljoen.

Resultaten 2022

De beleggingsrendementen per beleggingscategorie waren als volgt (in %):

	Rendement Provisum 2022	Bijdrage aan Rendement Provisum	Rendement Benchmark 2022	Bijdrage aan Rendement Benchmark
Aandelen	-16,5	-4,9	-13,8	-3,9
Obligaties investment grade credits	-11,4	-0,3	-11,9	-
Obligaties high yield	-7,4	-0,1	-8,0	-
Obligaties emerging markets	-3,2	-0,3	-5,9	-0,3
Nederlandse hypotheek	-1,5	-0,1	-1,5	-0,1
Onroerend goed	1,5	0,1	1,5	0,3
Liquiditeit en overig	-	=	-	-
Resultaat voor matching en valuta-afdekking		-5,6		-3,9
<i>Bijdragen uit strategische risico afdekking</i>				
Obligaties matching ¹⁾	-25,6	-12,6	-25,6	-13,2
Strategische valuta-afdekking ¹⁾		<u>-1,3</u>		<u>-1,3</u>
Resultaat o.b.v. strategisch beleid		-13,9		-14,5
Bruto rendement ²⁾				
Kosten vermogensbeheerder AFAM		<u>-0,2</u>		
Netto rendement, na aftrek van alle kosten		-19,7		-18,4

¹⁾ Voor onroerend goed, Nederlandse hypotheek, obligaties matching en strategische valuta-afdekking is geen benchmark beschikbaar en is de benchmark voor berekeningsdoeleinden gelijkgesteld aan het werkelijke rendement.

²⁾ Op het totaal bruto rendement zijn de vermogensbeheerkosten reeds in aftrek gebracht.

Het rendement over 2022 na aftrek van alle kosten van de totale portefeuille van Provisum is uitgekomen op -19,7%. De kosten worden verderop in dit jaarverslag in detail toegelicht. Het rendement van de totale portefeuille lag 1,3% punten beneden het rendement van de benchmark.

Het lagere rendement ten opzichte van de benchmark is met name te verklaren door het resultaat van de beleggingscategorie aandelen. De aandelenportefeuille van Provisum behaalde over 2022 een rendement van -16,5%. Over het actieve gedeelte werd een resultaat van -19,4% behaald, 5,6% onder de benchmark. In de eerste zes maanden daalden alle beleggingsfondsen in de aandelenportefeuille in absolute termen. De beleggingsfondsen in de actieve portefeuille met een overweging in groeigeoriënteerde aandelen werden hierbij het hardst geraakt. Ook de beleggingsfondsen met een grote inzet op duurzaamheid leverden aanzienlijke negatieve rendementen op. Dit bleek geen goede combinatie. Sommige beleggingsfondsen daalden meer dan 25%. In relatieve termen bleven alle beleggingsfondsen in de portefeuille achter bij hun respectievelijke benchmarks, op één fonds na. De tweede helft van 2022 verliep voor de fondsen een stuk gunstiger. Ondanks de hardnekkige hoge volatiliteit in de tweede helft van het jaar wist het pensioenfonds in die periode toch in lijn te presteren met de bredere markt.

De emerging markets obligatieportefeuille deed het beter dan de benchmark. Het grootste deel van het rendement werd gerealiseerd in het eerste kwartaal van het jaar, toen alle managers de benchmark versloegen. De grootste bijdrage werd geleverd dankzij de terughoudende benadering met betrekking tot Russische beleggingen en de overweging in beleggingen in Braziliaanse valuta. Daarnaast deed de portefeuille het goed dankzij onderwegingen in slecht presterende Oost-Europese beleggingen, een overweging in aan inflatie gekoppelde Braziliaanse obligaties en een longpositie in de Amerikaanse dollar, in het licht van de devaluering van valuta uit opkomende markten.

De nieuwe beleggingscategorie hypotheken heeft in 2022 een negatief rendement behaald van 1,5%. Dit was met name te wijten aan de stijgende rente in 2022.

Ook de high yield en investment grade credits obligatieportefeuilles hebben in de eerste helft van het jaar beter dan de benchmark gepresteerd (respectievelijk 0,6% en 0,5%). Eind juni zijn alle beleggingen in deze portefeuilles verkocht om invulling te geven aan de nieuwe strategische beleggingsmix en om de aankopen in de Nederlandse hypotheken portefeuille te kunnen financieren.

Na nog een positieve eerste helft van het jaar begon de correctie op de vastgoedmarkten als gevolg van de hogere rente door te werken. Een aanzienlijk deel van de verwachte correctie heeft nu plaatsgevonden, hoewel het bewijsmateriaal hiervoor beperkt is omdat er relatief weinig transacties hebben plaatsgevonden. Het positieve rendement op de onroerend goed portefeuille werd dit jaar met name gedreven door de directe onroerend goed portefeuille (6,0%). De belangrijkste bijdragen waren de huurinkomsten en de verkoopwinst. Het desinvesteringprogramma van de directe portefeuille was succesvol. Er werden 8 panden verkocht, waarna er per einde van het jaar nog 6 panden in de portefeuille resteerden. De netto verkoopopbrengst was 6,5% hoger dan de waarderingen, na aftrek van alle kosten. De indirecte onroerend goed portefeuille behaalde een negatief rendement van -1,1% dat met name gedreven werd door de negatieve performance in het vierde kwartaal van -7,1%. Alle drie de onroerend goed fondsen rapporteerden een negatief resultaat.

Het rendement van de obligaties matching portefeuille was in 2022 -25,6%. De matchingportefeuille heeft uitsluitend als doel de beweeglijkheid van de dekkingsgraad te verminderen. Provisum maakt hierbij gebruik van beleggingen in langlopende staatsobligaties van Frankrijk, Duitsland en Nederland. De rentestijging in 2022 had een daling van de waarde van de obligaties tot gevolg, maar ook een daling van de pensioenverplichtingen. Hierdoor is het effect van de hogere rente op de dekkingsgraad

sterk gereduceerd. Strategisch heeft Provisum als doel om 60% van het renterisico af te dekken.

De strategische valuta-afdekking is gericht op het beperken van valutarisico en derhalve niet op het behalen van valutaresultaten. Voor de afdekking wordt gebruik gemaakt van derivaten in de vorm van valutatermijncontracten. Strategisch wordt 75% van de posities in US-dollar (USD), de Japanse Yen (JPY) en het Britse Pond (GBP) afgedekt. Het negatieve resultaat van -1,3% is grotendeels het gevolg van de stijging van de USD ten opzichte van de euro.

Vermogensbeheerkosten

Provisum wil zo transparant mogelijk zijn over de kosten die gepaard gaan met de beleggingen. Waar van toepassing en uitvoerbaar, is aansluiting gezocht met enerzijds de 'Aanbevelingen uitvoeringskosten' van de Pensioenfederatie, de overkoepelende belangenbehartiger van de Nederlandse pensioenfondsen, en anderzijds de ontwikkelingen ten aanzien van kosten transparantie (nadere toelichtingen vanuit de toezichthouder, de brancheorganisaties, de deelnemers en het "maatschappelijk verkeer").

Provisum onderscheidt de volgende relevante kostencategorieën:

- Kosten vermogensbeheerder AFAM (advies- en beheer);
- Externe vaste managementvergoedingen;
- Externe resultaatafhankelijke vergoedingen;
- Kosten bewaarinstelling (JP Morgan);
- Exploitatiekosten onroerend goed;
- Transactiekosten.

Hieronder zijn de kosten van het jaar 2022 afgezet tegen 2021:

	2022		2021	
	x € 1.000	% gem. belegd vermogen	x € 1.000	% gem. belegd vermogen
Kosten vermogensbeheerder AFAM (advies- en beheer)	2.333	0,16	2.973	0,18
Externe vaste managementvergoedingen	2.965	0,20	3.556	0,21
Externe resultaatafhankelijke vergoedingen	0	0,00	349	0,02
Kosten bewaarinstelling (JP Morgan)	119	0,01	17	0,00
Taxatie- en juridische kosten onroerend goed	<u>13</u>	<u>0,00</u>	<u>13</u>	<u>0,00</u>
Subtotaal vermogensbeheerkosten excl. Transactiekosten	5.431	0,37	6.908	0,42
Transactiekosten	<u>1.281</u>	<u>0,09</u>	<u>1.665</u>	<u>0,10</u>
Totaal vermogensbeheerkosten	<u>6.712</u>	<u>0,46</u>	<u>8.573</u>	<u>0,52</u>

De totale vermogensbeheerkosten (exclusief de transactiekosten) zijn lager dan vorig jaar en komen in 2022 uit op 0,37%. De verlaging komt grotendeels door de aanpassing van de fee afspraken met AFAM en omdat er geen resultaatafhankelijke vergoedingen zijn betaald aan de beleggingsmanagers. De kosten worden berekend als een percentage van het gemiddeld belegd vermogen. Hieronder worden de kostensoorten toegelicht.

- *Kosten vermogensbeheerder AFAM (advies- en beheer)*

De kosten van de vermogensbeheerder zijn, zowel in absolute bedragen als uitgedrukt in een percentage van het gemiddeld beheerd vermogen, in 2022 gedaald ten opzichte van 2021. Dit komt door de verlaging van de fee afspraken met AFAM per 1 januari 2022.

- *Externe vaste managementvergoedingen*

De externe vaste managementvergoedingen zijn in 2022 ten opzichte van 2021 met 1 basispunten afgenomen als gevolg van de opheffing van de high yield en investment grade portefeuilles halverwege het jaar. In ruil daarvoor is de Nederlandse hypotheek portefeuille gefinancierd waarin beleggingen zijn aangekocht met een in vergelijking lagere

lopende kostenfactor.

- *Externe resultaatafhankelijke vergoedingen*

Resultaatafhankelijke vergoedingen zijn vergoedingen aan externe managers voor een resultaat boven het rendement van de afgesproken benchmark (ingeval van aandelen en indirect onroerend goed). Er zijn in 2022 geen resultaatafhankelijke vergoedingen in rekening gebracht vanwege de slechte resultaten.

- *Kosten bewaarinstelling (JP Morgan)*

Het pensioenfonds betaalt een fee aan de bewaarbank, JP Morgan, voor het beheren en administreren van de effecten.

- *Taxatie en juridische kosten onroerend goed*

Op basis van aanbevelingen van de Pensioenfederatie zijn hier alleen de taxatiekosten en de externe juridische kosten van het direct onroerend goed als exploitatiekosten meegenomen als onderdeel van de vermogensbeheerkosten. Het niet meenemen van de objectbeheerkosten ad € 0,6 miljoen (zoals onderhoud en verzekeringen) zorgt voor een discrepantie met de jaarrekening. Daarin worden de objectbeheerkosten wel opgenomen als kosten.

- *Transactiekosten*

Transactiekosten zijn de kosten die Provisum moet maken om een (beleggings)transactie tot stand te brengen en uit te voeren. Dit zijn niet de kosten die aan de beleggingsmanagers worden betaald, maar aan bijvoorbeeld de beurs of aan een broker. Ook zijn de transactiekosten in de beleggingsfondsen opgenomen en de kosten die gepaard gaan met valutacontracten. De transactiekosten zijn gedaald van 10 naar 9 basispunten.

Transactiekosten (bedragen x € 1.000)	2022	Basispunten van het belegd vermogen	2021	Basispunten van het belegd vermogen
Aan- en verkoopkosten beleggingstitels	195		260	
Aan- en verkoopkosten in beleggingsfondsen	839		1.275	
Kosten currency forwards	249		130	
Acquisitiekosten	0		0	
In- en uitstapvergoedingen	0		0	
Totaal	1.282	9	1.665	10

Bij de bepaling van de transactiekosten voor obligaties (matching) is gebruik gemaakt van aannames. Bij de spreads (tussen de bied- en laatprijzen) is rekening gehouden met de landen waarin gehandeld is, de volumes bij aan- en verkoop en ook de looptijden waarin verhandeld is. De gehanteerde spreads voor de obligaties matching portefeuille en obligaties return portefeuille zijn de actuele spreads op de dag van handelen.

De vermogensbeheerkosten per beleggingscategorie als percentage van de totale vermogensbeheerkosten zijn als volgt:

Bedragen x € 1.000	Management fees	Performance fees	Taxatie en juridische kosten og	Kosten bewaar- instelling	Transactie kosten	Beheer kosten AFAM	Totaal	%
Onroerend goed	783		13		0	254	1.049	15,6
Nederlandse hypotheken	102						102	1,5
Obligaties	590				443	1.427	2.460	36,7
Aandelen	1.479	0			590	652	2.721	40,5
Hedgefondsen	0	0					0	0,0
Private equity	12						12	0,2
Currency Forwards					249		249	3,7
Kosten bewaarinstelling				119			119	1,8
Totaal	2.965	0	13	119	1.282	2.333	6.712	100,0

Verantwoording vermogensbeheerkosten

De beleggingsmix bepaalt voor een groot deel de hoogte van de totale kosten van het vermogensbeheer. Deze beleggingsmix is de afgelopen jaren aangepast en vereenvoudigd. Dit heeft geresulteerd in een kostenverlaging: in 2018 bedroegen de kosten nog 0,59% van het gemiddelde belegde vermogen, vijf jaar later zijn deze gedaald met 0,13% punt naar 0,46% (incl. transactiekosten).

Naast de beleggingsmix worden de vermogensbeheerkosten mede gedreven door de beleggingsstijl. Het bestuur voert voor een groot deel een actieve beleggingsstijl om meer rendement dan de benchmark te behalen. Deze stijl die door middel van beleggingsfondsen wordt uitgevoerd, brengt hogere kosten met zich mee dan een passieve stijl. Bij passief beleggen wordt over het algemeen de benchmark gevolgd en wordt meestal een rendement behaald dat lager is dan de benchmark vanwege de beleggingskosten. Bij actief beleggen betaalt het pensioenfonds weliswaar hogere kosten maar hier staan naar verwachting ook hogere opbrengsten tegenover. Sommige jaren lukt dat, maar in 2022 heeft de gehele portefeuille na aftrek van de kosten van vermogensbeheer 1,3% minder rendement behaald dan de benchmark. Over de afgelopen 5 jaar heeft Provisum een gemiddeld netto rendement (meetkundig) behaald van 0,2% per jaar en heeft hiermee minder gepresteerd dan het rendement van de benchmark van 0,4%. Reden voor de beleggingscommissie om de actieve beleggingsstijl in 2023 te evalueren.

MAATSCHAPPELIJK VERANTWOORD BELEGGEN

Het fonds belegt het vermogen met het doel om een zo goed mogelijk rendement te behalen tegen een verantwoord risico. Maar tegelijkertijd is het bestuur zich ervan bewust dat Provisum een maatschappelijke verantwoordelijkheid heeft. Het bestuur is van mening dat het behalen van rendement samen kan gaan met maatschappelijk verantwoorde beleggingen. Daarom houdt het fonds in het beleggingsbeleid rekening met milieu- en sociale aspecten en goed ondernemingsbestuur. De Engelse afkorting hiervoor is ESG (Environment, Social en Governance). In het Nederlands gebruiken we vaak de term maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB). Met beide afkortingen wordt hetzelfde bedoeld.

Het beleid van het fonds rondom ESG is vastgelegd in het Maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid dat op de website van het fonds is gepubliceerd. Jaarlijks wordt er ook uitgebreid verslag opgesteld over verantwoord beleggen. Ook deze is op de website terug te vinden. Daarom wordt hier volstaan met een beperkte weergave van de wijze waarop het fonds in 2022 uitvoering heeft gegeven aan het verantwoord beleggingsbeleid. Als leidraad hiervoor wordt het Convenant Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB-convenant) gehanteerd.

IMVB convenant

Het fonds heeft eind 2018 het IMVB-convenant ondertekend en committeert zich hiermee aan de principes van de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP's). Deze principes zijn daarmee (mede) het uitgangspunt voor het MVB-beleid van het fonds.

In 2022 heeft het fonds de standaarden van het IMVB-convenant verder geïmplementeerd in het eigen beleid. Dit heeft geleid tot o.a. de volgende wijzigingen:

- Er is een 7e criterium toegevoegd voor de beleggingsmanagers, namelijk het conformeren aan de OESO-richtlijnen en de UNGP's.
- Op basis van de voorkeuren van de deelnemers en een risico-inschatting van het bestuur zijn een aantal thema's per ESG-pijler in het MVB-beleid opgenomen. Eén van de thema's is klimaat. Er zijn stappen gezet om de CO2-voetafdruk te verlagen door o.a. aanvullende klimaat specifieke uitsluitingen toe te voegen (zie hieronder).
- De uitsluitingslijst is uitgebreid met ondernemingen:
 - o in de fossiele sectoren arctic olie, olie uit teerzand en steenkool;
 - o waarmee in het engagementtraject geen voortgang wordt geboekt;
 - o ondernemingen die betrokken zijn bij ernstige incidenten en gebeurtenissen.

Het fonds ziet het ontwikkelen van het MVB-beleid als een evolutionair proces. Maatschappelijke inzichten, marktpartijen en producten zijn in ontwikkeling en er komen steeds meer analyse instrumenten waarmee het beleid van het fonds verder kan worden vormgegeven en uitgevoerd. Maatschappelijk verantwoord beleggen blijft zich ontwikkelen en het fonds wil hier in mee blijven gaan.

Negatieve impact

Het fonds screent periodiek de aandelen- en obligatieportefeuille op (potentiële) negatieve impact, op ESG risico's en op financieel-materiele duurzaamheidsfactoren die impact hebben op de beleggingsportefeuille. Vervolgens gebruikt het fonds haar invloed om de negatieve impact te voorkomen of te verminderen. De instrumenten die hiervoor worden gebruikt, zijn de volgende.

1. Uitsluiten van beleggingen

Het fonds is van mening dat beleggingen in bepaalde ondernemingen niet wenselijk zijn omdat de producten of diensten die geleverd worden in strijd zijn met nationale of internationale wet- en regelgeving of schadelijk zijn voor mensen, de maatschappij en het milieu. Ook worden bepaalde landen uitgesloten. Het betreft de volgende ondernemingen

en landen:

- ondernemingen die betrokken zijn bij controversiële wapens;
- ondernemingen die betrokken zijn bij tabak, pornografie, gokken, palmolie of verkoop van wapens aan burgers;
- ondernemingen die de principes van de Global Compact van de Verenigde Naties overtreden;
- ondernemingen waarmee geen voortgang wordt geboekt in een engagementtraject;
- ondernemingen die betrokken zijn bij arctic olie, olie uit teerzand en steenkool;
- ondernemingen die betrokken zijn bij ernstige incidenten en gebeurtenissen;
- staatsobligaties van landen die onderwerp zijn van sancties van de EU.

Elk half jaar ontvangt de beleggingsmanager van het directe mandaat, State Street, een uitsluitingslijst waarna State Street de portefeuille in lijn brengt met de vereisten van het fonds.

Bij de indirecte portefeuille waarbij in beleggingsfondsen is belegd, zijn de uitsluitingen moeilijker of in het geheel niet toe te passen. Elk jaar wordt in kaart gebracht in hoeverre de beleggingsfondsen zijn belegd in ondernemingen/landen die zijn uitgesloten, zo ook per eind 2022. De screening gaf geen aanleiding om met de managers in overleg te treden.

2. Stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

Het uitoefenen van stemrecht is een belangrijk onderdeel van een goed functionerende governance structuur voor bedrijven. Stemmen kan alleen wanneer een pensioenfonds de aandelen in bezit heeft en niet in geval van beleggingsfondsen. Bij het directe mandaat laat Provisum het stemmen uitvoeren door State Street en heeft zich hiervoor aangesloten bij het stembeleid van State Street. Voor de beleggingsfondsen stelt het pensioenfonds als criterium dat de aandelenmanager een stembeleid moet hebben.

Door de beheerder van het directe mandaat, State Street, is mede namens het pensioenfonds gestemd op aandeelhoudersvergaderingen.

State Street Global Advisors	2022
Aantal landen	29
Aantal meetings waarin gestemd is	4.365
Voorstellen van het management	36.439
Gestemd tegen het management	10%
Voorstellen van de aandeelhouders	1.398
Gestemd tegen het management	15%

Het pensioenfonds rapporteert elk kwartaal op de website over het stemgedrag van State Street.

Bij de beleggingsmanagers in de indirecte portefeuille is het lastig om het stemgedrag samen te voegen vanwege verschillende rapportagemethoden en verslagleggingsperioden.

3. Engagement

Bij engagement worden bedrijven aangespoord om aanpassingen in de strategie of governance door te voeren teneinde meer maatschappelijk verantwoord te opereren. Het hebben van een engagementbeleid is een criterium bij de selectie van een

beleggingsmanager. Het fonds sluit aan bij het engagementbeleid van de beleggingsmanagers.

Passieve aandelenmandaat

In 2022 is er door State Street met 956 bedrijven engagement gevoerd. De gesprekken vonden plaats met bedrijven in 31 verschillende landen, maar met name in de Verenigde Staten en Europa. Net als vorig jaar waren de belangrijkste thema's klimaatverandering, de beloningen van bestuurders en het beheer van menselijk kapitaal. State Street rapporteert op kwartaalbasis d.m.v. de Asset Stewardship Activity-verslagen die op de website van het fonds worden gepubliceerd.

Actieve aandelenportefeuille

Alle 18 managers beschikken over een goed ontwikkeld engagementbeleid en brengen op kwartaal-of jaarbasis verslag uit over hun engagementactiviteiten. De managers voeren gesprekken over allerlei soorten ESG-onderwerpen, o.a. over klimaat, diversiteit, mensenrechten, water, ontbossing en governance van het bedrijf. Net als bij het stemgedrag is het bij de beleggingsmanagers in de indirecte portefeuille ook lastig om de precieze aantallen van engagement samen te voegen vanwege verschillende rapportagemethoden en verslagleggingsperioden.

Sustainalytics

Het fonds maakt gebruik van engagementprovider Sustainalytics om de engagement activiteiten meer kracht bij te zetten en zich specifiek te kunnen richten op thema's die het fonds belangrijk acht. Op kwartaalbasis rapporteert Sustainalytics over de voortgang van de engagementtrajecten met de ondernemingen waarin het pensioenfonds is belegd. Twee keer per jaar wordt er gerapporteerd over de thematische engagement waar het fonds zich bij aangesloten heeft. Dit zijn thema's op de gebieden klimaat, sociale verhoudingen en governance.

4. ESG-integratie

Bij de selectie en monitoring van de beleggingsmanagers past AFAM ESG-integratie toe. Dit gebeurt op verschillende manieren.

Toepassen van criteria

De aandelenmanagers dienen te voldoen aan de door het pensioenfonds opgestelde 6 criteria. Om te voldoen aan de vereisten van het IMVB-convenant heeft het fonds in 2022 nog een zevende criterium toegevoegd, namelijk het conformeren aan de OESO-richtlijnen en de principes van de Verenigde Naties op het gebied van het bedrijfsleven en de mensenrechten (UNGP's). In 2022 voldeden 17 van de 18 aandelenmanagers aan de 'oude' 6 criteria. Wat betreft het nieuwe criterium hebben 11 managers de OESO-richtlijnen en de UNGP's expliciet in hun beleid opgenomen. De overige 7 managers hebben wel een beleggingsproces waarbij gescreend wordt op onder andere materiele maatschappelijke risico's, de controverses van de Global Compact van de Verenigde Naties, sanctielijsten en negatieve berichtgeving in de media.

Alle 7 obligatiemanagers voldoen nagenoeg aan criteria, met uitzondering van één criterium, namelijk het hebben van een uitsluitingsbeleid van gesanctioneerde landen. Geen van de managers heeft een dergelijk beleid. Het fonds zal hierover met AFAM in overleg gaan.

ESG-scorecard en beoordeling Impact Management Project

AFAM scoort de beleggingsmanager aan de hand van een zelf ontwikkelde ESG-scorecard die vier niveaus kent, te weten 'achterblijver', 'nieuwkomer', 'professional' en 'leider'. In 2022 is 81% van de beleggingsmanagers een 'leider' en 19% een 'professional'.

Daarnaast wordt de (potentiële) impact gemeten van de beleggingsfondsen waarin belegd wordt. Het ABC-raamwerk van het Impact Management Project (IMP) wordt hiervoor gebruikt. Dit raamwerk geeft aan welke beleggingen (excl. de matching portefeuille):

- (mogelijk) schade veroorzaken: 6% in 2022

- schade voorkomen: 71% in 2022
- positief bijdragen aan de maatschappij: 18% in 2022
- positief bijdragen aan oplossingen: 4% in 2022

Met de ESG-scorecard en het ABC-raamwerk wordt op continue basis beoogd om alleen die fondsen te selecteren die wat betreft ESG goed presteren en om de managers te stimuleren zich verder te verbeteren.

Groene obligaties

Een andere manier van ESG-integratie is het beleggen in groene obligaties. Dit zijn leningen waarbij het geleende geld geïnvesteerd wordt in projecten die bijdragen aan een beter klimaat. De matching-portefeuille bevat drie groene obligaties, die 16% van de matchingportefeuille vormen.

Onroerend Goed

Bij de vastgoedfondsen heeft het pensioenfonds toetsingscriteria vastgesteld die afwijkend zijn van die van de aandelen- en obligatiemanagers. Het belangrijkste criterium is de GRESB-rating. Alle drie de vastgoedfondsen hebben de beste score (5 sterren) in de GRESB-beoordeling behaald. De score van de totale portefeuille was 89 (van de 100), waarmee het de (hoogst mogelijke) 'Green Star'-erkenning heeft weten te behouden.

De vastgoedfondsen zijn ook meegenomen in de eerder vermelde ESG-scorecard. Alle drie de fondsen zijn door AFAM beoordeeld als 'leider'.

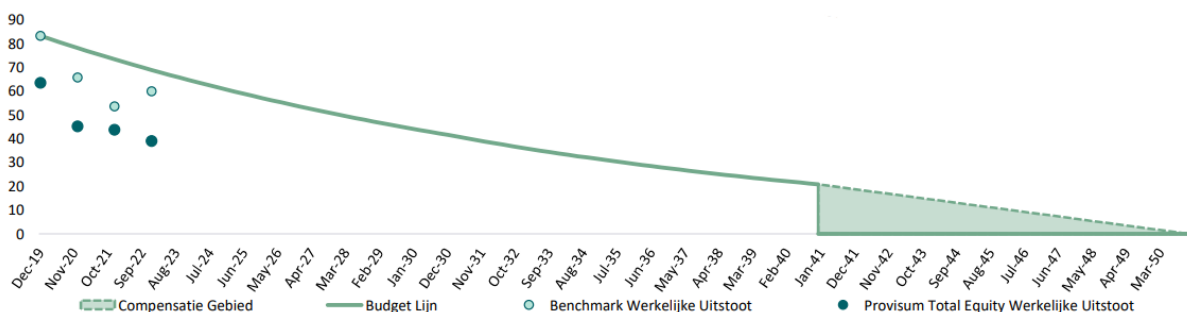
Hypotheeken

Voor hypotheekfondsen zijn twee toetsingscriteria vastgesteld, namelijk dat de beleggingsmanager de Principles for Responsible Investment van de United Nations (UNPRI) moet hebben ondertekend en dat de beleggingsmanager een verantwoord beleggingsbeleid heeft waarbij de nadruk ligt op verduurzaming van woningen en CO₂-uitstoot. Het fonds waarin is belegd voldoet aan beide criteria. AFAM heeft het fonds als 'leider' gekwalificeerd uit hoofde van de ESG-scorecard.

Klimaat en CO₂-reductie

Het fonds heeft in 2022 beleid geformuleerd om de CO₂-uitstoot in de portefeuille te verminderen. Er wordt gestreefd naar een stapsgewijze vermindering waarbij het jaarlijks streeft naar een grotere vermindering van de CO₂-intensiteit dan de benchmark.

In onderstaande grafiek is aangegeven hoe de CO₂-intensiteit van de aandelenportefeuille (ton CO₂e/€ m Inv.) zich verhoudt ten opzichte van de benchmark en het pad naar klimaatneutraliteit in 2040.

De grafiek laat zien dat de CO₂-bijdrage lager is dan die van de benchmark en lager is dan in 2021.

Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR)

Op 10 maart 2021 is de SFDR in werking getreden. Deze Europese Verordening verplicht financiële marktdeelnemers, waaronder pensioenfondsen, informatie te verschaffen over het duurzaamheidsbeleid en transparant te zijn over de uitvoering daarvan. Pensioenfondsen dienen aan te geven of zij ongunstige effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren meenemen en hoe het de pensioenregeling classificeert. De SFDR wetgeving bestaat uit twee levels: Level 1 bevat de artikelen met een hoog-over toepassing en is op 10 maart 2021 in werking getreden. Level 2 betreft de Regulatory Technical Standards (RTS) en bevatten gedetailleerde voorschriften voor de uitwerking van level 1. Deze zijn vanaf 1 januari 2023 van kracht.

Het bestuur heeft in 2021 de volgende keuzes gemaakt:

- Provisum heeft gekozen voor de zogenaamde opt-out. Dit betekent dat het geen ongunstige effecten meeneemt in de besluitvorming. De argumenten hiervoor waren in 2021 dat de RTS nog niet gepubliceerd was. Er bestond onduidelijkheid over beschikbare data om te rapporteren en over de kosten hiervoor. Daarnaast had Provisum het meenemen van ongunstige effecten in het kader van IMVB nog niet uitgewerkt.
- Provisum heeft de pensioenregeling geclassificeerd als een 'overig product' (artikel 6). Dit zijn producten die duurzaamheid niet promoten. Ook hier betroffen de argumenten de onduidelijkheid over beschikbare data om te rapporteren en de kosten hiervoor.

In 2022 heeft het bestuur onderzoek gedaan of de in 2021 gehanteerde argumenten nog valide waren. Dit onderzoek is begin 2023 afgerond en heeft geleid tot een heroverweging van de standpunten. Vanaf februari 2023 neemt het fonds ongunstige effecten mee in de besluitvorming en heeft het de pensioenregeling geclassificeerd als 'licht groen', een product dat ecologische en/of sociale kenmerken promoot. Alle benodigde documenten hiervoor zijn op de website van Provisum gepubliceerd. Voor het eerst voor 1 juli 2024 zal het fonds over de ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren rapporteren. Ook zal er gerapporteerd moeten worden over de duurzaamheid van de pensioenregeling volgens een verplicht format. Dit zal voor het eerst van toepassing zijn op het verslag over het jaar 2023.

BELEGGINGEN VOOR RISICO VAN DE DEELNEMER

Algemeen

Het fonds heeft twee beschikbare premieregelingen, de B-excedent regeling en de vrijwillige aanvullende pensioenregeling. Deze pensioenregelingen zijn verzekerd bij Provisum. ABN AMRO Pension Services voert de administratie van deze regelingen uit. Robeco geeft beleggingsadvies over de fondsen waarin wordt belegd en de invulling van de lifecycles.

De gestorte bedragen uit hoofde van de premieregelingen worden belegd volgens het zogenaamde lifecycle beleggen. Er wordt belegd in een mix van een geldmarktfonds en twee portefeuilles, een risicovolle returnportefeuille en een minder risicovolle matchingportefeuille. De samenstelling van de beleggingen wijzigt naarmate iemand ouder wordt. In het begin van de loopbaan wordt er meer in risicovolle beleggingscategorieën belegd. Naarmate een deelnemer richting de pensioendatum gaat, wordt de beleggingsportefeuille minder risicovol ingevuld. Er is door het pensioenfonds een neutrale beleggingsmix vastgesteld (de default). Door middel van een periodieke inventarisatie bij de deelnemer wordt het risicoprofiel uitgevraagd en kan er afgeweken worden van deze neutrale beleggingsmix. Er kan gekozen worden voor offensief, defensief of variabel (een beleggingsmix die voorsorteert op doorbeleggen). Als de deelnemer geen voorkeur heeft of deze niet aangeeft, wordt er belegd volgens de neutrale beleggingsmix.

Een deelnemer kan er ook voor kiezen om zelf te beleggen en af te wijken van de standaard keuzes. De deelnemer stelt dan zelf een beleggingsportefeuille samen door een keuze te maken uit de verschillende beleggingsfondsen die beschikbaar zijn.

Het pensioenfonds kent een zorgplicht ten aanzien van de beleggingen voor risico van de deelnemers. Het bestuur vult deze zorgplicht onder meer in door:

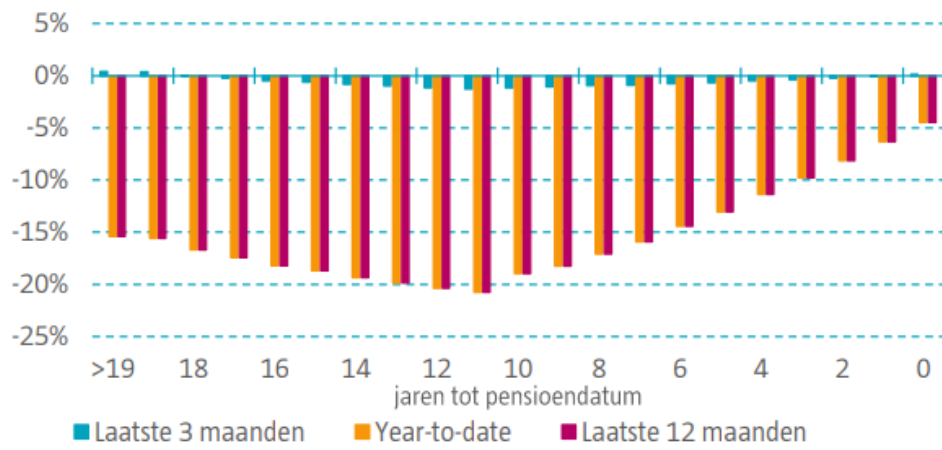
- toe te zien op de selectie en evaluatie van de mixen en de fondsen die daarvan deel uitmaken;
- vorm te geven aan de mogelijkheden om af te wijken van de neutrale beleggingsmix;
- toe te zien op de navolging van de procedures bij afwijken van de neutrale beleggingsmix;
- toe te zien op het nakomen van de servicelevel agreement door ABN AMRO Pension Services.

Resultaten en ontwikkelingen in 2022

De returnportefeuille behaalde in 2022 een rendement van -15,4% (benchmark -15,2%). De matchingportefeuille behaalde in 2022 een rendement van -25,6% (benchmark -25,7%).

In 2022 is er door de jongste mix een rendement behaald van -15,4% tegenover de oudste mix met een rendement van -4,5%. In het overzicht hieronder zijn de rendementen opgenomen van alle mixen.

Rendement per mix

RISICOMANAGEMENT

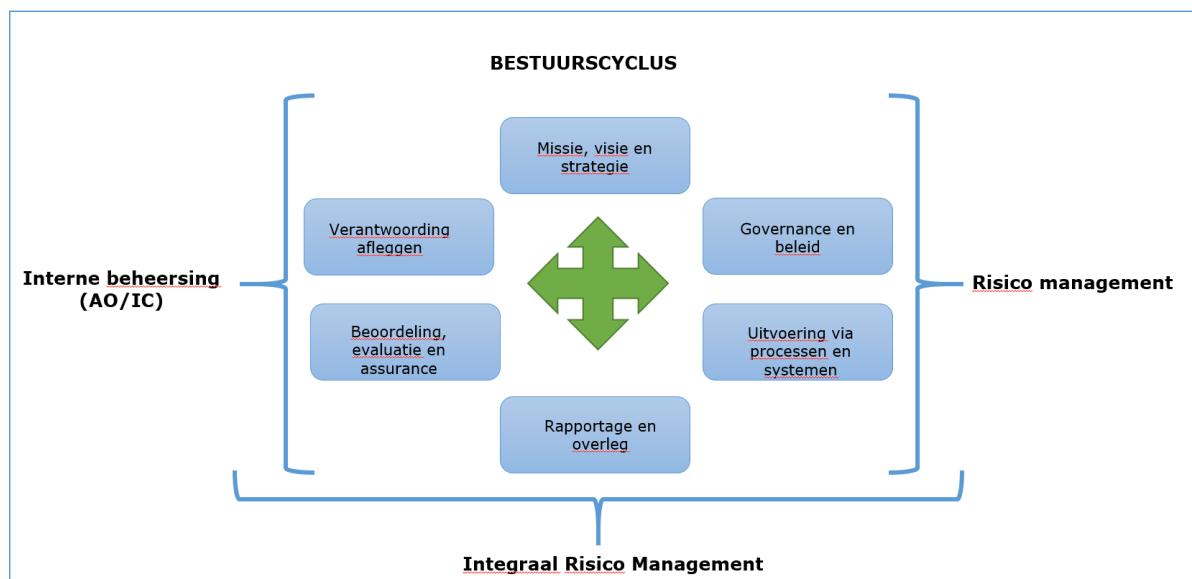
Het fonds heeft een missie en visie opgesteld waarbij onder meer rekening wordt gehouden met de ambities en risicohouding van het fonds. De invulling van de missie en visie wordt door middel van beleid in strategische plannen, fondsdocumenten en jaarplannen uitgewerkt. Het integraal risicomanagement brengt risico, rendement, maatschappelijke verantwoordelijkheid, kosten en kwaliteit samen.

In het integraal risicomanagement proces kunnen de volgende kritische kernactiviteiten worden onderscheiden:

- Het identificeren en adresseren van de verschillende risicobronnen en vervolgens het inschatten van de waarschijnlijkheid en mogelijke impact van de risico's;
- Het vaststellen, uitwerken en (laten) implementeren van risico mitigerende beheersingsmaatregelen;
- Bij belangrijke voorgenomen beleidswijzigingen een koppeling maken naar het gehele risico universum, waardoor inzichtelijk wordt of er nieuwe risico's ontstaan dan wel bestaande risico's toe- of afnemen c.q. verschuiven binnen het fonds;
- Het monitoren en evalueren van de effectiviteit van de geïmplementeerde beheersingsmaatregelen;
- Waar nodig het bijstellen van de risico mitigerende beheersingsmaatregelen;
- Het rapporteren met betrekking tot bovengenoemde activiteiten.

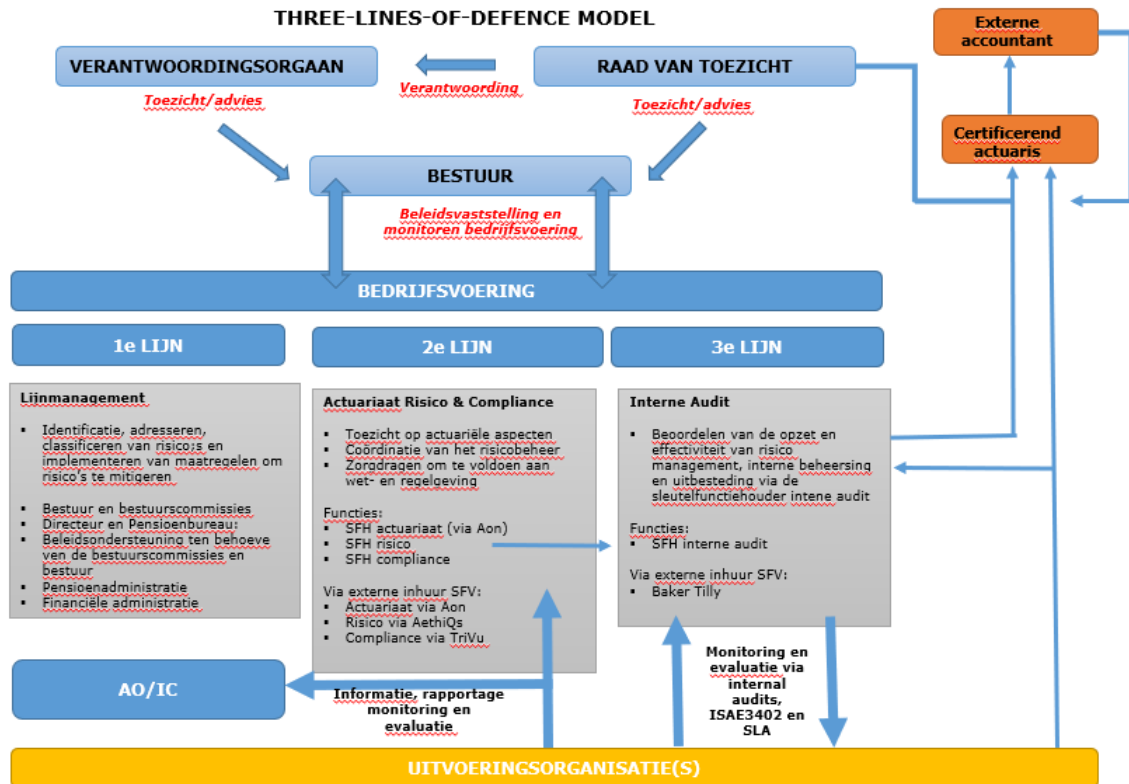
Naast de periodieke inventarisatie van de meer algemene risico's voor het pensioenfonds, wordt ook aandacht besteed aan de risico's in specifieke situaties. Zo is risicomanagement een integraal onderdeel van projecten, wordt bij beleidsvoorstellen gericht aandacht besteed aan de daaruit voortvloeiende risico's en worden gerapporteerde incidenten geanalyseerd om te bepalen wat de impact voor het pensioenfonds is. Dit alles om te bepalen of er eventueel aanvullende risico mitigerende maatregelen getroffen dienen te worden.

Onderstaande figuur geeft de essentie weer van de bestuurscyclus in deze.

OPZET EN ORGANISATIE RISICOMANAGEMENT

De inrichting van het risicomanagement is gebaseerd op het zogenaamde 'three lines of defence'-model. Onderstaand figuur toont op hoofdlijnen de governance op basis van het 3 lines of defence model.

1e beheersingslijn

Het lijnmanagement is verantwoordelijk voor opzet, bestaan en werking van de processen en de bijbehorende beheersmaatregelen.

2e beheersingslijn

Sleutelfunctie actuariële beheer

De sleutelfunctiehouder beoordeelt, monitort en rapporteert over de actuariële aspecten van het pensioenfonds. Met deze functie wordt beoogd dat Provisum een totaalbeeld heeft van de verschillende actuariële aspecten waaraan het pensioenfonds wordt blootgesteld.

Sleutelfunctie compliance

Met de compliance functie beoogt het fonds de integriteit van de verbonden personen evenals de naleving van externe wet- en regelgeving te waarborgen en aan het gedragstoezicht van DNB en AFM te voldoen.

Sleutelfunctie risicobeheer

De sleutelfunctiehouder risicobeheer beoordeelt, monitort en rapporteert over het risico-beheersysteem. Met de risicobeheerfunctie wordt beoogd dat Provisum een totaalbeeld heeft van de verschillende risico's waaraan het pensioenfonds wordt blootgesteld. Dit omvat ook de uitbestede werkzaamheden. Het betreft zowel financiële als niet-financiële risico's. Naast de hiervoor genoemde taken heeft de risicobeheerfunctie ook een initiërende en adviserende rol bij het vormgeven van het risicobeheer.

3e beheersingslijn

Door de derde lijn wordt een oordeel gevormd over de opzet, werking, en de effectiviteit van het risicomanagement en interne beheersing, inclusief de 1^e en 2^e lijns risicomanagement activiteiten. Voor de aansturing van deze lijn is de sleutelfunctiehouder interne audit verantwoordelijk. De sleutelfunctiehouder beoordeelt, monitort en rapporteert (over) de opzet, bestaan en werking in termen van adequaatheid en doeltreffendheid van de interne controlemechanismen en andere procedures en maatregelen ter waarborging van de beheerste en integere bedrijfsvoering van het fonds. Dit omvat ook de uitbestede werkzaamheden.

AANDACHTSGEBIEDEN RISICOMANAGEMENT

De verantwoordelijkheid van het bestuur strekt zich uit over alle aandachtsgebieden van risicomanagement: strategie, beleid en uitvoering.

Strategisch risicomanagement; richt zich op het identificeren, het meten en het beheersen van de strategische risico's samenhangend met het realiseren van de ambities en doelstellingen van het fonds. De nadruk ligt hierbij vooral op de risico's die op langere termijn spelen. Naast het monitoren van de risico's is het belangrijk om periodiek te verifiëren of het vigerende beleid nog past binnen de vastgestelde kaders en, zo niet, op welke punten het beleid moet worden aangepast.

Een meer specifiek onderdeel is het financiële strategische risicomanagement. Dit omvat een gestructureerd proces dat periodiek (doorgaans eenmaal in de drie jaar) wordt afgewikkeld, waarin alle aspecten van het strategische financiële beleid kritisch worden beoordeeld tegen de achtergrond van de gestelde doelen.

Operationeel risicomanagement; hiermee wordt beoogd om de risico's in de operationele sfeer te beheersen. Hierbij gaat het niet alleen om financiële risico's, maar ook om de niet-financiële risico's die het fonds loopt. Deze risico categorieën worden beschreven in het risicobeheersingsplan. Daarbij is per categorie vastgelegd wat de beheersingsmaatregelen zijn en hoe de score van het restrisico wordt beoordeeld. Het risicobeheersingsplan is de basis voor eventuele aanvullende maatregelen om risico's verder te beheersen.

Beleidsmatig risicomanagement; het door het bestuur vastgestelde beleid wordt ingekaderd en vormgegeven middels beleidsdocumenten. Het dagelijks bestuur of de desbetreffende bestuurscommissie brengt advies uit over de inhoud van beleidsdocumenten. Het bestuur keurt de documenten goed en stelt deze vast. Alvorens een beleidsdocument ter goedkeuring wordt gepresenteerd aan het bestuur, wordt het stuk doorgaans voorgelegd aan de vervuller van de risicobeheerfunctie (AethiQs) en/of vervuller van de compliance functie (TriVu) en door hen vanuit hun vaktechnisch perspectief van op- en aanmerkingen voorzien waarbij een koppeling wordt gemaakt met het risicobeheersingsplan (zie hierna).

RISICOMANAGEMENTCYCLUS

De veelheid aan ontwikkelingen in de pensioensector en daarbuiten brengt nieuwe risico's, veranderingen van bestaande risico's of wijzigingen in de verwachte impact van risico's met zich. Dit leidt op continue basis tot toetsing en herijking van risico's en bijbehorende beheersmaatregelen.

De totale riskmanagement cyclus kan als volgt worden samengevat:

- a) Een keer per drie jaar worden de strategie en de daaraan verbonden strategische risico's bediscussieerd en vastgesteld. De top 5 van de strategische risico's is onderdeel van de risico dashboard rapportage ('rugbybal') waarmee periodiek over de voortgang van de risico beperkende maatregelen wordt gerapporteerd aan het bestuur.
- b) De operationele- en beleidsmatige risico's worden in principe één keer per drie jaar opnieuw gescoord c.q. geëvalueerd, tenzij als gevolg van tussentijdse beleidswijzigingen er aanleiding tot een eerdere herijking bestaat. Dit leidt tot een herijkte risico en een nieuw risico beheersingsplan. Deze evaluatie zorgt ervoor dat de focus daar komt te liggen waar processen materieel zijn veranderd en dus aanleiding geven tot een nieuwe score. Deze herijking is 2022 uitgevoerd.
- c) De key-beheersingsmaatregelen worden ieder kwartaal geëvalueerd.
- d) De riskmanagement oplegger zorgt er daarnaast voor dat gedurende de lopende managementcyclus bij beleidswijzigingen het risicobeheersingsplan zo nodig wordt aangepast en dus up to date blijft. AethiQs levert als vervuller van de sleutelfunctie risicobeheer waar nodig aanvullende input vanuit de tweede lijn bij de oplegger aan de sleutelfunctiehouder risico.
- e) Jaarlijks worden er door de 2^e lijn 'risk-to risk' gesprekken gehouden met de risicofunctie van de belangrijkste uitbestedingspartijen van het fonds.
- f) Jaarlijks wordt door middel van publicaties uit externe bronnen (DNB en externe adviseurs) getoetst of er wellicht andere risico's zijn die aandacht behoeven. Dit is een goede methode om te bezien of geïdentificeerde risico's door derden al in beeld zijn bij het fonds.
- g) In het verslagjaar is ook de Eigen Risico Beoordeling (ERB), het allesomvattend document op het gebied van risicomanagement van het fonds, als onderdeel van de jaarlijkse cyclus geactualiseerd en vastgesteld door het bestuur.

VOLWASSENHEIDSMETING RISICOMANAGEMENT

Periodiek laat het fonds de volwassenheid meten van het risicomanagement. In 2021 is een dergelijk onderzoek uitgevoerd door een externe partij t.w. Ortec Finance. De conclusie van het onderzoek was dat het risicomanagement een duidelijke groei vertoonde ten opzichte van het voorgaande onderzoek uit 2016. Het rapport vermeldde: 'Wat betreft de risicocultuur zien we een dusdanige betrokkenheid en "tone at the top" dat de hoogste score hier op zijn plaats is. Het invoeren van IORP II is voortvarend aangepakt inclusief het (onverplicht) benoemen van een sleutelfunctiehouder compliance. Wat betreft de weloverwogen besluitvorming worden geen zaken gemist maar is het gewenst deze meer gestructureerd en aantoonbaar te doen en ook gestructureerd te evalueren".

Ortec scoort de volwassenheid van het risicomanagement bij Provisum op een (ruime) 3 op een schaal van 4. Dit betekent dat het risicomanagement geformaliseerd en gestructureerd is. Ortec heeft een aantal aanbevelingen gedaan en deze zijn in 2022 allemaal opgevolgd en afgerond. Het bestuur heeft besloten niet te willen streven naar een volwassenheidsniveau 4, maar naar een volwassenheidsniveau 3 met 'continuous improvement'. Dit uit oogpunt van een kosten- en baten analyse mede in de context van de omvang van het fonds.

RISICOGEBIEDEN EN TOP RISICO'S

In de onderstaande tabel zijn de risicogebieden opgenomen met een onderscheid naar financieel- en niet financiële risico's.

2022		Acceptabel risico		Acceptabel risico/ attentie vereist		Niet acceptabel risico	
		1 t/m 6		07 t/m 12		13 t/m 25	
Risicogebieden	Financieel /Niet	Aantal	Som	Aantal	Som	Aantal	Som
Rente /matching risico	Fin.	4	24	1	12		
Marktrisico	Fin.	1	6	2	20		
Kredietrisico	Fin.	3	18				
ESG en Klimaatrisico's	Fin.			9	100		
Solvabiliteitsbeheer (VEV)	Fin.			2	16		
Verzekeringstechnisch risico	Fin.			1	9		
Sponsor risico	Niet Fin.			2	21		
Communicatierisico	Niet Fin.			1	9		
Operationeel risico	Niet Fin.	46	171	6	57		
IT risico	Niet Fin.	5	6	8	71		
Integriteits-/compliance risico	Niet Fin.	10	51	7	62		
Organisatie pensioenfond	Niet Fin.	2	10	3	28		
Juridisch risico	Niet Fin.	3	18	2	18		
Uitbestedingsrisico ABN AMRO PS	Niet Fin.	2	6	2	20		
Uitbestedingsrisico AFAM	Niet Fin.	1	6	2	24		
Uitbestedingsrisico overig (AxyLife)	Niet Fin.			1	9		
Management en bestuur	Niet Fin.	5	26	12	121	1	15
Evaluatie en terugkoppeling	Niet Fin.			2	17		
Totaal aantal risico's	146	82		63		1	
Som van alle risicogetallen			342		614		15
Gemiddeld risicogetal			4,2		9,7		15,0

Financiële risico's

In de jaarrekening wordt een uitgebreide toelichting gegeven op de financiële risico's.

Niet-financiële risico's

In het risico beheersingsplan staan de relevant risico's beschreven en zijn de beheersingsmaatregelen per risico vastgesteld. Vervolgens wordt per risico het netto risico (dat wil zeggen, met inachtneming van de beheersmaatregelen) beoordeeld. De weging van de risico's wordt uitgevoerd op basis van de mate van waarschijnlijkheid en de mate van impact. Beide elementen kennen vijf verschillende niveaus. De weging volgt uit de berekening van (waarschijnlijkheid x impact) + impact en leidt tot een classificering in de volgende drie categorieën:

- Hoog risico; actie/extra attentie vereist (risicogetal 13 t/m 25);
- Acceptabel risico; actie/attentie vereist (risicogetal 7 t/m 12);
- Laag risico (risicogetal 1 t/m 6).

Dit normatieve kader is mede van belang om vast te stellen of bij voorgenomen beleidswijzigingen het risicoprofiel van het fonds wijzigt opdat het bestuur dit in de besluitvorming mee kan laten wegen.

Bovenstaande tabel is een samenvatting van het gehele risico beheersingsplan waarin alle risico's en beheersmaatregelen zijn beschreven. In het risicobeheersingsplan wordt onderscheid gemaakt tussen 'key maatregelen' en 'ondersteunende of mitigerende maatregelen'. De risico's worden middels self assessments geanalyseerd op basis van waarschijnlijkheid en impact. De impact van een risico wordt bepaald door het effect op missie, visie en of doelstelling van het fonds. Het is van belang dat de risico inschatting op consistente wijze gebeurt en dat de gehanteerde parameter relevant en eenvoudig toe te passen is. Zo wordt de impact van de financiële risico's afgemeten aan de mogelijke

gevolgen op de hoogte van de dekkingsgraad. De niet-financiële risico's zijn niet altijd goed meetbaar en/of kwantificeerbaar. Om het proces niet verder te compliceren is ervoor gekozen om voor de meting van de impact van de niet-financiële risico's niet te diversifiëren naar onderdelen van de missie, visie en doelstellingen, maar om een 'universele noemer' te hanteren, t.w. de reputatie van het fonds. Er zijn in totaal 146 risico's (2021:142) geïdentificeerd. De vier nieuwe risico's bevinden zich in de categorie ESG en klimaatrisico's. 63 risico's (2021: 61) bevinden zich in de midden categorie (oranje) en worden acceptabel bevonden. Hierbij is wel attentie vereist bij o.a. de periodieke herijking. Bij de periodieke herijking dient bekeken te worden hoe het risico zich heeft ontwikkeld, of de beheersmaatregelen hebben gewerkt en of er eventuele aanvullende beheersmaatregelen zijn om het risico (verder) te beperken. Eén risico (2021: 2) wordt als niet acceptabel (rood) geclassificeerd en wordt hieronder nader toegelicht. Het gemiddelde risicogetal in de oranje categorie betreft 9,7 (2021: 9,8) op een schaal van 7 t/m 12 en in de rode categorie is dat 15,0 (2021: 15,5) op een schaal 13 t/m 25.

Volgens de vastgestelde risicocycclus worden de operationele risico's iedere 3 jaar herijkt, dan wel op het moment van significatie beleidswijzigingen. Hieronder is het risico beschreven met het hoogste risicogetal, namelijk het risico op ontoereikende deskundigheid bij het bestuur (risicogetal 15).

Risico ontoereikende deskundigheid bij het bestuur

Omschrijving risico

Ondeskundige, incapabele of niet bemande organen van het fonds, t.w. het bestuur.

Risicobereidheid

Dit risico valt binnen de operationele risico's, maar is ook als een strategisch risico gedefinieerd. Het bestuur is zich bewust van dit risico en hanteert een zeer beperkte risicobereidheid voor dit punt en heeft beheersmaatregelen genomen om de kans dat dit risico zich materialiseert te minimaliseren.

Beheersmaatregelen

Het bestuur heeft een reeks van maatregelen genomen. De belangrijkste maatregelen zijn:

1. Het vastleggen van de taken en bevoegdheden van een bestuurder in statuten;
2. Het vastleggen van de profielen van bestuurders en functiehouders in een beleidsdocument;
3. Er is een plan van aanpak geschiktheid voor het bestuur waarin alle kennisgebieden zijn onderkent;
4. Er is een deskundigheidsplan met deskundigheidseisen en deskundigheid bevorderende maatregelen, zoals verplichte permanente educatie;
5. De deskundigheidsbevordering wordt jaarlijks vastgelegd.

Naast bovenstaand risico zijn er in het verslagjaar nog enkele risicogebieden die op meer aandacht konden rekenen t.w. ESG en klimaatrisico's, IT & Informatiebeveiliging en frauderisico welke hieronder zijn toegelicht.

ESG en klimaatrisico's

Duurzaamheid is door het bestuur als strategisch aandachtspunt benoemd. Ten opzichte van 2021 is deze categorie uitgebreid met 4 nieuwe risico's, waarbij ook een verdere detaillering van de risico's binnen de drie ESG-gebieden is opgenomen. Hierbij is o.a. gebruik gemaakt van het document van DNB, de Good Practice ESG-Risicobeheer Pensioenfondsen, die in februari 2022 ter consultatie voorlag aan de pensioensector. ESG is een gebied dat nog volop in ontwikkeling is. Het is zaak dat het beleid van het fonds gelijke tred houdt met de ontwikkelingen op dit gebied.

IT & Informatiebeveiliging

IT & informatiebeveiliging is door het fonds als strategisch aandachtspunt aangemerkt, met het onderdeel cyber als bijzonder aandachtspunt. Cyber vormt een grote bedreiging voor de continuïteit van de bedrijfsvoering. In 2022 is samen met onze externe IT-partner COFRA IT een cyberoefening uitgevoerd om vast te stellen hoe een dergelijk proces zich kan ontploegen en om te bezien of de juiste maatregelen zijn getroffen. Een van de aandachtspunten is of de governance van het fonds hier goed op aansluit. Dit onderwerp blijft hoog op de agenda staan aangezien de ontwikkelingen op dit gebied elkaar snel opvolgen.

Gezien het belang van IT is ook het 'Plan van aanpak geschiktheid' op het gebied van IT uitgebreid. Naast de verplichte geschiktheidsgebieden voor bestuurders heeft Provisum als extra aandachtsgebied IT & Informatiebeveiliging toegevoegd. Verder is afgesproken dat er twee keer per jaar in de bestuursvergadering uitgebreid aandacht aan het onderwerp IT zal worden geschonken om de kennis van het bestuur te verdiepen en het bestuur in staat te stellen om zich ook op dit terrein in control te voelen.

Frauderisico's

Door de NBA (Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants) is aan accountants de verplichting opgelegd om aandacht te schenken aan fraude risico's. Deze paragraaf biedt inzicht hoe het fonds zelf voor deze risico's een inschatting maakt.

Bij het identificeren en inschatten van risico's besteedt het fonds specifieke aandacht aan het inschatten van frauderisico's in de SIRA. Het bestuur heeft deze risicoanalyse uitgevoerd om de bruto frauderisico's inzichtelijk te maken. De belangrijkste frauderisico's die hierbij zijn geïdentificeerd hebben betrekking op frauderisico's binnen het bestuur, binnen de uitvoeringsorganisatie en bij externe vermogensbeheerders.

Het fonds mitigeert en beheerst deze frauderisico's door zowel op organisatie- als procesniveau beheersmaatregelen in te richten. De belangrijkste beheersmaatregelen zijn: de gedragscode en klokkenluidersregeling, het 4-ogenprincipe, de relevante ingerichte processen bij de uitbestedingspartijen, check op de gedragsnormen bij uitbestedingspartijen, rapportages zoals de ISAE-rapportage van uitbestedingspartijen, de niet financiële risico rapportage en de compliance rapportage

RISICHOUDING EN RISICOBEREIDHEID VAN HET FONDS

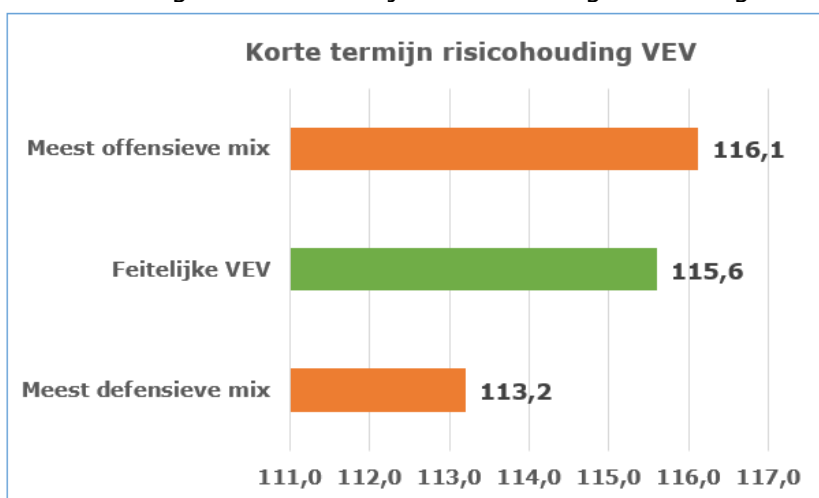
Het bestuur heeft in overleg met sociale partners en het Verantwoordingsorgaan de volgende risicohoudingen vastgesteld:

- a) op korte termijn, een bandbreedte voor het Vereist Eigen Vermogen (VEV);
- b) op (middel)lange termijn, een set van normen;
- c) op lange termijn, het verwachte pensioenresultaat.

a) Korte termijn risicohouding

Voor de beleggingen en de renteafdekking zijn bandbreedtes vastgesteld om de "ruis" van marktbevingen ten opzichte van de strategische allocatie op te vangen. De korte termijn risicohouding wordt hiervan afgeleid door een bandbreedte voor het VEV vast te stellen op basis van de meest defensieve beleggingsmix respectievelijk de meest offensieve beleggingsmix binnen het beleggingsbeleid.

Eind 2022 zag de korte termijn risicohouding er als volgt uit:

b) Risiconormen voor (middel)lange termijn

Het bestuur heeft voor de (middel) lange termijn als volgt invulling gegeven aan de ambitie en risicobereidheid, gesplitst naar risiconormen voor solvabiliteit, koopkracht en premie:

1. Solvabiliteit

- 1a. Kans op dekkingstekort over de eerste 5 jaar < 10% in het centraal scenario;
- 1b. Daarbij is de gemiddelde diepte van het dekkingstekort over de eerste 5 jaar < 10% in het centraal scenario.

2. Koopkracht

- 2a. Koopkracht van > 90% na 5 en 15 jaar (mediaan) in het centraal scenario;
- 2b. Koopkracht van > 80% na 5 en 15 jaar voor het 5% percentiel in het centraal scenario;
- 2c. Na 15 jaar mediaan reële dekkingsgraad (op basis van de 'economische inflatie') > 90%.

3. Premie

De kans dat de netto premie over de eerste 5 jaar 36% van de premiegrondslag overschrijdt < 5% in het centraal scenario.

De hierboven genoemde risiconormen worden periodiek getoetst door middel van een ALM studie, voor het laatst in 2021. Er is toen gerekend met diverse scenario's (waaronder naast een centraal scenario een 'inflatiescenario', een 'deflatiescenario', een stagflatie en een stress scenario). In het merendeel van de scenario's bleek dat er ruimschoots werd voldaan aan de gestelde risiconormen. Jaarlijks wordt door middel van een jaarmonitor

getoetst in hoeverre er bij de gewijzigde economische omstandigheden nog voldaan wordt aan de risiconormen.

c) *Lange termijn risicohouding*

Het bestuur heeft de volgende ondergrenzen voor de lange termijn (60 jaar) vastgesteld met betrekking tot het pensioenresultaat (maatstaf voor koopkrachtbehoud):

- Vanuit de feitelijke dekkingsgraad dient de mediaan van het pensioenresultaat ten minste gelijk te zijn aan 90%.
- Vanuit de situatie waarbij de dekkingsgraad gelijk is aan het vereist eigen vermogen dient de mediaan van het pensioenresultaat ten minste gelijk te zijn aan 90%.
- Vanuit de feitelijke dekkingsgraad dient de maximale afwijking ten opzichte van de mediaan in het geval van een 'slecht weer scenario (lees: 5^e percentiel)' niet meer te bedragen dan 15%.

Hierbij wordt gebruik gemaakt van de door De Nederlandsche Bank voorgeschreven scenario set. Indien de ondergrenzen worden overschreden, vindt overleg plaats met sociale partners en Verantwoordingsorgaan.

De haalbaarheidstoets 2022 (op basis van de feitelijke dekkingsgraad per eind 2021 en de scenario set per einde 1^e kwartaal 2022) laat de volgende resultaten zien:

	Toets	Grens	Realisatie 2022
A.	Verwacht pensioenresultaat vanuit feitelijke dekkingsgraad	Min. 90%	100,1%
D.	Spreiding tussen verwacht pensioenresultaat en het pensioenresultaat in een slecht-weerscenario vanuit feitelijke dekkingsgraad	Max. 15%	3,3%

De uitkomsten van de haalbaarheidstoets voldoen derhalve aan de vastgestelde ondergrenzen.

VOORUITBLIK

Begin 2022 werd de wereld opgeschrikt door de Russische invasie in Oekraïne. Dit leidde in 2022 tot miljoenen vluchtelingen en een humanitaire ramp. En daarnaast ook tot een combinatie van dalende aandelenkoersen, hogere inflatiecijfers en een stijging van de rente. Begin 2023 zijn de inflatiecijfers nog steeds erg hoog. Hoe deze zich in 2023 verder ontwikkelen en welke gevolgen dit heeft voor de financiële positie van het fonds dient te worden afgewacht.

De aanloop naar inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen is ingezet. Eind december 2022 is de Wet goedgekeurd door de Tweede Kamer en op 30 mei 2023 heeft de Eerste Kamer de Wet aangenomen. De Wet treedt per 1 juli 2023 in werking. In aanloop naar de nieuwe Wet is Provisum reeds gestart met nadenken over de uitvoering en de vormgeving van de nieuwe pensioenregeling. Begin 2023 is hiervoor een risicopreferentieonderzoek onder alle deelnemers uitgezet. In dit onderzoek is gemeten hoeveel risico de deelnemer wil en kan nemen met betrekking tot de pensioenbeleggingen. De resultaten dienen als input voor de ALM-studie die vanaf april 2023 wordt uitgevoerd.

Op 10 maart 2021 is de SFDR in werking getreden. Deze Europese Verordening verplicht financiële marktdeelnemers, waaronder pensioenfondsen, informatie te verschaffen over het duurzaamheidsbeleid en transparant te zijn over de uitvoering daarvan. In 2022 was de pensioenregeling nog geclassificeerd als een 'overig product' en maakte Provisum gebruik van de opt out wat betreft het meenemen van ongunstige effecten. Begin 2023 heeft het bestuur deze standpunten heroverwogen en classificeert het de pensioenregeling als 'licht groen', een product dat ecologische en/of sociale kenmerken promoot. Ook heeft het de opt out laten vervallen wat betekent dat het ongunstige effecten meeneemt in de besluitvorming. Alle benodigde documenten hiervoor zijn op de website van Provisum gepubliceerd. Voor het eerst voor 1 juli 2024 zal het fonds over de ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren rapporteren. Ook zal er gerapporteerd moeten worden over de duurzaamheid van de pensioenregeling volgens een verplicht format. Dit zal voor het eerst van toepassing zijn op het verslag over het jaar 2023.

Eind 2022 heeft de Commissie Parameters een advies uitgebracht over onder andere de te hanteren minimale of maximale parameters. Als gevolg van dit nieuwe advies wijzigen de parameters waar pensioenfondsen rekening mee moeten houden. De belangrijkste wijzigingen zijn:

- De UFR-systematiek is per 1 januari 2023 aangepast. Door de aanpassing van de UFR nemen de verplichtingen iets toe wat een drukkend effect op de dekkingsgraad heeft. Indien bij de dekkingsgraad per 31 december 2022 rekening wordt gehouden met de gewijzigde UFR zou deze uitkomen op 138,2% in plaats van 138,4%.
- De overige parameters wijzigen pas als de Wet Toekomst Pensioenen in werking treedt. Dit zal niet voor 1 juli 2023 zijn. Het betreft hier onder andere het maximaal te hanteren rendement op zakelijke waarden en de verwachting voor de lange termijn prijs- en looninflatie.

Amsterdam, 9 juni 2023

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Provisum

VERKLARING COMPLIANCE OFFICER

Het pensioenfonds dient zorg te dragen voor een beheerste en integere bedrijfsvoering en heeft mij in dat kader benoemd tot externe compliance officer, tevens vervuller van de sleutelfunctie compliance. Het pensioenfonds heeft een eigen gedragscode die op de website is gepubliceerd. De gedragscode heeft tot doel om gewenst gedrag te stimuleren en ongewenst gedrag te voorkomen. Dit draagt bij aan het integer functioneren van het pensioenfonds en het waarborgen van de goede naam en reputatie.

Op grond van de gedragscode zijn 35 personen aangewezen als verbonden persoon, waarvan 30 verbonden personen onder de gedragscode van het pensioenfonds vallen. Over 2022 hebben deze verbonden personen een verklaring van naleving van de gedragscode ingevuld en ondertekend waarbij meldingen ten aanzien van de gedragsnormen zoals nevenfuncties, geschenken, uitnodigingen en privébelangen zijn vastgelegd. De 5 overige verbonden personen hebben een eigen gedragscode waarvan is getoetst dat deze gedragscode ten minste gelijkwaardig is aan de gedragscode van het pensioenfonds. Verder beschikt het pensioenfonds, naast de gedragscode, over compliance documenten zoals een incidentenregeling, een klokkenluidersregeling, een beloningsbeleid en een SIRA. De SIRA is in 2022 geactualiseerd, waarbij de integrity risk appetite specifiek is vastgelegd. In 2022 heeft het pensioenfonds aandacht besteed aan awareness op het gebied van compliance en integriteit. In november 2022 heeft een awareness sessies plaatsgevonden voor alle verbonden personen.

In de jaarlijkse rapportage over 2022 zijn mijn bevindingen en aanbevelingen opgenomen. Ik heb naar aanleiding van de door mij uitgevoerde toetsing de volgende bevindingen:

1. De meldingen die de verbonden personen in 2022 hebben gedaan, vallen binnen de normen van de gedragscode van het pensioenfonds.
2. Het pensioenfonds heeft focus op de naleving van de gedragsnormen en aanverwante compliance gerelateerde onderwerpen zoals beloningsbeleid, sanctiewetgeving en terrorismefinanciering bij haar kern uitbestedingspartijen en toetst dit jaarlijks. Het proces van toetsing van de sanctiewetgeving en de daarop gebaseerde sanctielijsten, mede in verband met aangescherpte sanctielijsten in verband met de oorlog in Oekraïne, was hier in 2022 een belangrijk onderdeel van.
3. Ook binnen het pensioenfonds is gewaarborgd dat aan de sanctiewetgeving en de daarop gebaseerde en aangescherpte sanctielijsten wordt voldaan. In dit kader is in 2022 meer frequent een toets op de sanctielijsten uitgevoerd. Er was geen sprake van 'hits' van deelnemers van het pensioenfonds met personen die op de diverse sanctielijsten zijn opgenomen.
4. Er zijn in 2022 een aantal operationele incidenten bij AFAM gemeld, die inmiddels zijn opgelost. Tevens was sprake van een generiek datalek bij een serviceprovider van AFAM dat de dienstverlening aan Provisum niet heeft geraakt. Er waren geen persoonsgegevens van Provisum betrokken bij dit datalek.
5. Er zijn in 2022 geen meldingen geweest van misstanden, onbehoorlijk handelen, fraude of klachten bij het pensioenfonds.
6. Het pensioenfonds beschikt over toereikende compliance documenten. De incidentenregeling, klokkenluidersregeling en het integriteitsbeleid waren in 2022 nog actueel. De klokkenluidersregeling zal in 2023 worden geactualiseerd in verband met de Wet bescherming klokkenluiders.

Harmen Pullen

Compliance Officer

VERSLAG EN OORDEEL VERANTWOORDINGSORGAAN EN REACTIE BESTUUR

1. Algemeen

Het aanzien van 2022 werd in hoge mate bepaald door de brute aanval van de Russische Federatie op Oekraïne. Het Westen veroordeelde deze aanval in de meest scherpe bewoordingen en reageerde eensgezind met inmiddels een serie van sancties tegen Rusland die ook grote nadelige effecten had op onze economie: bizarre energieprijzen en mede daardoor torenhoge inflatie.

Binnenlands was het vooral de discussie over stikstof, de staat van de natuur, klimaatverandering die leidden tot ongekende en ontwrichtende reacties van de agrarische sector.

In deze turbulente tijden bleef Provisum koersvast en kon de lange traditie van volledige compensatie van de prijsinflatie ondanks de huiveringwekkende hoogte ervan (14,33%) in stand blijven.

2. Taak en samenstelling Verantwoordingsorgaan

Het VO maakt onderdeel uit van de bestuurlijke organisatie van Provisum, naast het bestuur en de Raad van Toezicht. Het VO is in het bijzonder belast met het toezicht op de evenwichtige belangenbehartiging door het bestuur.

In het verslagjaar ondervond het VO geen verandering in de personele samenstelling. Wel werd gaande het jaar duidelijk dat één der leden Madelon Flint, de overstap zou maken naar het bestuur. Madelon heeft vanaf december 2017 deel uitgemaakt van het VO. Haar vertrek is voor het VO een groot verlies; het bestuur kan zich verheugen op haar entree! Inmiddels is bekend dat Jelle ter Laak de plaats van Madelon - als vertegenwoordiger van de werkgevers - in het VO gaat innemen. Na een start bij AFAM is Jelle thans werkzaam bij Constanter en daar verantwoordelijk voor Operations en IT.

Met het oog op de beoogde overgang per 1 januari 2025 naar het nieuwe pensioenstelsel is besloten om de zittingstermijn van de voorzitters van het bestuur resp. VO met 2 jaar te verlengen.

3. Strategische aandachtspunten

Het bestuur formuleert iedere drie jaar strategische aandachtspunten die door het jaar heen worden gemonitord. Het VO kiest ervoor om geen eigen speerpunten vast te stellen, maar aan te sluiten bij die van het bestuur.

In 2022 waren de belangrijkste aandachtspunten:

- Het nieuwe pensioenstelsel in het bijzonder
 - IT
 - vermogensbeheer
- Duurzaamheid: Maatschappelijk verantwoord beleggen.
- Bestuursvorm: successieplanning
- AFAM: verbreding van de klantenportefeuille en bij voorkeur een pensioenfonds
- IT: in algemene zin o.a. cybercrime

Deze aandachtspunten zijn langer lopende projecten waarover in ieder overleg door het bestuur wordt gerapporteerd. Naar het oordeel van het VO besteedt het bestuur planmatig aandacht aan deze aandachtspunten. Ook in 2023 zullen deze punten veel aandacht van alle gremia (bestuur, RvT en VO) vragen.

4. Adviesaanvragen en overleg

Ook in dit verslagjaar is het VO in de gelegenheid gesteld over een aantal zaken zijn advies uit te brengen. Het betrof:

- Een kleine aanpassing van de Klachten- en Geschillenregeling – hamerstuk
- Het reglement van het VO; de aanpassing van de zittingstermijn: hiermee wordt uitvoering gegeven aan de wens van het VO.
- Het profiel van de voorzitter Raad van Toezicht (RvT) – hamerstuk; was al eerder vastgesteld.
- Benoeming van de voorzitter RvT: Anneke van der Meer als opvolger van Cor van der Sluis. Voorafgaand aan haar benoeming hebben 2 leden van het VO een gesprek gehad en hierover gerapporteerd aan de andere VO-leden, en vervolgens positief geadviseerd.
- Benoeming lid van de RvT: Fridoline van Binsbergen als opvolger van Marjolein Sol. Mevrouw van Binsbergen is een goede kandidaat, die ervaring heeft als toezichthouder bij diverse pensioenfondsen, waaronder PME (grootmetaal) en Shell.
- Herbenoeming lid RvT: Roland de Greef – fijn dat hij nog een jaar aanblijft, een vaste waarde binnen de RvT.
- Uitvoeringsovereenkomst. De voorgestelde aanpassingen van de ontwerp-overeenkomst zijn eerst mondeling door de directeur aan een van de VO-leden toegelicht, waarna het VO positief heeft geadviseerd.

Over de verschillende benoemingen in de RvT is een positief bindend advies uitgebracht; ook over de overige aanvragen is positief geadviseerd.

Afgezien van telefonisch overleg met het bureau en de voorzitters van het bestuur en de RvT, zijn er regelmatig vergaderingen van het VO. Uiteraard interne vergaderingen, maar ieder kwartaal ook een vergadering van het DB en het VO en twee keer per jaar een overleg tussen de RvT en het VO. Bij een deel van de tweedaagse in juni en de vergadering van het bestuur in juni (de jaarvergadering van het bestuur), onder meer gewijd aan het jaarbeleggingsplan, is het VO ook aanwezig.

5. Het Nieuwe pensioencontract/Wet toekomst pensioenen (Wtp)

De projectgroep Wtp die zich bezighoudt met de voorbereiding van de invoering van het nieuwe stelsel werkte gestaag door. Inmiddels is door de sociale partners een voorkeur uitgesproken voor het solidaire contract en niet voor het flexibele. Ook is er duidelijkheid over de uitvoerder: Provisum. Geleidelijk aan worden ook de contouren zichtbaar omtrent het nabestaanden- en wezenpensioen.

De voortgang van de voorbereiding wordt overigens meer gehinderd door het moeizame wetgevingsproces waardoor onduidelijkheid blijft bestaan over de definitieve wettekst.

Het VO blijft overigens onverminderd positief over de door het bestuur gekozen aanpak: een brede projectgroep waaraan alle stakeholders deelnemen.

6. Jaarverslag

Aan het jaarverslag van Provisum liggen onder meer de rapportages van de certificerende accountant en actuaris ten grondslag. Met hen is intensief gesproken over hun bevindingen en vooral hun aanbevelingen. De gesprekken zijn als verhelderend ervaren.

Daarna is diepgaand met het bestuur gediscussieerd over het jaarverslag. Het bestuur heeft uitvoerig gereageerd op de opmerkingen en kanttekeningen die van de kant van het VO zijn gebracht.

7. Oordeel

2022 was een buitengewoon slecht beleggingsjaar met een kleine 20% negatief rendement. De stijging van de rente zorgde ervoor dat de dekkingsgraad redelijk op niveau bleef: 138,4% ultimo '22, met een beleidsdekkingsgraad van 151,1%. Door deze hoge dekkingsgraad was het toch mogelijk de volledige indexatie van 14,33% toe te passen.

Met dit beleid maakt Provisum deel uit van een inmiddels selecte groep van pensioenfondsen die alle jaren hebben geïndexeerd!

In de positieve waardering van de samenwerking met het bestuur en meer in het bijzonder met het dagelijks bestuur is geen enkele verandering gekomen.

Het VO heeft met instemming kennis genomen van de aanvulling op de missie:

- betrouwbaarheid
- verantwoord
- transparantie
- kostenbewust

Het vat in 4 woorden samen waar het fonds voor staat.

Voor de beoordeling van het gevoerde beleid en de daaruit voortvloeiende besluiten van het bestuur is het criterium: worden de belangen van de verschillende bij het fonds betrokken partijen op evenwichtige wijze meegewogen in de toepassing van beleid? Het oordeel van het VO daarover is positief.

8. Vooruitblik 2023

Het lijkt erop dat de oorlog in Oekraïne nog wel een tijd zal voortduren. Tot nu toe toonden de westerse economieën zich weerbaar en flexibel en zijn de gevolgen tamelijk beperkt. De verwachting van de beleidsmakers op zowel Europees als nationaal niveau is dat de hoge inflatie relatief snel zal teruglopen tot meer gebruikelijke waardes. De ECB zal haar beleid van renteverhogingen om daarmee de inflatie te beteugelen vooralsnog voortzetten. Doelstelling blijft een inflatie van ca 2% te bereiken in 2024.

Inmiddels zijn de verkiezingen voor de Provinciale Staten en in het verlengde daarvan de Eerste Kamer achter de rug met een meer dan eclatante overwinning voor de BBB. Deze partij heeft al aangekondigd de behandeling van de Wtp te willen temporiseren om meer tijd te hebben om alle consequenties van het nieuwe stelsel goed op het netvlies te krijgen. Gelijkzeitig kan worden vastgesteld dat de partijen die in de Tweede Kamer voor de Wtp hebben gestemd ook in de nieuwe Eerste Kamer over een meerderheid beschikken. Bij schrijven van dit verslag is het onduidelijk of en zo ja, wanneer de behandeling zal zijn afgerond.

Het VO dankt het bestuur voor de goede samenwerking en hoopt deze samenwerking het komende jaar te kunnen voortzetten.

Namens het Verantwoordingsorgaan,

Dick van der Windt
(voorzitter)

Reactie van het bestuur:

Het bestuur bedankt het VO voor zijn uitgebreide verslag en voor de open en constructieve dialoog die ook weer in 2022 heeft plaatsgevonden.

In het afgelopen jaar heeft het bestuur een aantal adviesaanvragen voorgelegd aan het VO. Over alle adviesaanvragen werd positief geadviseerd. In de gevallen dat het VO bij het advies aanbevelingen of aandachtspunten heeft benoemd, zal het bestuur deze ter harte nemen.

In tijden van verandering zal het pensioenfonds belangrijke keuzes dienen te maken. Bij de implementatie van de nieuwe pensioenregeling vindt het bestuur het van groot belang

dat goede afstemming plaatsvindt met vertegenwoordigers van al onze stakeholders, rekening houdend met ieders rol en verantwoordelijkheid. Op deze wijze draagt het VO bij aan de evenwichtige belangenafweging binnen het pensioenfonds. Het bestuur blijft dan ook graag in de toekomst in open en constructieve dialoog met het VO.

Amsterdam, 9 juni 2023
Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Provisum

SAMENVATTING RAPPORTAGE RAAD VAN TOEZICHT EN REACTIE BESTUUR

1. Inleiding

Het intern toezicht bij Pensioenfonds Provisum ("Fonds") is ingevuld met een Raad van toezicht ("Raad"). Voor de Raad was het een bijzonder jaar vanwege de wisseling van twee leden van de Raad halverwege het jaar.

De Raad hanteert bij de uitvoering van zijn taak de Code pensioenfondsen en de VITP-code. De Raad werkt vanuit de visie dat "goed besturen" het kernonderwerp van het toezicht vormt. De nadruk ligt op het toezien op de integere en beheerste bedrijfsvoering.

In zijn rapport doet de Raad verslag van zijn werkzaamheden en van zijn bevindingen over het verslagjaar 2022. Van het volledige rapport is dit de samenvatting ten behoeve van het jaarverslag.

2. Hoofdpijn van de bevindingen en aanbevelingen

In een jaar met een woelige buitenwereld en een torenhoge inflatie was de bepaling van de toeslag het meest in het oog springende besluit. Het Fondsbestuur ("Bestuur") heeft besloten de hoge inflatie in 2022 volledig te compenseren met een toeslag van 14,33%. De Raad constateerde dat hieraan een zorgvuldige afweging is voorafgegaan. Een ander belangrijk dossier betrof de voorbereiding op het nieuwe pensioenstelsel waarmee het Bestuur voortvarend is gestart.

In algemene zin heeft de Raad geconstateerd dat het Bestuur van het Fonds goed functioneert en zijn verantwoordelijkheid neemt in de bedrijfsvoering, het risicomanagement van het Fonds, de invulling van de sleutelfuncties en de evenwichtige belangenafweging. De geleverde kwaliteit is hoog, zeker in relatieve zin omdat het Fonds tot een van de kleinere pensioenfondsen in Nederland behoort. Nog steeds lukt het goed de bestuursfuncties met gekwalificeerde mensen in te vullen. Het Fonds heeft ruim voldoende dekking voor de verplichtingen en geen indexatie achterstanden. De Raad doet enkele aanbevelingen aan het bestuur van het Fonds ter overweging om verder te verbeteren.

3. Werkwijze van de Raad van toezicht en activiteiten

De Raad heeft in afstemming met het Dagelijks Bestuur (DB) een werkplan 2022 opgesteld met het doel te werken vanuit een gezamenlijke visie en prioritering. Het werkplan is nader toegelicht aan het Verantwoordingsorgaan (VO).

De Raad heeft in 2022 diverse keren overleg gevoerd, zowel in eigen kring als met het DB, het Bestuur en met het VO. Leden van de Raad hebben als toehoorder vergaderingen van diverse commissies bijgewoond. Twee leden van de Raad zijn als toehoorder aanwezig geweest op de WTP informatiesessie tijdens de Strategiedagen van het Fonds. Een delegatie van de Raad heeft een gesprek gevoerd met de CEO van vermogensbeheerder AFAM om kennis te nemen van de strategie van AFAM.

Tevens heeft de Raad gesproken met de Sleutelfunctiehouders, met de certificerend actuaris en de certificerend accountant. Alle leden van de Raad hebben deelgenomen aan een bewustzijn sessie voor verbonden personen. Na elke bestuursvergadering vindt een korte terugkoppeling door de voorzitter van het Bestuur en de directeur van het pensioenbureau aan de voorzitter van de Raad en het VO plaats. Daarnaast neemt de Raad kennis van de stukken die in het Bestuur worden behandeld.

In 2022 heeft de Raad geen zelfevaluatie gehouden gezien de korte periode dat de Raad in deze samenstelling heeft gefunctioneerd.

4. Formele besluiten van de Raad in 2022

Met betrekking tot 2022 zijn aan de Raad de volgende Bestuursbesluiten voorgelegd:

- Jaarverslag (bestuursverslag en jaarrekening) 2021. Op 10 juni heeft de Raad in een overlegvergadering met het Bestuur het jaarverslag 2021 (bestuursverslag en jaarrekening) goedgekeurd.
- Functieprofiel bestuurder pensioencommissie. De Raad heeft het functieprofiel goedgekeurd.
- Voorgenomen benoeming Madelon Flint als aankomend bestuurslid. De Raad heeft de kandidaat getoetst aan het profiel en geen belemmeringen gevonden.
- Voorgenomen benoeming Leon Dijkstra als bestuurder en Sleutelfunctiehouder Compliance. De Raad heeft de kandidaat getoetst aan het profiel en geen belemmeringen gevonden.

5. Bevindingen

De Raad heeft verslag gedaan aan het bestuur, conform het werkplan 2022. Onderstaand vindt u de belangrijkste bevindingen en aanbevelingen uit het rapport van de raad.

Opvolging aanbevelingen 2021

Over het geheel genomen is de Raad tevreden over de opvolging door het Bestuur van de aanbevelingen over 2021 van de Raad.

Beheersing IT risico's/cybercrime/informatiebeveiliging

De interne audit naar de IT-volwassenheid (o.b.v. DNB self-assesment) is begin 2022 afgerond en de Raad heeft kunnen constateren dat de aanbevelingen zijn overgenomen en zijn vertaald naar actiepunten. De Raad ondersteunt het belang van inzicht door Provisum in de werking van de beheersmaatregelen bij COFRA-IT op gebied van informatiebeveiliging en cybercrime. Provisum heeft inmiddels een cybercrisisoefening gehouden met COFRA-IT.

Nieuwe pensioencontract (WTP)

Al in februari 2021 is door het bestuur gestart met het WTP-project door middel van publicatie van het "Plan van aanpak en timing Nieuw Pensioencontract". In augustus 2021 verscheen de eerste versie van het "Voortgangsdocument Wet Toekomst Pensioenen". In dit voortgangsdocument wordt een totaal overzicht geschetst van dit project. De acties zoals uitgezet in het mijlpalenoverzicht liggen goed op schema: de oriëntatiefase is in 2021 afgesloten en in de zomer van 2022 is ook de verkenningsfase afgesloten.

Er is een projectstructuur ingericht waarvan de pensioencommissie de centrale schakel vormt. Ook is een projectgroep (projectgroep WTP) ingesteld waarvan de sociale partners, het Bestuur, het pensioenbureau, de adviserende actuaris en het VO deel uitmaken. De Raad beveelt aan duidelijker naar voren te laten komen welk gremium van het Fonds in welke fase verantwoordelijkheid draagt en beslissingsbevoegd is en te overwegen om de samenstelling van de projectgroep WTP gedurende de transitieperiode aan te passen van de arbeidsvoorwaardelijke fase naar de implementatiefase.

De Raad geeft in overweging met de vermogensbeheerder (AFAM) afspraken te maken over een structurele manier van kennisoverdracht met betrekking tot WTP en de consequenties daarvan voor het vermogensbeheer door AFAM.

De Raad heeft de stappen van het bestuur op de verschillende terreinen van de WTP gevolgd, waaronder de voorbereiding van de administratieve systemen, de communicatie en de afwegingen ten aanzien van de transitie. Alles overziende constateert de Raad dat het Fonds zich adequaat aan het voorbereiden is op de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. Het Fonds hanteert daarbij een projectmatige aanpak die goed wordt opgevolgd.

Duurzaamheid

Het MVB-beleid is in 2022 op diverse punten weer verder ontwikkeld, onder andere het klimaatbeleid en de vaststelling van de belangrijkste ESG risico's en thema's. De Raad vindt het positief dat de MVB werkgroep de voorstellen voor het klimaatbeleid heeft voorgelegd aan een groep deelnemers en zo toetst of de stappen wel aansluiten bij de voorkeuren van de deelnemers. Ook is in het Bestuur discussie gevoerd over het landenbeleid en de vraag of meer landen moeten worden uitgesloten op grond van bijvoorbeeld mensenrechtenbeleid en verhoogde kans op corruptie.

Het Bestuur heeft inmiddels een voorkeur uitgesproken de pensioenregeling als een artikel 8-product te willen classificeren, mede omdat dit passend is bij het ondertekende IMVB-convenant. Inmiddels is het onderzoek naar de rapportagevereisten afgerond en voldoet het Fonds aan de vereisten.

De Raad constateert dat de beleggingscommissie zich bewust is dat relatief grote rendementsverschillen kunnen voorkomen als gevolg van actief beleid en/of duurzaamheidskeuzes en zich beraadt op stappen.

Mutaties in houderschap SFH-ers

Het Sleutelfunctiehouderschap Compliance is met instemming van de Raad in 2022 door een bestuurslid ingevuld. Tevens heeft de Raad met genoegen geconstateerd dat het gelukt is een Sleutelfunctiehouder Internal audit uit eigen gelederen te kunnen benoemen waardoor de voorzitter deze functie heeft kunnen overdragen. Daarmee zijn alle sleutelfuncties weer goed ingevuld.

Impact Oekraïne

De impact van de oorlog in Oekraïne is door Provisum vertaald naar mogelijke financiële (beleggings) risico's, die in de beleggingscommissie worden besproken. De implementatie van de sanctiewetgeving is o.a. bij de vermogensbeheerders aan de orde gekomen waarbij de aantoonbaarheid van het voldoen aan deze sanctiewetgeving door derde partijen gedurende het jaar is versterkt.

Verdieping beleid Tegenpartijrisico

Het Fonds heeft in 2022 Beleid Tegenpartijrisico geformuleerd en opgenomen in het beleggingsbeleid. Met betrekking tot het tegenpartijrisico wordt gerapporteerd over de ratings, maar nog niet over de uitstaande belangen versus de limieten. De Raad beveelt aan deze monitoring in gang te zetten.

Strategie van het Fonds en strategische risico's

De Raad ziet dat de strategie van het Fonds voor het laatst in 2021 is vastgesteld en nog niet is herijkt naar aanleiding van de WTP. De Raad beveelt aan te bekijken of de missie, visie en strategie van het Fonds een herijking behoeven als gevolg van de veranderingen die de WTP met zich meebrengt.

De Raad is verheugd om te zien dat in de gesprekken met AAPS het inzicht in volwassenheid in risicomanagement (waaronder het opleveren van het SIRA-statement) wordt benoemd. Hiermee kan een interne beoordeling plaatsvinden over de status en eventuele benodigde vervolgfafspraken.

Relatie met AFAM n.a.v. meetmoment Q2 2022

De Raad constateert dat het Bestuur in 2022 opnieuw veel aandacht heeft besteed aan de strategische risico's en de verbeterpunten in de uitbesteding van het fiduciair vermogensbeheer. Het evaluatiemoment heeft geresulteerd in verdere aanscherping van de afspraken. De Raad heeft zich ook zelf in een gesprek met de fiduciair laten informeren over de strategie. De Raad heeft vastgesteld dat dit onderwerp voldoende aandacht krijgt van het Bestuur en dat het Bestuur afdoende mitigerende maatregelen heeft genomen.

Beoordeling van de update van de klachten- en geschillenregeling.

Op 22 april 2022 heeft een update plaatsgevonden van de Klachten- en geschillenregeling. Er zijn in 2022 geen meldingen geweest in het kader van deze regeling.

Toetsing evenwichtige belangenafweging bij toeslagverlening

Er is door het Bestuur besloten tot volledige indexatie over 2022. De Raad heeft kunnen vaststellen dat de daaraan voorafgaande belangenafweging adequaat is geweest. Wel mist de Raad een expliciete uitwerking van de belangenafweging, uitgesplitst naar: actieven, jongeren, ouderen, gepensioneerden en de werkgever. Het gaat daarbij met name om de afweging en onderbouwing daarvan wat betreft de consequenties voor de overgang naar het nieuwe pensioencontract.

Werking van de Governance

In de tweedaagse strategiebijeenkomst heeft het Bestuur opnieuw de governance en het huidige paritaire bestuursmodel geëvalueerd en tegen alternatieven afgezet. De Raad kan zich vinden in de conclusies.

De Raad ervaart dat het Bestuur professioneel en zorgvuldig de relatie met sociale partners, het VO en de Raad onderhoudt. De Raad ziet dat het Bestuur goed functioneert en zich laat adviseren en ondersteunen door commissies en werkgroepen. Door de terugkoppeling van commissies en werkgroepen naar het Bestuur blijft het hele bestuur voldoende aangehaakt.

De Raad constateert dat de beleggingscommissie grotendeels zelf de beleidsvoorbereiding van het strategisch beleggingsadvies en de monitoring van het vermogensbeheer uitvoert en gebruik maakt van een adviseur die expertise inbrengt. De ondersteuning hiervan valt niet onder de uitbesteding aan AFAM. De Raad geeft het Bestuur in overweging te onderzoeken of uitbreiding van de ondersteuning van het strategisch beleggingsbeleid door het verstrekken van een expliciete opdracht aan een externe partij/adviseur kan bijdragen aan de kwaliteit van het beleggingsbeleid en de continuïteit van de dienstverlening.

De Raad heeft met het Bestuur gesproken over de portefeuilleverdeling, mede in relatie tot de concentratie van taken bij de voorzitter. De Raad heeft geconstateerd dat het Bestuur zich bewust is van de voor- en nadelen daarvan, de risico's aandacht krijgen en dat voorbereidingen lopen om de benodigde competenties op bestuursniveau aan te vullen in relatie met de opvolgingsproblematiek. De Raad zal dit onderwerp in 2023 blijven volgen.

6. Tot slot

De Raad dankt het Bestuur het VO en alle andere betrokkenen van het Fonds voor de plezierige samenwerking in het afgelopen jaar.

Raad van Toezicht,
Anneke van der Meer (voorzitter)
Fridoline van Binsbergen-Stierum
Roland de Greef

14 april 2023

Reactie bestuur:

Het bestuur heeft met belangstelling kennisgenomen van het uitgebreide verslag van bevindingen van de raad van toezicht. Het doet het bestuur genoegen te zien dat de raad

zijn rol op een voortvarende en constructieve wijze vormgeeft en dat vanuit een kritische grondhouding zo nu en dan stevig met elkaar gediscussieerd kan worden.

In algemene zin kan het bestuur zich vinden in de bevindingen en aanbevelingen van de raad van toezicht. Wat betreft het indexatiebesluit is het bestuur van mening dat de evenwichtige belangenafweging in voldoende mate is meegenomen. Zoals ieder jaar heeft het fonds bij de keuze om al dan niet te indexeren uitgebreid alle belangen evenwichtig afgewogen van de stakeholders, te weten deelnemers, gepensioneerden en werkgevers. Vanwege de goede financiële positie van het fonds heeft het geen gebruik gemaakt van de versoepelde indexatieregels en hoefde het derhalve niet te voldoen aan een aantal eisen die aan deze versoepelde indexatieregels waren gekoppeld. Het indexatiebesluit bij Provisum is tot stand gekomen op basis van het reguliere indexatiebeleid dat vastgelegd is in de Abtn van het fonds.

De dialoog die we voeren houdt ons scherp en biedt nieuwe inzichten. Samen met de raad van toezicht zal bekeken worden hoe de aanbevelingen verder geconcretiseerd kunnen worden zodat deze ons helpen 'steeds beter' te worden en ons goed voor te bereiden op de toekomst. Het bestuur bedankt de raad van toezicht voor de inzet in het afgelopen boekjaar.

Amsterdam, 9 juni 2023
Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Provisum

BALANS PER 31 DECEMBER 2022 NA RESULTAATBESTEMMING (bedragen x € 1.000)

Activa	2022	2021
Beleggingen voor risico pensioenfonds [1]	1.240.495	1.646.614
Beleggingen voor risico deelnemers [2]	18.888	21.059
Vorderingen en (overlopende) activa [3]	11.165	13.861
Liquide middelen [4]	79.568	39.217
Totaal activa	1.350.116	1.720.751

Passiva	2022	2021
Stichtingskapitaal en Reserves [5]:		
* Stichtingskapitaal	1	1
* Reserves	372.064	547.961
Voorziening pensioenverplichting voor pensioenfonds [6]	948.929	1.146.350
Voorziening pensioenverplichting voor deelnemers [7]	18.888	21.059
Overige schulden en overlopende passiva [8]	10.234	5.380
Totaal passiva	1.350.116	1.720.751

STAAT VAN BATEN LASTEN 2022 (bedragen x € 1.000)

Baten	2022	2021
Premies voor risico pensioenfonds [9]	4.703	10.359
Premies voor risico deelnemers [10]	1.350	1.128
Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds [11]	0	73.025
Beleggingsresultaten voor risico deelnemers [12]	0	2.887
Mutatie voorziening pensioenverplichting voor risico pensioenfonds [13]	197.421	87.282
Mutatie voorziening voor risico deelnemers [18]	2.171	0
Saldo overdrachten [14]	298	1.494
Overige baten [15]	16	26
Totaal baten	205.959	176.201

Lasten	2022	2021
Pensioenuitkeringen [16]	43.569	42.474
Pensioenuitvoeringskosten [17]	1.963	1.952
Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds [11]	332.042	0
Beleggingsresultaten voor risico deelnemers [12]	3.567	0
Mutatie voorziening voor risico deelnemers [18]	0	3.559
Premies herverzekering minus uitkeringen [19]	678	620
Overige lasten [20]	37	360
Totaal lasten	381.856	48.965

Saldo van baten en lasten	-175.897	127.236
----------------------------------	-----------------	---------

Resultaatbestemming	2022	2021
Algemene reserve	-175.897	127.236

KASSTROOMOVERZICHT (bedragen x € 1.000)

Kasstroom uit pensioenactiviteiten	2022	2021
Ontvangen premies	5.049	9.560
Ontvangen waardeoverdrachten	4.650	1.558
Betaalde pensioenuitkeringen	-43.571	-42.481
Betaalde waardeoverdrachten	-3.265	-667
Betaalde premies herverzekering	-582	-337
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-1.958	-1.820
Saldo overige ontvangsten (+)/ uitgaven(-)	-3	36
Totaal kasstroom uit pensioenactiviteiten	-39.680	-34.151

Kasstroom uit beleggingsactiviteiten	2022	2021
Verkopen en aflossingen van beleggingen	394.357	388.052
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	23.870	21.666
Aankopen en verstrekkingen van beleggingen	-346.595	-432.316
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-2.960	-5.480
Totaal kasstroom uit beleggingsactiviteiten	68.672	-28.078

Koers- en omrekeningsverschillen op liquide middelen	5.159	1.176
---	--------------	-------

Mutatie Collateral	6.200	-11.700
---------------------------	--------------	---------

Mutatie liquide middelen	40.351	-72.754
---------------------------------	---------------	---------

Stand per 1 januari	39.217	76.346
Transitie liquiditeit mandaat State Street*	0	35.624
Stand per 1 januari ná transitie	39.217	111.970

Stand per 31 december	79.568	39.217
------------------------------	---------------	--------

* Per 1 januari 2021 zijn de beleggingen van het mandaat State Street verdisconteerd in de diverse beleggingscategorieën. Tot en met 2020 werd het belegde vermogen van het mandaat volledig verantwoord onder aandelenbeleggingen.

GRONDSLAGEN VOOR DE WAARDERING EN RESULTAATBEPALING

Grondslagen voor de waardering

Inleiding

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen van Titel 9 Boek 2BW met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving (RJ), uitgegeven door de Raad van de Jaarverslaggeving. De jaarrekening is opgesteld conform de continuïteitsveronderstelling.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening vereist dat het bestuur zich een oordeel vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen en van baten en lasten. De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, en in toekomstige perioden waarvoor de herziening gevolgen heeft.

Schattingswijziging

In het verslagjaar zijn de grondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen aangepast. De prognosetafel AG2020 is vervangen door de prognosetafel AG2022. Dit heeft een verhogend effect op de voorziening pensioenverplichtingen van € 7,1 miljoen. Daarnaast is eveneens de fondsspecifieke ervaringssterfte gewijzigd. Deze wijziging leidt tot een € 3,6 miljoen hogere voorziening. Vanwege de hogere inflatieverwachting heeft de Commissie Parameters het langetermijn inflatiecijfer bijgesteld van 1,9% naar 2,0%. Voor het vaststellen van de waardering van de garantieaanspraken houdt Provisum vanaf 31 december 2022 rekening met dit nieuwe percentage. Eveneens geldt er een bijbehorend ingroepiad waarbij de verwachte inflatiecijfers voor de eerste vier jaren boven het langetermijn inflatiecijfer liggen. Conform de bepaling in de ABTN wordt voor het vaststellen van de voorziening van de garantierechten rekening gehouden met deze hogere inflatiepercentages. De toename van de voorziening bedraagt € 24,7 miljoen.

De Nederlandsche Bank heeft aangegeven dat de nieuwe UFR-parameters, medebepalend voor de manier waarop pensioenfondsen hun verplichtingen waarderen, vanaf 1 januari 2021 in vier gelijke stappen moeten worden ingevoerd. Met de stapsgewijze invoering zullen de nieuwe UFR (Ultimate Forward Rate) parameters begin 2024 volledig zijn ingevoerd. DNB zal de rentetermijnstructuur in de periode tot 1 januari 2024 baseren op een gewogen gemiddelde van de rentetermijnstructuur op basis van de huidige en de nieuwe UFR-parameters, waarbij de gewichten jaarlijks op 1 januari met gelijke stappen aangepast worden. Deze stapsgewijze invoering zorgt ervoor dat het effect van de nieuwe UFR-methode op de dekkingsgraden van pensioenfondsen zich geleidelijk in de tijd materialiseert. Het effect hiervan op de voorziening pensioenverplichtingen bedraagt in 2022 € 5,5 miljoen. De invoering van deze tweede stap leidt bij Provisum tot een verlaging van de dekkingsgraad met 0,6%punt.

Algemene grondslagen

Algemeen

De beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd op actuele waarde. Overige activa en passiva worden gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij anders vermeld. Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. Cijfers ter vergelijking zijn, waar nodig, voor vergelijkingsdoeleinden aangepast.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is, dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan

betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is, dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerde opgenomen financiële activa en financiële verplichting samenhangende rentebate en rentelast worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsresultaten in de staat van baten lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Transacties die in vreemde valuta gedurende het boekjaar zijn afgesloten, zijn omgerekend tegen de werkelijk verrekende valutakoersen. Activa en passiva zijn omgerekend tegen de valutakoersen per balansdatum. De belangrijkste wisselkoersen zijn:

Wisselkoersen ten opzichte van de euro:		
	per 31-12-2022	per 31-12-2021
GBP	0,88725	0,83960
JPY	140,81830	130,95425
USD	1,06724	1,13720

Specifieke grondslagen

Beleggingen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen de actuele waarde. Slechts indien de actuele waarde van een belegging niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. Participaties in beleggingsinstellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort belegging worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor dat soort beleggingen.

Beleggingen voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Onroerend goed

De beleggingen onroerende goederen zijn gewaardeerd tegen reële waarde, zijnde het geschatte bedrag waarvoor een object op balansdatum kan worden overgedragen door een bereidwillige verkoper aan een bereidwillige koper in een marktconforme transactie uitgaande van normale marktomstandigheden. Nog te maken verkoopkosten worden hierop in mindering gebracht. De reële waarde van het directe onroerend goed wordt eenmaal per jaar, met als peildatum 31 december, vastgesteld door een externe taxateur op basis van de huurwaardekapitalisatiemethode, de zgn. BAR/NAR (bruto en netto aanvangsrendement) methode. De voor de berekening gebruikte BAR/NAR is vastgesteld op basis van markttransacties. Er is rekening gehouden met correctiefactoren voor leegstand, verschil tussen markthuur en contractuur, afkoop erfpacht, verhuurkosten en kapitaalinvesteringen.

De niet ter beurse genoteerde vastgoedfondsen worden gewaardeerd tegen hun actuele waarde, zijnde de intrinsieke waarde ultimo boekjaar, waarbij de onderliggende vastgoedbeleggingen zijn gewaardeerd op marktwaarde op basis van onafhankelijke taxatie.

Obligaties

Obligaties worden gewaardeerd tegen de marktwaarde plus de lopende rente per balansdatum. De lopende rente is verantwoord in de post vorderingen en overlopende activa.

Aandelen, participaties in beleggingsmaatschappijen en overige beleggingen

Ter beurse genoteerde aandelen worden gewaardeerd tegen de beurskoers per balansdatum; niet ter beurse genoteerde beleggingen worden gewaardeerd tegen benaderde marktwaarde. Deze worden veelal ontleend aan opgaven van externe managers.

Derivaten

Financiële instrumenten worden gebruikt ter afdekking van beleggingsrisico's en het realiseren van het vastgelegde beleggingsbeleid. De positieve derivatenposities zijn opgenomen als een afzonderlijke categorie van beleggingen en de negatieve posities zijn opgenomen onder de schulden. De posities zijn gewaardeerd tegen benaderde marktwaarde.

De op de balans weergegeven derivaten betreffen enkel valutatermijncontracten. Valutatermijncontracten worden gewaardeerd op basis van valutakoersen en referentierentes per balansdatum. Zowel de gerealiseerde als de niet-gerealiseerde waardeverminderingen en -vermeerderingen inclusief transactiekosten bij aan- en verkoop, worden ten gunste dan wel ten laste van de staat van baten en lasten gebracht.

Liquide middelen

Liquide middelen, kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel een looptijd hebben van korter dan twaalf maanden.

Voorziening voor pensioenverplichting

In regelgeving wordt onderscheid gemaakt tussen pensioenregelingen 'risico fonds' en 'risico deelnemers'. Het fonds houdt voor de 'pensioenregelingen risico fonds' zo mogelijk buffers aan om tegenvallers op te vangen. Indien die niet toereikend zijn, wordt in eerste instantie de indexatie verlaagd en kan uiteindelijk ook verlaging van opgebouwde aanspraken worden doorgevoerd. Het fonds houdt voor regelingen 'risico deelnemers' geen buffers aan om tegenvallers op te vangen. Waardemutaties komen daardoor direct ten gunste of ten laste van de voor betreffende deelnemers aanwezige middelen. Hierdoor is de 'voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers' steeds gelijk aan de 'beleggingen voor risico deelnemers'. Met betrekking tot de pensioenregelingen 'risico fonds' geldt het onderstaande.

De voorziening is gewaardeerd op actuele waarde en is gelijk aan de contante waarde van de opgebouwde pensioenaanspraken. De voorziening pensioenverplichtingen is berekend met de volgende grondslagen en veronderstellingen.

De verplichtingen zijn contant gemaakt op basis van de door De Nederlandse Bank vastgestelde rentetermijnstructuur op de balansdatum (zie hiervoor ook onder schattingswijziging).

Voor de bepaling van de voorziening pensioenverplichting ultimo 2022 is rekening gehouden met de sterftেকansen die zijn ontleend aan de door het Actuarieel Genootschap (AG) gepubliceerde prognosetafels AG2022.

Provisum corrigeert de prognosetafels op basis van sterftেকansen van haar specifieke bestand. Dit leidt tot een hogere voorziening. Deze correctie is bepaald door een onderzoek van een extern adviesbureau en vastgesteld door het bestuur in de vergadering van 9 december 2022. In beginsel zullen de correctiefactoren iedere drie jaar worden getoetst.

De leeftijden per de balansdatum zijn in jaren en maanden nauwkeurig vastgesteld. Daarbij wordt een overblijvend gedeelte van een maand gezien als een hele maand.

Voor de berekening van het nabestaandenpensioen is uitgegaan van een leeftijdsverschil tussen mannen en vrouwen van drie jaar en van de volgende, in 2017 aangepaste gehuwdheidsfrequenties (uitgedrukt in procenten), waarbij X is de leeftijd van een man en Y de leeftijd van een vrouw:

Leeftijd begin	Leeftijd eind	Mannen	Vrouwen
18	24	$5*(X-18)$	$5*(Y-18)$
25	29	$5*(X-18)$	$5*(Y-18)$
30	34	$60+2*(X-30)$	$60+2*(Y-30)$
35	39	$60+2*(X-30)$	$60+2*(Y-30)$
40	44	80	80
45	49	80	80
50	54	85	85
55	59	90	90
60	64	$90+2*(X-60)$	$90+2*(Y-60)$
65	65+	100	100

Bij de vaststelling van de voorziening arbeidsongeschikte deelnemers zijn, voor zover de arbeidsongeschiktheid is aangevangen na 31-12-2000, de te bereiken pensioen-aanspraken in de voorziening opgenomen. Eveneens zijn voor volledig arbeidsongeschikte deelnemers, waarbij de volledige arbeidsongeschiktheid is aangevangen vóór 1 januari 2001 maar ná 1 januari 1993, de te bereiken aanspraken opgenomen in de voorziening.

Voor arbeidsongeschikte deelnemers die al voor 1993 arbeidsongeschikt zijn geworden en waarvoor destijds geen premievrijstelling is toegekend, maar die wel recht hebben op voortzetting van de pensioenopbouw, is onder overige technische voorziening een schadevoorziening opgenomen voor toekomstige premies.

Op pensioenaanspraken en -rechten opgebouwd tot en met het jaar 2000 rust een indexatiegarantie tot maximaal 3% na ingang van het pensioen. Bij de bepaling van de voorziening wordt ervan uitgegaan dat de pensioenen waarop de indexatiegarantie rust, jaarlijks met 2% worden verhoogd. Hierbij wordt gedurende de eerste 4 jaren rekening gehouden met de hogere percentages uit het ingroeipad zoals DNB deze heeft gepubliceerd. Op pensioenaanspraken en -rechten opgebouwd vanaf het jaar 2000 rust een voorwaardelijke indexatie waarbij de ambitie is om de pensioenaanspraken en -rechten jaarlijks aan te passen aan de prijsindex. Het bestuur beslist evenwel jaarlijks in hoeverre deze aanpassing kan plaatsvinden. Voor deze voorwaardelijke indexatie is geen reserve gevormd. De voorwaardelijke indexatie wordt gefinancierd uit behaalde overrendementen. Bij de vaststelling van de voorzieningen is rekening gehouden met toekomstige uitvoeringskosten van 3,3%.

Presentatiewijziging ten behoeve van de paragraaf risicobeheersing

In de tabellen in de paragraaf risicobeheersing zijn, tenzij anders aangegeven, de gegevens opgesteld op basis van look through.

Door gebruik te maken van look through gegevens kan het zijn dat de totale waarde per beleggingscategorie afwijkt van de waarde per beleggingscategorie op de balans. Dit komt voor als er binnen een beleggingsfonds meerdere categorieën aanwezig zijn. Op totaal niveau over alle categorieën sluit de waarde wel aan. Daarnaast is de rubricering gewijzigd. De vergelijkende cijfers voor 2021 zijn eveneens aangepast.

Resultaatbepaling

Algemeen

De resultaten op transacties worden verantwoord in het jaar waarin zij zijn gerealiseerd; verliezen reeds zodra zij voorzienbaar zijn.

Beleggingsopbrengsten

Onder directe beleggingsopbrengsten worden begrepen de aan het verslagjaar toe te rekenen inkomsten uit beleggingen zoals dividenden, coupons, interest, (netto-)huur en dergelijke.

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waarde wijzigingen. Beide waarde wijzigingen worden ten gunste dan wel ten laste van de staat van baten en lasten gebracht. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waarde wijzigingen. Onder de kosten van vermogensbeheer (beleggingskosten) worden zowel de externe als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. De kosten van het vermogensbeheer, zoals transactiekosten, provisies en custodians en externe vermogensbeheerders zijn verrekend met de desbetreffende directe en indirecte beleggingsopbrengsten.

Vergoedingen voor het uitlenen van effecten worden ten gunste van de betreffende aandelen- en obligatieportefeuille gebracht.

Premiebijdragen

Onder premiebijdragen wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen.

[Pensioenuitkeringen](#)

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op basis van actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

[Pensioenuitvoeringskosten](#)

Dit betreft de aan het verslagjaar toe te rekenen kosten van het pensioenbeheer (voor zover niet in mindering gebracht op de beleggingsopbrengsten) en overige kosten welke verband houden met het besturen van het pensioenfonds.

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld op basis van de directe methode.

RISICOBEBEERSING

Vereist Eigen Vermogen

De volgende risico categorieën leiden op basis van de standaard methodiek van de beleggingsmix in de strategische evenwichtssituatie; een situatie waarin 'juist voldoende' solvabiliteit aanwezig is.

Risico-categorieën (in mln. €)	2022	2021
Renterisico	38	9
Zakelijke waarden risico	121	135
Valutarisico	28	35
Grondstoffenrisico	0	0
Kredietrisico	25	48
Verzekeringstechnisch risico	24	29
Liquiditeitsrisico	0	0
Concentratierisico	0	0
Operationeel risico	0	0
Actief beheerisico	11	17
Diversificatie-effect	-87	-98
Vereist eigen vermogen	160	175
Vereiste dekkingsgraad (in %)	116,5%	115,0%
Beleidsdekkingsgraad (in %)	151,1%	142,8%
Aanwezig eigen vermogen	372	548
Surplus eigen vermogen actueel (in mln.)	212	373

De vereiste dekkingsgraad bedroeg eind 2022 116,5%. Zowel de maanddekkingsgraad (138,4%) als de beleidsdekkingsgraad (151,1%) van eind december lagen boven het vereiste niveau. Er was dus geen sprake van een tekort.

In onderstaande hoofdstuk wordt uitgebreid ingegaan op de kwantitatieve en kwalitatieve aspecten van de risico's per balansdatum.

Renterisico

Het renterisico is het risico dat het fonds loopt ten aanzien van de solvabiliteit als de rente verandert. Zowel de verplichtingen als de vastrentende beleggingen (obligaties) veranderen in waarde als de rente verandert. Bij een rentedaling is de toename van de waarde van de verplichtingen groter dan die van de beleggingen omdat de rentegevoeligheid (duratie) van de verplichtingen hoger is en bovendien niet het hele vermogen in vastrentende waarden (obligaties) is belegd. Overige beleggingen (zakelijke waarden) worden geacht niet rentegevoelig te zijn. Het fonds dekt de rentegevoeligheid op strategisch niveau af voor 60%. Het renterisico wordt daartoe bepaald op basis van de rente zoals DNB die voorschrijft voor de bepaling van de verplichtingen (inclusief UFR).

Het bestuur heeft een bandbreedte bepaald van 55%-65% waarbinnen het renteafdekkingspercentage moet blijven. Er vindt bewaking plaats of het renteafdekkingspercentage binnen deze grenzen blijft.

Ook wordt gemeten hoeveel het afdekkingspercentage zou zijn als de afdekking niet plaats zou vinden op de verplichtingen die zijn berekend met behulp van de door DNB vastgestelde rekenrente (inclusief UFR), maar met een rekenrente op basis van marktwaarde zonder de door DNB toegepaste UFR-correctie.

Om het afdekkingspercentage te kunnen bereiken heeft het fonds een zogenaamde obligaties matchingportefeuille. Deze bestaat uit Duitse en Nederlandse langlopende (staats)obligaties. De vermogensbeheerder kan hierbij ook gebruik maken van Franse staatobligaties. Alle beleggingen in vastrentende waarden dragen bij tot het bereiken van een afdekkingspercentage. Het fonds hanteert voor de afdekking van het renterisico geen derivaten, zoals renteswaps, mede omdat deze instrumenten weer andere risico's met zich meebrengen zoals leverage, liquiditeitsrisico en operationeel risico.

De rentegevoeligheid van het fonds, en de bijdrage daaraan door de verschillende obligatieportefeuilles, kan worden weergegeven in een 'rentegevoeligheidsbalans'.

Rentegevoeligheidsbalans op 31-12-2022			
Beleggingen (mln. €)	1,321	Verplichtingen (VPV) op basis UFR (mln. €)	949
Duratie ¹	9,69	Duratie	13,83
Waardemutatie in € mln. bij een rentemutatie van 1 basispunt (0.01 procentpunt)			
Obligaties matching	0,60		
Obligaties return	0,00		
Obligaties investment grade	0,00		
Obligaties high income	0,00		
Totaal obligaties	0,60	VPV	1,31

De rentegevoeligheid van de VPV op basis van de rekenrente met UFR correctie bedraagt 13,83. Het daarbij behorende renteafdekkingspercentage op 31-12-2022 bedraagt 45,9% (0,60/1,31) waarvan voor 100% wordt bijgedragen door de obligaties matching portefeuille.

De rentegevoeligheid van de VPV op basis van de rekenrente zonder UFR correctie bedraagt 13,83. Het daarbij behorende renteafdekkingspercentage op 31-12-2022 bedraagt 45,6% (0,60/1,32), waarvan voor 100% wordt bijgedragen door de obligaties matching portefeuille.

De keuze om het renterisico af te dekken met obligaties - en niet met rentederivaten - impliceert wel dat het risico van de verplichtingen niet exact voor alle looptijden gematched kan worden. Voor de zeer lange looptijden bijvoorbeeld, die in de verplichtingen voorkomen, zijn immers geen matchende obligaties in de markt verkrijgbaar. Om dit mismatch risico inzichtelijk te maken worden de looptijden in verschillende segmenten verdeeld en wordt gedurende het jaar bijgehouden hoe het afdekkingspercentage binnen ieder segment is.

Zakelijke waarden risico

Het koersrisico op zakelijke waarden wordt beheerst door middel van diversificatie en bandbreedtes om de strategische positie van de zakelijke waarde portefeuilles.

De gegevens zijn opgesteld op basis van look through. De totale waarde per beleggingscategorie wijkt daarom af van de waarde per beleggingscategorie op de balans. Dit komt voor als er binnen een beleggingsfonds meerdere categorieën aanwezig zijn. Op totaal niveau over alle categorieën sluit de waarde wel aan. Daarnaast is de rubricering gewijzigd. De vergelijkende cijfers voor 2021 zijn eveneens aangepast. Zie ook de toelichting over deze presentatiewijziging welke is opgenomen in de paragraaf 'Grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling'.

¹ Een duratie van 9,69/13,83 betekent dat een rentedaling van 1% ongeveer een stijging van de beleggingen en de verplichtingen van 9,69% respectievelijk 13,83% veroorzaakt.

In onderstaande brugstaat is het verloop weergegeven van de herverdeling van de beleggingsportefeuille per 31 december 2022 zoals opgenomen in de jaarrekening (op bladzijde 86) naar de verdeling zoals deze in deze risicoparagraaf is vermeld.

Portefeuille per 31-12-2022	Jaarrekening	Toevoeging Liquiditeit	Herverdeling Onroerend goed	Herverdeling Aandelen	Herverdeling Obligaties	Risicoparagraaf
Onroerend goed	121.055		-203	4.665	0	125.517
Aandelen	356.819		129	-8.747	0	348.201
Obligaties	756.978		0	146	-2.062	755.062
Derivaten (inclusief schuldenpositie)	5.359		0	77	141	5.577
Overig (inclusief liquide middelen)	0	78.545	74	3.859	1.921	84.399
Totaal beleggingen risico pensioenfonds	1.240.211	78.545	0	0	0	1.318.756

Diversificatie wordt afgedwongen door het hanteren van 'brede' benchmarks en daarbij een beperking op te leggen van de mogelijkheid van die benchmarks af te wijken, door het vaststellen van een 'tracking error'. Permanent wordt bewaakt of de grenzen van de vastgestelde tracking error worden overschreden.

Categorie Zakelijke waarden (S2)	Benchmark	Tracking error
Aandelen	MSCI All Countries World ex. selected Securities Index (total Return met netto dividenden in Euro)	Maximaal 4% (ex-ante)

De werkelijke tracking error (ex-post, gemeten over een periode van 36 maanden, op jaarbasis) is 1,6% voor de gehele aandelen portefeuille (3,3% voor het actief beheerde deel).

Voor **aandelen** is hieronder de spreiding weergegeven naar regio, sector en valuta:

Aandelen beleggingen naar regio	31-12-2022		31-12-2021	
	Marktwaaarde (mln. €)	Weging %	Marktwaaarde (mln. €)	Weging %
Noord-Amerika	222,2	63,8	334,4	67,8
Europa EU	46,1	13,2	61,1	12,4
Pacific	30,1	8,6	44,6	9,0
Europa niet-EU	26,2	7,5	32,1	6,5
Azie ex Japan	18,1	5,2	19,9	4,0
Midden- en Zuid-Amerika	4,3	1,2	0,8	0,2
Overig	1,4	0,4	0,6	0,1
Totaal	348,2	100,0	493,6	100,0

Aandelen beleggingen naar sector	31-12-2022		31-12-2021	
	Marktwaarde (mln. €)	Weging %	Marktwaarde (mln. €)	Weging %
Technologie	84,4	24,2	133,9	27,1
Gezondheidszorg	57,4	16,5	74,0	15,0
Financiële dienstverlening	47,6	13,7	58,7	11,9
Industrie	43,2	12,4	55,7	11,3
Cyclische consumptiegoederen	40,0	11,5	60,6	12,3
Communicatie diensten	20,3	5,8	39,3	8,0
Defensieve consumptiegoederen	17,6	5,1	26,0	5,3
Basismaterialen	15,6	4,5	21,5	4,4
Energie	14,7	4,2	11,4	2,3
Nutsbedrijven	7,0	2,0	12,2	2,5
Overig	0,3	0,1	0,2	0,0
Totaal	348,2	100,0	493,6	100,0

Aandelen beleggingen naar valuta	31-12-2022		31-12-2021	
	Marktwaarde (mln. €)	Weging %	Marktwaarde (mln. €)	Weging %
USD	229,3	65,8	329,2	66,7
EUR	32,0	9,2	48,6	9,8
GBP	14,1	4,0	18,0	3,7
JPY	22,3	6,4	29,2	5,9
Overig	50,6	14,5	68,6	19,7
Totaal	348,2	100,0	493,6	105,8

Voor **onroerend goed** is hieronder de verdeling aangegeven naar direct/indirect en naar categorie:

Onroerend Goed	31-12-2022		31-12-2021	
	Marktwaarde (mln. €)	Weging %	Marktwaarde (mln. €)	Weging %
Direct onroerend goed	18,0	14,3	55,0	38,1
Indirect onroerend goed	107,5	85,7	89,5	61,9
Totaal	125,5	100,0	144,5	100,0

Direct Onroerend Goed categorieën	31-12-2022		31-12-2021	
	Marktwaarde (mln. €)	Weging %	Marktwaarde (mln. €)	Weging %
Winkels	18,0	100,0	55,0	100,0
Totaal	18,0	100,0	55,0	100,0

Alle onroerend goed beleggingen zijn gedenomineerd in Euro's.

Het indirect onroerend goed betreft vier niet beursgenoteerde participaties.

De gewenste verhouding tussen indirect en direct onroerend goed was in 2022 60%/40%. Vanwege de transitie van direct naar indirect onroerend goed heeft het bestuur in 2022 toegestaan dat het totaal aandeel van onroerend goed in de Provisum portefeuille zich onder de bandbreedte (minimaal 8% van de totale portefeuille) bevindt.

De leegstand per 31-12-2022 met betrekking tot het direct onroerend kan per categorie in verhouding tot de theoretische huurinkomsten op jaarbasis als volgt worden samengevat:

Actuele financiële leegstand op jaarbasis			
Winkels (€)	Kantoren (€)	Bedrijfsruimte + overig	TOTAAL
147.992			147.991
100%	0%	0%	4,25%

Theoretische huurinkomsten	3.478.097
-----------------------------------	------------------

Gevoeligheid risico zakelijke waarden gecombineerd met renterisico

Het volgende overzicht geeft de gevoeligheid weer van de gecombineerde zakelijke waarden en het renterisico bij een rentafdekking van 60%.

Zakelijke waarden schok (%)

40	137	143	149	155	163	171	182	193	208
30	133	138	143	150	157	165	175	186	199
20	128	133	138	144	151	158	167	178	191
10	123	128	132	138	144	152	160	170	182
0	118	122	127	132	138,4	145	153	163	174
-10	114	117	122	127	132	139	146	155	165
-20	109	112	116	121	126	132	139	147	157
-30	104	107	111	115	120	126	132	140	149
-40	99	102	106	110	114	119	125	132	140
	-2,0	-1,5	-1,0	-0,5	0,0	0,5	1,0	1,5	2,0

Renteschok (%)

Een daling van bijvoorbeeld 10% van de zakelijke waarden heeft vanuit de positie ultimo 2022 van 138,4% een effect van ruim 6%-punt op de dekkingsgraad (naar 132%). Vindt daarbij tevens een rentedaling plaats van 0,5%-punt dan daalt de dekkingsgraad bij 60% renteafdekking verder met 5% punten naar 127%. Het fonds maakt deze overzichten ook periodiek bij 50% en 70% afdekking. In het 'oranje gebied' stuit het bestuur van het fonds op beperkingen ten aanzien van de indexatie van pensioenaanspraken en-rechten volgens het eigen indexatiebeleid.

Valutarisico

Het risico dat wordt veroorzaakt als de waarde van beleggingen in een andere valuta zijn vastgesteld dan de verplichtingen die volledig in euro luiden. Het valutarisico ten aanzien van beleggingen in Britse ponden, US-dollars of Japanse yen wordt strategisch voor 75% afgedekt met valutatermijncontracten. Er bestaat een bandbreedte van +/- 10%. De Japanse Yen kan tijdelijk voor 100% worden afgedekt. Een overzicht van de valuta termijncontracten per ultimo 2022 is te vinden onder de toelichting op de balans, onder [1] beleggingen voor risico pensioenfondsen. Valuta van emerging markets worden niet afgedekt.

In de onderstaande tabel zijn de valutaposities vóór en na afdekking per 31 december 2022 en 31 december 2021 weergegeven:

Valuta vóór en na afdekking (in %)	31-12-2022		31-12-2021	
	% vóór	% na	% vóór	% na
USD(ollar)	20,4	5,9	22,2	6,4
GBP(ound)	1,4	0,2	1,9	0,6
JPY(en)	1,8	0,4	1,8	0,5
EUR	67,2	84,1	64,0	82,4
Overig	9,2	9,4	10,1	10,1
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

Grondstoffenrisico

Er zijn geen beleggingen in grondstoffen.

Kredietrisico

Dit betreft het risico dat een debiteur van het pensioenfonds zijn verplichtingen niet nakomt (tegenpartijrisico). Ten aanzien van beleggingen in vastrentende waarden zijn hier per obligatieportefeuille nadere voorwaarden gesteld.

Ultimo 2022 was de creditrating van de verschillende obligaties als volgt verdeeld over de totale vastrentende portefeuille (exclusief liquiditeit in de obligatieportefeuille):

Creditrating	Waarde in mln. € per 31-12-2022	% obligatieportefeuille	Waarde in mln. € per 31-12-2021	% obligatieportefeuille
AAA	310,4	41,1	424,9	42,7
AA	302,4	40,1	404,3	40,5
A	8,0	1,1	29,5	3,0
BBB	25,9	3,4	51,5	5,2
< BBB (BB of B)	17,4	2,3	85,8	8,6
Not rated*	91,0	12,0	0,0	0,0
Totaal	755,1	100,0	996,0	100,0

* Dit betreft o.a. de belegging in het Nederlandse hypotheekfonds ad € 78,4 mln.

Het pensioenfonds heeft geen beleggingen in de bij het fonds aangesloten werkgevers.

Verzekeringstechnische (actuariële) risico's

Dit betreft de actuariële risico's van lang leven, kort leven en arbeidsongeschiktheid. Het bestuur heeft gekozen voor het hanteren van de Prognosetafel AG 2022 met een op het eigen bestand van verzekerden afgestemde correctie op basis van ervaringssterfte en postcodegegevens van de deelnemers. Het pensioenfonds houdt zodoende rekening met een in de toekomst stijgende levensverwachting. Eind 2022 is deze correctie voor de ervaringssterfte aangepast, zie ook de toelichting onder Specifieke grondslagen, voorziening voor pensioenverplichtingen. Bij het kwantificeren van het verzekeringstechnisch risico wordt rekening gehouden met het foutief inschatten van de sterftetrend en met een afwijking van sterfteverwachting vanwege een beperkte bestandsomvang. Het pensioenfonds kent een herverzekering voor kort leven en arbeidsongeschiktheidsrisico. Er geldt een herverzekering zonder eigen risico.

Liquiditeitsrisico

Het risico dat het fonds de beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs

kan omzetten in liquide middelen. Daardoor zou het pensioenfonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kunnen voldoen. Het bestuur houdt bij de keuze van de beleggingsmix rekening met het beleid ten aanzien van de minimale liquiditeit. De buffer in de standaardmethode bedraagt € 0,-

Concentratierisico's

Pensioenfondsen lopen concentratierisico als een adequate spreiding van beleggingen ontbreekt. Provisum heeft zijn beleggingen afdoende gespreid belegd over en binnen de verschillende beleggingscategorieën. De standaardmethode gaat bij afdoende spreiding uit van een benodigde toevoeging van € 0,- voor het vereist eigen vermogen.

De beleggingen die groter zijn dan 5% van de totale beleggingen binnen de categorie waartoe de belegging behoort zijn: de staatsobligaties in Frankrijk (€ 299,2 mln), Nederland (€ 120,3 mln), Duitsland (€ 189,0 mln) en de investering in de passief belegde aandelen (€ 194,4 mln) portefeuille.

Bij onroerend goed zijn de volgende investeringen meer dan 5% van de onroerend goed portefeuille:

Plaats	Locatie	Waarde in mln. € per 31-12-2022
Bouwinvest Residential Fund	Indirect vastgoed	30.502 > 10%
CBRE Pan European Core Fund	Indirect vastgoed	47.665 > 10%
Goodman European Logistics Fund	Indirect vastgoed	17.361 > 10%

Operationeel risico

Operationeel risico betreft het risico dat ontstaat als gevolg van het falen of tekortschieten van interne processen, menselijke en technische tekortkomingen, en onverwachte externe gebeurtenissen.

Binnen de standaard methodiek is daar een benodigde toevoeging van € 0,- voor het vereist eigen vermogen aan verbonden.

Wettelijk risico

Het wettelijk risico omvat het compliance risico, dat wil zeggen het niet voldoen aan bestaande wet- en regelgeving, en het risico dat wetgeving wijzigt met gevolgen voor het fonds. Het voldoen aan wet- en regelgeving alsmede aanpassingen door wijzigingen daarin kunnen onder meer resulteren in (al dan niet structureel) hogere kosten inclusief eventuele boetes en sancties. Ook kan nieuwe wetgeving van invloed zijn op waarderingen en/of het financiële beleidskader.

Het fonds beoogt het eerste te beheersen door onder meer het kennis nemen van ontwikkelingen (inclusief permanente educatie) en het inrichten van bestuurlijke processen/beheerskaders.

Actief beheerrisico

Dit betreft het risico dat samenhangt met het actief beheer van de beleggingen om een beter rendement te behalen dan de benchmark. Dit is gekwantificeerd op basis van de actieve aandelenportefeuille en de daarbij behorende tracking error van 4%.

TOELICHTING OP DE BALANS (bedragen x € 1.000)

[1] Beleggingen voor risico pensioenfonds

(boekjaar 2022)	01-01-2022	aankopen	verkopen	waarde- wijzigingen	31-12-2022
Onroerend goed	138.479	26.253	-38.140	-5.537	121.055
Aandelen	505.390	22.263	-87.953	-82.881	356.819
Obligaties	1.001.933	296.182	-304.597	-236.540	756.978
Hedgefondsen	51	52	-95	-8	0
Derivaten	761	0	37.198	-32.317	5.642
Totaal beleggingen risico pensioenfonds	1.646.614	344.750	-393.587	-357.283	1.240.494
Derivaten (verantwoord onder kortlopende schulden)	-268	0	0	-15	-283
Totaal beleggingen risico pensioenfonds incl. schuldenpositie derivaten	1.646.346	344.750	-393.587	-357.298	1.240.211

De post obligaties omvat voor € 608.524 obligaties en voor € 148.454 participaties in obligatiefondsen.

De post beleggingen in aandelen betreffen voor € 166.295 beleggingen in een gescheiden mandaat beheerd door State Street en voor € 190.524 participaties in aandelenfondsen.

Het rendement over 2022 na aftrek van alle kosten van de totale portefeuille van Provisum is uitgekomen op -19,7%. Met de totale portefeuille werd over 2022 een netto underperformance in vergelijking tot het rendement van de benchmark gerealiseerd van 1,3% punt.

Provisum heeft een mandaat afgegeven aan State Street voor het uitvoeren van 50% van de aandelenportefeuille. De waarde van dit mandaat bedraagt per 31 december 2022 € 194,4 mln. en is in zijn geheel verantwoord onder aandelen.

Uitsplitsing State Street mandaat 31-12-2022:	
Onroerend goed	4.563
Aandelen	166.295
Derivaten	-351
Liquiditeit	21.986
Overige activa (vorderingen)	1.943
Overige passiva (schulden)	-20
Totaal	194.416

Bij de beleggingen kan onderscheid worden gemaakt in de 'hardheid' van de waardering en de inzichtelijkheid van de beleggingen. De beleggingen kunnen op basis van de Richtlijn voor de Jaarverslaggeving als volgt worden ingedeeld waarbij de beleggingen in (gemengde) beleggingsfondsen zijn opgenomen in de categorie waarin hoofdzakelijk belegd wordt (toepassing van doorkijkprincipe, hetgeen betekent dat de beleggingen gecategoriseerd zijn op basis van de kenmerken van de onderliggende beleggingen in de beleggingsfondsen):

31-12-2022 (bedragen x € 1.000)	<i>genoteerde marktprijzen</i>	<i>onafhankelijke taxaties</i>	<i>netto contante waarde</i>	<i>andere methode</i>	<i>Totaal</i>
Onroerend Goed	7.258	18.019		95.778	121.055
Aandelen	332.860			23.959	356.819
Obligaties	678.612			78.366	756.978
Derivaten			5.642		5.642
Hedgefondsen					
Totaal	1.018.730	18.019	5.642	198.103	1.240.494
Schuldenpositie derivaten			-283		-283
Totaal inclusief schuldenpositie derivaten	1.018.730	18.019	5.359	198.103	1.240.211

31-12-2021 (bedragen x € 1.000)	<i>genoteerde marktprijzen</i>	<i>onafhankelijke taxaties</i>	<i>netto contante waarde</i>	<i>andere methode</i>	<i>Totaal</i>
Onroerend Goed	6.667	55.020		76.792	138.479
Aandelen	474.895			30.495	505.390
Obligaties	991.784			10.149	1.001.933
Derivaten			761		761
Hedgefondsen				51	51
Totaal	1.473.346	55.020	761	117.487	1.646.614
Schuldenpositie derivaten			-268		-268
Totaal inclusief schuldenpositie derivaten	1.473.346	55.020	493	117.487	1.646.346

De beleggingen van het fonds zijn gewaardeerd tegen actuele waarde. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen:

- Beleggingen met een direct waarneembare marktnotering, zijnde beleggingen met genoteerde marktprijzen die verhandeld worden op een actieve markt.
- Beleggingen met een afgeleide marktnotering, zijnde gebaseerd op waarderingmodellen waarbij gebruik is gemaakt van waarneembare marktdata.
- Beleggingen gewaardeerd op basis van onafhankelijke taxaties, zijnde (directe) beleggingen in onroerend goed. Voor de belangrijkste uitgangspunten bij de waardering van het onroerend goed wordt verwezen naar de grondslagen van waardering en resultaatbepaling en de toelichting ten aanzien van onroerend goed in de paragraaf risicobeheersing.
- Beleggingen gewaardeerd op een andere methode, zijnde waardering op basis van modellen waar niet of slechts gedeeltelijk gebruik gemaakt is van waarneembare marktdata. Dit betreft onder meer de beleggingen die worden gewaardeerd op basis van de intrinsieke waarde ontleend aan opgaven van externe managers.

Opgemerkt wordt dat schattingen naar hun aard subjectief zijn en dat geschatte actuele waarden inherent onderhevig zijn aan onzekerheden en waardeoordelen ten aanzien van de volatiliteit, rentestand en kasstromen.

Derivaten

Derivaten worden ingezet ten behoeve van risicobeheer of efficiënt portefeuillebeheer. De volgende tabel geeft inzicht in de derivatenpositie.

Per 31 december 2022:

Type contract: (bedragen x € 1.000)	expiratedatum	contract- omvang (notional)	actuele waarde activa	actuele waarde passiva
Valutatermijncontracten (USD)	1 maart 2023	194.605	5.237	0
Valutatermijncontracten (GBP)	1 maart 2023	15.685	405	0
Valutatermijncontracten (JPY)	1 maart 2023	17.771	0	283
		228.061	5.642	283

Per 31 december 2021:

Type contract: (bedragen x € 1.000)	expiratedatum	contract- omvang (notional)	actuele waarde activa	actuele waarde passiva
Valutatermijncontracten (USD)	1 maart 2022	269.320	290	0
Valutatermijncontracten (USD)	1 maart 2022	15.061	0	18
Valutatermijncontracten (GBP)	1 maart 2022	22.338	19	0
Valutatermijncontracten (GBP)	1 maart 2022	18.540	0	250
Valutatermijncontracten (JPY)	1 maart 2022	1.230	452	0
		326.309	761	268

[2] Beleggingen voor risico deelnemers

Provisum kent twee zuivere beschikbare premieregelingen: de 'B- excedent'- regeling en de 'vrijwillige, aanvullende, regeling'. De premies van deze regelingen worden belegd bij Robeco op naam van het fonds. De premies worden op risico van de deelnemer belegd binnen beleggingsmixen op basis van het Life-cycle beginsel. De deelnemer kan van deze adviesmixen afwijken. Het fonds heeft geen rendements- of andere garanties afgegeven ten aanzien van deze beleggingen.

boekjaar 2022 (bedragen x € 1.000)	01-01-2022	aankopen	verkopen	waarde- wijzigingen	31-12-2022
Aandelen	13.624	1.522	-161	-2.218	12.767
Obligaties	7.302	343	-306	-1.351	5.988
Grondstoffen	17	1	-5	5	18
Liquiditeiten	101	2	0	0	103
Onroerend Goed	15	1	0	-4	12
Totaal beleggingen risico deelnemers	21.059	1.869	-472	-3.568	18.888

boekjaar 2021 (bedragen x € 1.000)	01-01-2021	aankopen	verkopen	waarde- wijzigingen	31-12-2021
Aandelen	9.577	991	-221	3.277	13.624
Obligaties	7.527	360	-467	-118	7.302
Grondstoffen	9	5	-4	7	17
Liquiditeiten	370	10	-3	-276	101
Onroerend Goed	17	1	0	-3	15
Totaal beleggingen risico deelnemers	17.500	1.367	-695	2.887	21.059

[3] Vorderingen en overlopende activa

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Lopende interest, huren, etc.	7.743	8.482
Vorderingen op werkgevers	365	854
Vorderingen uit hoofde van waardeoverdrachten	19	1.306
Vorderingen op herverzekeraar	189	286
Terug te vorderen belasting	351	152
Overige, waaronder vooruitbetaling hedgefondsen	2.498	2.781
Totaal vorderingen en overlopende activa	11.165	13.861

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan een jaar.

[4] Liquide middelen

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Liquide middelen ter beschikking beleggingen*	78.545	38.815
Liquide middelen ter vrije beschikking	1.023	402
Totaal liquide middelen	79.568	39.217

* De liquide middelen ter beschikking van de beleggingen zijn inclusief het ontvangen collateral van € 5.520 welke niet ter vrije beschikking staan (in 2021 was er sprake van een betaald collateral van € 680).

Onder de liquide middelen worden opgenomen de kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn.

[5] Reserve

	2022	2021
Stichtingskapitaal	1	1
Algemene reserve	372.064	547.961
Totaal reserve	372.065	547.962

Verloop algemene reserve	2022	2021
Stand einde vorig boekjaar	547.961	420.725
Toevoeging/onttrekking (-) van het saldo Staat van baten- en lasten	-175.896	127.236
Stand einde boekjaar	372.065	547.961

Het minimum vereist eigen vermogen ultimo 2022 bedroeg € 38,6 miljoen (2021: € 46,4 miljoen) en het vereist eigen vermogen conform de Pensioenwet bedroeg ultimo 2022 € 159,6 miljoen (2021: € 175,4 miljoen). De bijbehorende dekkingsgraden zijn respectievelijk 104,0% en 116,5%. (2021: 104,0% resp. 115,0%).

Onder het FTK dient, om niet in reservetekort te verkeren, de beleidsdekkingsgraad, de gemiddelde dekkingsgraad over alle maanden in het jaar 2022, hoger te zijn dan de bovengenoemde 116,5%. De beleidsdekkingsgraad bedraagt ultimo 2022: 151,1% (2021: 142,8%). Er is ultimo 2022 geen sprake van een reservetekort. De actuele dekkingsgraad per eind 2022 bedraagt 138,4% (2021: 146,9%).

[6] Voorziening pensioenverplichting voor risico pensioenfonds

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	946.706	1.144.151
Overige technische voorzieningen voor risico pensioenfonds	2.223	2.199
Totaal voorzieningen pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds	948.929	1.146.350

Ultimo boekjaar bedraagt de gemiddeld gewogen discontovoet 2,70% (2021: 0,52%).

De ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds wordt in de toelichting in de staat van baten en lasten uitgesplitst. In de vergadering van 9 december 2022 heeft het bestuur besloten om de ingegane en opgebouwde pensioenen te indexeren met 14,33% per 1 januari 2023. De indexatie aanpassing is in de voorziening ultimo 2022 verwerkt.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van de op balansdatum geldende pensioenreglementen die wettelijk kwalificeren als uitkeringsregelingen:

- de eindloonregeling A2001
- de eindloonregeling A2006
- de middelloonregeling B

en van de over verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken en rechten.

Op pensioenaanspraken en -rechten opgebouwd tot en met het jaar 2000 rust een indexatiegarantie tot maximaal 3% van het pensioen. Bij de bepaling van de voorziening wordt ervan uitgegaan dat de pensioenen waarop de indexatiegarantie rust, jaarlijks met 2% worden verhoogd. In de eerste 4 jaren wordt hierbij rekening gehouden met het ingroepad zoals DNB dit voorschrijft. Op pensioenaanspraken en -rechten opgebouwd vanaf het jaar 2001 rust een voorwaardelijke indexatie waarbij de ambitie is om de pensioenaanspraken en -rechten jaarlijks aan te passen aan de prijsindex. Het bestuur beslist evenwel jaarlijks in hoeverre deze aanpassing kan plaatsvinden en baseert zich op de financiële positie van het fonds waarbij de beleidsdekkingsgraad leidend is. Voor deze voorwaardelijke indexatie is geen reserve gevormd.

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds kan als volgt worden gesplitst:

(x bedragen € 1.000)	2022	2021
Actieve deelnemers	166.494	242.808
Gewezen deelnemers	180.838	239.339
Pensioengerechtigden	599.374	662.004
Totaal	946.706	1.144.151

Voor de opslag voor toekomstige uitvoeringskosten is 3,3% opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen.

De overige technische voorzieningen zijn als volgt samengesteld:

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Aanvullende voorziening opgenomen voor latente arbeidsongeschiktheid	895	774
Voorziening voor latent wezenpensioen	497	734
Voorziening voor latente Anw hiaat-uitkering	131	115
Voorziening premies arbeidsongeschikten	25	56
Garantievoorziening voor pensioenvervroeging	0	2
Voorziening voor niet opgevraagde pensioenen	675	518
Totaal overige technische voorzieningen	2.223	2.199

[7] Voorziening pensioenverplichting voor risico deelnemers

Provisum kent twee zuivere beschikbare premiereregelingen: de 'B- excedent'- regeling en de 'vrijwillige, aanvullende, regeling'.

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Vrijwillige aanvullende regeling	2.661	3.536
Excedentregeling	16.227	17.523
Totaal voorzieningen pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	18.888	21.059

Pensioenregeling B excedent

De B excedent regeling is een beschikbare premiereregeling die geldt voor deelnemers in de B regeling met een hoger pensioengevend jaarsalaris dan het maximum loon voor de sociale verzekeringen, € 59.706,- in 2022. In deze pensioenregeling is het pensioengevend salaris in 2022 wettelijk gemaximeerd op € 114.866,-. Het percentage van de grondslag is afhankelijk van de leeftijd van de deelnemer.

Vrijwillig aanvullend pensioen

Provisum berekent per deelnemer de maximaal vrijwillige premiebijdrage (verschil tussen de fiscaal toegestane pensioenopbouw en de pensioenopbouw onder de regeling van het pensioenfonds). Deelname is op vrijwillige basis.

[8] Schulden en overlopende passiva

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Schuldenpositie derivaten	283	268
Schulden aan werkgevers	195	328
Schulden aan deelnemers	34	34
Schulden betreffende overdracht	91	247
Collateral	5.520	0
Schulden uit hoofde van beleggingen (o.a. commissionairs)	2.555	3.002
Overige schulden en overlopende passiva	1.556	1.501
Totaal schulden en overlopende passiva	10.234	5.380

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan een jaar.

NIET IN DE BALANS OPGENOMEN REGELINGEN EN VERPLICHTINGEN

Ontvangen of verstrekte zekerheden en garanties

Er zijn ten aanzien van de huurverplichtingen van direct onroerend goed door de huurders bankgaranties verstrekt ten behoeve van Provisum, voor een bedrag van € 177 (2021: € 675).

Voorwaardelijke verplichtingen

Per jaareinde lopen er geen juridische procedures tegen het pensioenfonds en heeft het pensioenfonds geen juridische procedures aangespannen tegenover derden.

VERBONDEN PARTIJEN

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het fonds, de aangesloten ondernemingen, de bestuurders en leden van het Verantwoordingsorgaan van het fonds.

Transacties met bestuurders

Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op (voormalige) bestuurders. Voor zover bestuurders deelnemen aan de pensioenregeling, gebeurt dit onder reguliere condities. Voor informatie over de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de betreffende passage in de jaarrekening over de pensioenuitvoeringskosten.

Overige transacties met verbonden partijen

Het pensioenfonds houdt geen beleggingen in de bijdragende ondernemingen zoals genoemd in de uitvoeringsovereenkomst. In het kader van de uitvoeringsovereenkomst en aanvullende regelingen vinden er transacties plaats met de aangesloten werkgevers. De bestuurders, medewerkers van het pensioenbureau, medewerkers van de vermogensbeheerder AFAM en leden van het Verantwoordingsorgaan nemen deel aan de pensioenregeling van het pensioenfonds onder reguliere condities.

TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN (bedragen x € 1.000)

[9] Premies voor risico pensioenfonds

Het pensioenfonds stelt een gedempte kostendekkende premie op basis van het rendement vast. Hierbij wordt rekening gehouden met een reële rendementscurve gebaseerd op een verwacht rendement dat wordt verminderd met een percentage ten behoeve van de indexatie. Vanaf 2021 gaat een nieuwe vijfsjaarsperiode in. Dit betekent dat de rendementscurve in de jaren 2021-2025 wordt gebaseerd op de rentetermijnstructuur van DNB per 30 september 2020. Daarnaast geldt een aangepaste strategische beleggingsmix. Door deze wijzigingen is het verwachte rendement fors lager dan in voorafgaande jaren.

<i>In rekening gebracht aan vennootschappen (kostendekkende premie)</i> (bedragen x € 1.000)	2022	2021
Periodieke stortingskoopsommen A2006-regeling coming service	846	883
Periodieke stortingskoopsommen A2006-regeling backservice	1.020	561
Periodieke stortingskoopsommen B-regeling coming service	9.063	7.912
Risicopremies B excedent	298	267
Uitvoeringskosten*	733	736
Totaal in rekening gebracht aan vennootschappen (kostendekkende premie)	11.960	10.359
Af: Verleende premiekorting*	7.257	0
Totaal in rekening gebracht aan vennootschappen	4.703	10.359

* Op dit bedrag is in het jaar 2022 reeds € 1.447 wegens vrijval aan uitvoeringskosten in mindering gebracht.

De uitvoeringskosten (€ 733) behoren tot de kostendekkende premie en worden doorbelast aan de vennootschappen. De vrijval van de voorziening toekomstige uitvoeringskosten vanwege verrichtte uitkeringen is in mindering gebracht op de door te belasten kosten.

Voor de premie voor risico pensioenfonds geldt:

De gedempte kostendekkende premie op basis van verwacht rendement bedraagt € 11.960 (2021: € 10.359). De in rekening gebrachte premie bedraagt € 4.703 (2021: € 10.359).

De premie op basis van de rentetermijnstructuur zou € 15.751 hebben bedragen (2021: € 15.045).

De actuariële benodigde premie voor inkoop van aanspraken en risicopremies op basis van de rentetermijnstructuur van DNB bedraagt € 13.025.

De premiedekkingsgraad kan dan als volgt worden vastgesteld:

$$\frac{\text{premie beschikbaar voor inkoop onvoorwaardelijke onderdelen risico fonds}}{\text{actuariële benodigde premie voor inkoop onvoorwaardelijke onderdelen risico fonds}} = \frac{€ 3.970}{€ 13.025} \times 100\% = 30\%.$$

[10] Premies voor risico deelnemers

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Beschikbare premie B excedent	1.284	1.060
Beschikbare premie vrijwillig aanvullende regeling	66	68
Totaal premies voor risico deelnemers	1.350	1.128

Het pensioenfonds kent een vrijwillige beschikbare premieregeling. De deelnemer kan hierin pensioen opbouwen voor eigen risico. Daarnaast kent het pensioenfonds sinds 2011 een excedentregeling op het B-reglement in de vorm van een beschikbare premieregeling (ook in de vorm van 'Flexioen').

Totale premie

Voor de totale premie (voor risico pensioenfonds én voor risico deelnemers) geldt: De gedempte kostendeekkende premie op basis van verwacht rendement bedraagt € 13.310 (2021: € 11.487).

De in rekening gebrachte premie bedraagt € 6.053 (2021: € 11.487).

De premie op basis van de rentetermijnstructuur zou € 17.101 hebben bedragen (2021: € 16.173).

De totale kostendeekkende premie en de premie op basis van de RTS is samengesteld uit de volgende onderdelen.

Bestanddelen premie (in € 1.000)	2022 op basis van RTS	2022 op basis van gedempte premie	2021 op basis van RTS	2021 op basis van gedempte premie
a. koopsommen en risicopremies	13.025	6.844	12.410	5.999
b. solvabiliteitsopslag	1.993	1.047	1.899	918
c. actuarieel benodigde premie voor voorwaardelijke onderdelen	-	3.336		2.706
d. uitvoeringskosten*)	733	733	736	736
Totaal kostendeekkende premie voor risico pensioenfonds	15.751	11.960	15.045	10.359
e. beschikbare premie (voor risico deelnemer)	<u>1.350</u>	<u>1.350</u>	<u>1.128</u>	<u>1.128</u>
Totaal kostendeekkende premie	17.101	13.310	16.173	11.487

* Op dit bedrag is in het jaar 2022 reeds € 1.447 wegens vrijval aan uitvoeringskosten in mindering gebracht.

In artikel 6 lid b van de uitvoeringsovereenkomst is bepaald dat de verschuldigde premie voor risico van het pensioenfonds nooit lager zal zijn dan de som van:

- 8% van de premiegrondslag Pensioenreglement B
- de uitvoeringskosten van het fonds

Minimale premie:

8% van de premiegrondslag Pensioenreglement B	2.441
Uitvoeringskosten (exclusief vrijval voorziening)	1.964
Premies voor risico deelnemers	1.350
Risicopremies B Excedent	<u>298</u>
Minimaal te ontvangen premie	6.053
Premiekorting	7.257 ¹⁾

¹⁾ Op dit bedrag is in het jaar 2022 reeds € 1.447 wegens vrijval aan uitvoeringskosten in mindering gebracht.

[11] Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds

<i>Directe beleggingsopbrengsten</i> (bedragen x € 1.000)	2022	2021
Inkomsten uit onroerendgoedbeleggingen	5.592	5.143
Ontvangen dividenden op aandelen	4.210	3.885
Ontvangen interest op obligaties	13.615	12.324
Inkomsten uit hedgefondsen	0	0
Overige, inclusief interest	270	0
Totaal directe beleggingsopbrengsten	23.687	21.352

<i>Indirecte beleggingsopbrengsten</i>		
Waardeveranderingen onroerend goed	-5.537	5.863
Waardeveranderingen participaties	0	0
Waardeveranderingen aandelen	-82.881	124.991
Waardeveranderingen obligaties	-236.539	-54.287
Waardeveranderingen hedgefondsen	-8	27
Waardeveranderingen derivaten	-32.332	-22.103
Waardeveranderingen valuta	5.159	1.176
Totaal indirecte beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds	-352.138	55.667

Overige baten*	909	0
----------------	------------	---

<i>Af: beleggingskosten</i>		
Exploitatiekosten onroerendgoedbeleggingen	565	516
Beheerkosten effecten en onroerendgoedbeleggingen	3.186	0
Beheerkosten onroerendgoedbeleggingen	0	108
Beheerkosten effecten	0	3.370
Overig	749	0
Totaal beleggingskosten voor risico pensioenfonds	4.500	3.994

Beleggingsopbrengsten minus beleggingskosten voor risico pensioenfonds	-332.042	73.025
---	-----------------	--------

*De overige baten zijn vanwege een nieuwe rubricering nu apart als bate getoond. In de vergelijkende cijfers over 2021 zijn deze baten gesaldeerd met de beleggingskosten voor risico pensioenfonds.

Bij de bepaling van de transactiekosten van obligaties (matching en return) is gebruik gemaakt van aannames. De transactiekosten zijn daarom niet afzonderlijk toegelicht.

[12] Beleggingsresultaten voor risico deelnemers

<i>Indirecte beleggingsopbrengsten</i> (bedragen x € 1.000)	2022	2021
Waardeverandering beleggingsfondsen (beleggingskosten zijn verwerkt in de koersen van de beleggingsfondsen)	-3.567	2.887
Totaal beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers	-3.567	2.887

[13] Mutaties voorziening pensioenverplichting voor risico pensioenfonds

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Actuarieel benodigd voor nieuwe aanspraken en risicopremies	13.527	13.203
Toevoeging in verband met kosten	405	379
Benodigde interesttoevoeging (1-jaarsrente)	-5.510	-6.498
Overgenomen pensioenverplichtingen	3.155	2.001
Uitkeringen	-43.922	-42.648
Vrijval toekomstige uitvoeringskosten	-1.449	-1.407
Overgedragen pensioenverplichtingen	-3.451	-641
Overig	11	46
Wijziging van pensioenregeling en/of pensioenniveau:		
• Toeslagverlening gepensioneerden	75.508	12.792
• Toeslagverlening premievrijen	31.357	6.945
• Toeslagverlening actieven	25.652	5.952
Wijziging rentetermijnstructuur:		
• Wijziging rentetermijnstructuur ultimo jaar	-334.299	-82.429
• Overgang naar nieuwe UFR per 1 januari	5.491	9.034
Wijziging actuariële grondslagen en/of methoden	34.157	315
Resultaat op kanssystemen:		
• Resultaat op sterfte	1.300	-3.404
• Resultaat op arbeidsongeschiktheid	1.046	-122
• Resultaat op mutaties	-399	-800
Totaal mutaties voorziening pensioenverplichtingen	-197.421	-87.282

De analyse heeft plaats gevonden op basis van de rentetermijnstructuur van 31 december 2021.

De post interesttoevoeging (1-jaarsrente) betreft de rentetoevoeging aan de voorziening primo jaar. Hiervoor wordt de 1-jaarsrente uit de rente termijnstructuur ultimo vorig boekjaar gehanteerd. Voor 2022 bedroeg deze rente -0,486% (2021: -0,533%). Aangezien de 1-jaarsrente negatief is, is hier in feite geen sprake van een toevoeging maar van een onttrekking.

In de post wijziging rentetermijnstructuur is het effect op de voorziening opgenomen van de wijziging van de rentetermijnstructuur ultimo 2022. Deze post toont de impact van de wijzigingen in de rentetermijnstructuur van DNB gedurende het boekjaar 2022. De rentetermijnstructuur ultimo 2022 kwam voor de verplichtingen van het pensioenfonds overeen met een gemiddelde rente van 2,70%. Ultimo 2021 bedroeg de gemiddelde rente uit de rentetermijnstructuur voor de verplichtingen van het pensioenfonds 0,52%.

De Nederlandsche Bank heeft aangegeven dat de nieuwe UFR-parameters, mede bepalend voor de manier waarop pensioenfondsen hun verplichtingen waarderen, vanaf 1 januari 2021 in vier gelijke stappen moeten worden ingevoerd. Op 1 januari 2022 is de tweede stap genomen. Het effect van deze stap op de voorziening pensioenverplichtingen bedraagt € 5,5 miljoen. De invoering van deze nieuwe UFR leidt bij Provisum tot een verlaging van de dekkingsgraad met 0,6%punt. Zie ook de toelichting in de paragraaf 'Grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling' in de jaarrekening.

<i>Actuarieel benodigd voor nieuwe aanspraken en risicopremies</i>	2022	2021
Koopsommen en risicopremies	13.025	12.410
Koopsommen onttrokken aan beleggingen risico deelnemers	502	793
Totaal actuarieel benodigd voor nieuwe aanspraken en risicopremies	13.527	13.203

Ultimo 2022 zijn er wijzigingen doorgevoerd op de actuariële grondslagen. Er is een nieuwe prognosetafel toegepast, AG2022. Daarnaast is ook de fondspecifieke ervaringssterfte gewijzigd. Bij de garantie aanspraken wordt in de voorziening rekening gehouden met een verwachte toekomstige indexatie. Deze indexatieverwachting is per 31-12-2022 hoger dan de verwachting eind 2021. In de paragraaf 'Grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling' in de jaarrekening, wordt een toelichting gegeven op de stapsgewijze invoering van de nieuwe UFR (Ultimate Forward Rate).

<i>Wijziging actuariële grondslagen en/of methoden</i>	2022	2021
Schattingwijziging nieuwe prognosetafel AG2022	7.077	0
Schattingwijziging nieuwe ervaringssterfte	3.605	
Schattingwijziging indexatie garantie aanspraken	24.669	0
Wijziging leeftijd AOW-uitkering	60	0
Overig	-1.254	315
Totaal wijziging actuariële grondslagen en/of methoden	34.157	315

[14] Saldo overdrachten

<i>(bedragen x € 1.000)</i>	2022	2021
<i>T.a.v. voorziening voor risico pensioenfondsen</i>		
Overgedragen aan derden	-3.219	-701
Ontvangen van derden	3.479	2.651
<i>T.a.v. voorziening voor risico deelnemers</i>		
Overgedragen aan derden of aan pensioenregelingen A2006 of B	-470	-610
Ontvangen van derden	508	154
Totaal saldo overdrachten	298	1.494

Voor actieve deelnemers met een premievrije aanspraak op pensioen alsmede voor gewezen deelnemers met nog niet ingegane premievrije aanspraken bestaat de mogelijkheid om de waarde van het opgebouwde pensioen over te dragen naar een andere pensioenuitvoerder.

Interne waardeoverdrachten waarbij premievrije polissen worden samengevoegd worden niet opgenomen onder het saldo overdrachten omdat hierbij geen feitelijke bedragen verrekend worden met andere uitvoerders. In 2022 gaat dit om een bedrag van € 287 (2021: € 3.897).

[15] Overige baten

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Opslag toekomstige uitvoeringskosten (inkoop premieregelingen)	16	26
Overige baten	0	0
Totaal overige baten	16	26

[16] Pensioenuitkeringen

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Pensioenen	43.569	42.474
Uitgekeerde niet-reglementaire aanspraken	0	0
Totaal pensioenuitkeringen	43.569	42.474

[17] Pensioenuitvoeringskosten

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Bestuur, Verantwoordingsorgaan en Raad van Toezicht	154	164
DNB/ AFM	60	64
Honoraria Accountant	81	71
Controle en toezicht overig	97	126
Advieskosten	316	287
Personeelskosten	867	870
Kosten IT	192	218
Huur & facility	157	122
Overige kosten	40	30
Totaal pensioenuitvoeringskosten	1.964	1.952
Opslag premie voor toekomstige uitvoeringskosten	216	189
Vrijval voorziening uitvoeringskosten wegens uitkeringen	-1.447	-1.405
Door te belasten pensioenuitvoeringskosten	733	736

In de uitvoeringsovereenkomst is opgenomen dat de vrijval uit de voorziening toekomstige uitvoeringskosten vanwege verrichte uitkeringen, in mindering wordt gebracht op de uitvoeringskosten. In het geval er premiekorting wordt verleend zal de premiekorting worden verminderd met het bedrag ter hoogte van het restant van de vrijval in de voorziening pensioenverplichtingen zodat de uitvoeringskosten even hoog zijn als wanneer er geen premiekorting zou worden toegekend.

De kosten van bestuur en Verantwoordingsorgaan betreffen de kosten welke direct voor rekening van het fonds komen. Voor bestuursleden in actieve dienst worden de kosten gedragen door de betreffende werkgever(s).

De honoraria van de accountant hebben betrekking op de controle van de jaarrekening en DNB-jaarstaten van het betreffende boekjaar.

Het gemiddelde aantal fte's dat in 2022 in dienst was van het pensioenfonds bedroeg 6,5. De personeelskosten in 2022 bedragen aan salarissen en pensioenpremies € 676 (2021: € 738), aan sociale lasten € 65 (2021: € 66) en aan overige personeelskosten € 126 (2021: € 66).

[18] Mutaties voorziening voor risico deelnemers

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Premies in rekening gebracht	1.350	1.128
Premies uit hoofde van verleende premievrijstelling	9	4
Overige premies	0	-4
Saldo waardeoverdrachten en onttrekkingen	37	-456
Waardeveranderingen	-3.567	2.887
Totaal mutaties voorziening voor risico deelnemers	2.171	3.559

[19] Premies herverzekering minus uitkeringen

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Premies herverzekering	741	912
Ontvangen uitkeringen	63	292
Totaal premies herverzekering minus uitkeringen	678	620

De herverzekering betreft een risicoherverzekeringscontract voor overlijden en arbeidsongeschiktheid afgesloten bij SCOR Global Life.

[20] Overige lasten

(bedragen x € 1.000)	2022	2021
Rente	6	333
Overige lasten	31	27
Totaal overige lasten	37	360

Vanwege de negatieve rente was in het verslagjaar over de aangehouden liquide middelen creditrente verschuldigd.

BESTEMMING VAN HET RESULTAAT

Overeenkomstig de statutaire bepalingen² is het negatieve saldo van baten en lasten over het boekjaar 2022 (€ 175.897) ten laste gebracht van de algemene reserve.

GEBEURTENISSEN NA BALANSDATUM

Invoering nieuwe Ultimate Forward Rate

De door de Commissie Parameters 2019 geadviseerde UFR-methode zou aanvankelijk in vier gelijke stappen worden ingevoerd. Begin 2022 is de tweede stap ingevoerd. Op 30 november 2022 heeft de Commissie Parameters geadviseerd om de UFR-methode vanaf 1 januari 2023 opnieuw te wijzigen. DNB heeft aangegeven dit advies over te nemen. De derde en vierde stap van de UFR-methode geadviseerd door de Commissie Parameters uit 2019 komen hiermede te vervallen. De verhoging van de technische voorzieningen als gevolg van de nieuwe UFR-methode maakt geen onderdeel uit van de technische voorzieningen per 31 december 2022. Provisum heeft -ter informatie- de verhoging van de technische voorzieningen berekend indien de nieuwe UFR-methode per 31 december 2022 zou worden ingevoerd. Het effect hiervan op de voorziening pensioenverplichtingen is € 1,5 mln, hetgeen leidt tot een verlaging van de dekkingsgraad met 0,2% punt.

Premiekorting 2023

In december 2022 heeft het bestuur besloten een premiekorting over 2023 toe te kennen onder de voorwaarde dat de beleidsdekkingsgraad boven de daarvoor bepaalde normen blijft. Voor het toekennen van deze korting dient de beleidsdekkingsgraad tenminste 143,2% te bedragen. Per 31 december 2022 bedraagt de beleidsdekkingsgraad 151,1%. De verwachte premiekorting in 2023 bedraagt ongeveer € 7,2 mln (incl. een gedeeltelijke verrekening van de uitvoeringskosten conform de uitvoeringsovereenkomst).

² Artikel 20: Het resultaat dat blijkt uit de tot de in artikel 19 genoemde jaarrekening behorende winst- en verliesrekening wordt toegevoegd aan of ten laste gebracht van de reserves. De wijze waarop dit zal geschieden wordt vastgelegd in de met de werkgevers af te sluiten pensioenuitvoeringsovereenkomst.

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het bestuur en de raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds Provisum

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2022

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening voor het boekjaar geëindigd op 31 december 2022 van Stichting Pensioenfonds Provisum te Amsterdam gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Provisum per 31 december 2022 en van het resultaat over 2022 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2022
- de staat van baten en lasten over 2022
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie *Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening*.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Provisum (hierna ook wel het pensioenfonds) zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden bepaald in het kader van de controle van de jaarrekening als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. Onderstaande informatie ter ondersteuning van ons oordeel en onze bevindingen moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Ons inzicht in het pensioenfonds

Stichting Pensioenfonds Provisum voert als ondernemingspensioenfonds de pensioenregeling uit voor C&A Nederland C.V. en voor de door C&A aangewezen vennootschappen of rechtspersonen. Het vermogensbeheer is uitbesteed aan gespecialiseerde dienstverleners, te weten Anthos Fund & Asset Management B.V. en CACEIS Bank Netherlands Branch. Het pensioenbeheer wordt in eigen beheer gevoerd. Wij hebben bijzondere aandacht in onze controle besteed aan deze onderwerpen op basis van de activiteiten van het pensioenfonds en onze risicoanalyse.

Wij hebben de materialiteit bepaald en de risico's geïdentificeerd en ingeschat dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten, om in reactie op deze risico's de controlewerkzaamheden te bepalen ter verkrijging van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit	€13,4 miljoen (2021: 17,1 miljoen)
Toegepaste benchmark	1% van het pensioenvermogen per 31 december 2022, zijnde het totaal van de voorziening pensioenverplichting voor pensioenfonds, de voorziening pensioenverplichting voor deelnemers en het stichtingskapitaal en de reserves.
Nadere toelichting	Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van het pensioenfonds en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritieke grens bevindt. Gelet op het reserveoverschot hebben wij de materialiteit gesteld op 1,0% van het pensioenvermogen. De wijze waarop wij de materialiteit hebben bepaald, is niet gewijzigd ten opzichte van voorgaand boekjaar.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de raad van toezicht en het bestuur overeengekomen dat wij aan de raad van toezicht en het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 670 duizend rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Stichting Pensioenfonds Provisum kent een aantal activiteiten, welke grotendeels zijn uitbesteed aan externe serviceorganisaties. De financiële informatie van het geheel van deze activiteiten is opgenomen in de jaarrekening van Stichting Pensioenfonds Provisum.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de controle van de jaarrekening als geheel. In dit kader hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de verschillende activiteiten van het pensioenfonds. Bepalend hierbij zijn de omvang en/of het risicoprofiel van de activiteiten. Op grond hiervan hebben wij de activiteiten geselecteerd waarbij een controle of beoordeling van de volledige financiële informatie of specifieke posten noodzakelijk was en deze vastgelegd in instructies aan de accountant van deze externe serviceorganisatie. Daarnaast hebben wij een kwaliteitsreview uitgevoerd met betrekking tot de uitgevoerde werkzaamheden en de uitkomsten daarvan.

De controle heeft zich met name gericht op de significante activiteiten:

- vermogensbeheer;
- pensioenbeheer;
- actuariaat;
- financiële administratie;
- bestuur en toezicht.

Door bovengenoemde werkzaamheden bij de significante activiteiten, gecombineerd met zelfstandig verrichte werkzaamheden op het totaalniveau, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de financiële informatie van het geheel verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.

Opdrachtteam en gebruikmaken van het werk van specialisten

Wij hebben zorggedragen dat het opdrachtteam over de juiste kennis en vaardigheden beschikt die nodig zijn voor de controle van een ondernemingspensioenfonds. Wij hebben in het opdrachtteam specialisten opgenomen op het gebied van IT audit. Daarnaast hebben wij eigen deskundigen ingeschakeld voor de controle van de waardering van vastgoed en toekomstige kasstromen gerelateerd aan de voorziening pensioenverplichtingen.

Onze focus op fraude en het niet-naleven van wet- en regelgeving

Onze verantwoordelijkheid

Hoewel wij niet verantwoordelijk zijn voor het voorkomen van fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving en van ons niet verwacht kan worden dat wij het niet-naleven van alle wet- en regelgeving ontdekken, is het onze verantwoordelijkheid om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.

Onze controle-aanpak met betrekking tot frauderisico's

Wij hebben de risico's geïdentificeerd en ingeschat op een afwijking van materieel belang op de jaarrekening die het gevolg is van fraude. Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in het pensioenfonds en diens omgeving, de componenten van het interne beheersingssysteem, waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het bestuur inspeelt op frauderisico's en het interne beheersingssysteem monitort en de wijze waarop de raad van toezicht het toezicht uitoefent, alsmede de uitkomsten daarvan.

Wij verwijzen naar hoofdstuk 'Risicogebieden en top risico's' van het jaarverslag, waarin het bestuur zijn (fraude)risicoanalyse heeft opgenomen en waar op deze (fraude)risicoanalyse wordt gereflecteerd.

Wij hebben de opzet en de relevante aspecten van het interne beheersingssysteem en in het bijzonder de frauderisicoanalyse geëvalueerd alsook bijvoorbeeld de gedragscode, klokkenluidersregeling en de kwartaalrapportages met de daarin opgenomen incidentenregistratie. Wij hebben de opzet en het bestaan geëvalueerd van interne beheersmaatregelen gericht op het mitigeren van frauderisico's.

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van frauderisico's, hebben wij frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en omkoping en corruptie. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude.

In onze controle bouwen wij een element in van onvoorspelbaarheid. Ook hebben wij de uitkomst van andere controlewerkzaamheden beoordeeld en overwogen of er bevindingen zijn die aanwijzing geven voor fraude of het niet-naleven van wet- en regelgeving.

Zoals in al onze controles houden wij rekening met het risico dat het bestuur interne beheersmaatregelen kan doorbreken. Vanwege dit risico hebben wij onder meer schattingen beoordeeld op tendenties die mogelijk een risico vormen op een afwijking van materieel belang, met name gericht op belangrijke gebieden die oordeelsvorming vereisen en significante schattingsposten, zoals toegelicht in de toelichting behorende tot de jaarrekening 2022 onder 'Schattingen en veronderstellingen', waaronder de subjectieve elementen in de waardering van de technische voorzieningen. Wij verwijzen in dit kader verder naar het kernpunt 'Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen'.

Ook hebben wij data analyse gebruikt om journaalposten met een verhoogd risico te signaleren en te toetsen en de zakelijke beweegredenen (of het ontbreken daarvan) beoordeeld van bijzondere transacties.

Wij hebben geen frauderisico geïdentificeerd ten aanzien van de opbrengstenverantwoording.

Wij hebben kennis genomen van de beschikbare informatie en om inlichtingen gevraagd bij leden van het bestuur, sleutelfunctionarissen (waaronder sleutelfunctiehouders, de compliance officer, medewerkers van het bestuursbureau en de uitvoeringsorganisaties) en de raad van toezicht.

Uit onze evaluatie van het risico op mogelijke doorbreking van interne beheersmaatregelen of andere ongeoorloofde vormen van beïnvloeding van het proces van financiële verslaggeving, ontvangen inlichtingen en andere beschikbare informatie volgen geen specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoedens van fraude met een mogelijk materieel belang voor het beeld van de jaarrekening.

Onze controle-aanpak met betrekking tot het risico van niet voldoen aan wet- en regelgeving

Wij hebben passende controlewerkzaamheden verricht inzake de naleving van de bepalingen van de relevante wet- en regelgeving die van directe invloed zijn op de verantwoorde bedragen en toelichtingen in de jaarrekening. Daarnaast hebben wij de omstandigheden ingeschat met betrekking tot het risico van niet-naleven van wet- en regelgeving waarvan redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze van materiële invloed kunnen zijn op de jaarrekening. In lijn met NBA-handreiking 1144 *Specifieke verplichtingen vanuit de toezichtwet- en regelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen*, is onze inschatting gebaseerd op onze ervaring in de sector, afstemming met het bestuur, het kennis nemen van de systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA), het lezen van notulen, het kennisnemen van rapporten van de interne accountant en compliance afdeling en de pensioenkwartaalrapportages en het uitvoeren van gegevensgerichte werkzaamheden gericht op transactiestromen, jaarrekeningposten en toelichtingen.

We hebben verder kennis genomen van correspondentie met toezichthouders en zijn alert gebleven op indicaties voor een (mogelijke) niet-naleving gedurende de controle. Ten slotte hebben we schriftelijk de bevestiging ontvangen dat alle bekende gebeurtenissen van niet-naleving van wet- en regelgeving met ons zijn gedeeld.

Onze controle-aanpak met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling

Zoals toegelicht in het onderdeel 'Continuïteit' van de inleiding van de grondslagen voor de waardering van de jaarrekening, is de jaarrekening opgemaakt op basis van de continuïteitsveronderstelling. Bij het opmaken van de jaarrekening heeft het bestuur een specifieke beoordeling gemaakt van de mogelijkheid van het pensioenfonds om zijn continuïteit te handhaven en de activiteiten voort te zetten voor de voorzienbare toekomst.

Wij hebben de specifieke beoordeling met het bestuur besproken en professioneel-kritisch geëvalueerd. Wij hebben overwogen of de specifieke beoordeling van het bestuur op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, alle relevante gebeurtenissen en omstandigheden bevat waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds zijn activiteiten in continuïteit kan voortzetten en in hoeverre het pensioenfonds voldoet aan de prudentiële vereisten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen.

Op basis van onze werkzaamheden hebben wij geen materiële onzekerheden ten aanzien van de continuïteit geïdentificeerd. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een pensioenfonds zijn continuïteit niet langer kan handhaven.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de raad van toezicht en het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

In vergelijking met voorgaand jaar, hebben wij geen relevante wijzigingen aangebracht in de kernpunten van onze controle.

Ontwikkeling en toelichting van de (beleids)dekkingsgraad	
Risico	<p>De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.</p> <p>Het pensioenfonds is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of het pensioenfonds voldoende buffers heeft.</p> <p>De dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad zijn toegelicht in toelichting [5] 'Reserve' van de jaarrekening.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids)dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.</p>
Onze controleaanpak	<p>Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad. De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2022 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerend actuaris gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van het pensioenfonds beoordeeld op basis van het actuariële rapport van de certificerend actuaris en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven.</p> <p>Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maands-dekkingsgraden:</p> <ul style="list-style-type: none">• Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht alsmede de juiste maandoerekening van zogenaamde key items vastgesteld. Dit jaar betroffen key items: de indexatie per 1 januari 2023 evenals de toepassing van de Prognose tafels AG2022 en de gewijzigde inschatting van de fondsspecifieke ervaringssterfte.• Daarnaast heeft de certificerend actuaris een plausibiliteitstoets uitgevoerd op de ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen zoals gehanteerd in de bepaling van de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de

	<p>belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaaris.</p> <p>Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de (beleids)dekkingsgraad geëvalueerd.</p>
Belangrijke observaties	<p>Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd in de vaststelling van de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad per 31 december 2022 en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.</p>

Waardering en toelichting van beleggingen voor risico pensioenfonds zonder genoteerde marktprijzen

Risico	<p>De beleggingen voor risico pensioenfonds zijn een significante post op de balans van het pensioenfonds. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een groot deel van de beleggingen voor risico pensioenfonds is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (marktprijzen). Er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van onafhankelijke taxaties, netto contante waardeberekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen.</p> <p>De waarderingsonzekerheid neemt inherent toe bij (onafhankelijke) taxaties en netto contante waardeberekeningen en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. Bij het pensioenfonds betreffen dit de posities in direct vastgoed en derivaten. De posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen, met name indirect vastgoed en hypotheekfondsen kennen eveneens inherent relatief veel waarderingsonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum.</p> <p>Het pensioenfonds heeft de waarderingsgrondslagen voor de beleggingen voor risico pensioenfonds beschreven in paragraaf 'Grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling' en een nadere toelichting opgenomen in toelichting op de balans onder [1] 'Beleggingen voor risico pensioenfonds'. Uit deze toelichting blijkt dat per 31 december 2022 € 18 miljoen is belegd in direct vastgoed, € 198 miljoen in niet-(beurs)genoteerde fondsen en dat, € 5,4 miljoen is belegd in derivaten. Dit betreft circa 18% van de totale beleggingen voor risico pensioenfonds. Daarnaast is in de toelichting een gevoeligheidsanalyse opgenomen ten aanzien van de gevoeligheid risico zakelijke waarden gecombineerd met renterisico.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de beleggingen voor risico pensioenfonds zonder genoteerde marktprijzen niet juist gewaardeerd zijn en dat de toelichting niet voldoet aan relevante verslaggevingsvereisten.</p>
Onze controleaanpak	<p>Bij de controle van de beleggingen voor risico pensioenfonds hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van een andere accountant. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel, hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de beleggingen voor risico pensioenfonds, rekening houdend met omvang en risicoprofiel van de beleggingen voor risico pensioenfonds, en deze vastgelegd in instructies. Daarnaast hebben wij een kwaliteitsreview uitgevoerd met betrekking tot de uitgevoerde werkzaamheden en de uitkomsten daarvan. Door deze werkzaamheden, gecombineerd met de hierna beschreven werkzaamheden, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen voor risico pensioenfonds verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.</p>

	<p>Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen geëvalueerd en controlewerkzaamheden, waaronder het evalueren van de juiste werking van de interne beheersmaatregelen, uitgevoerd op de waardering van de beleggingen voor risico pensioenfonds per 31 december 2022.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voor de posities in direct vastgoed hebben wij de interne beheersingsmaatregelen van het taxatieproces onderzocht en met gebruikmaking van eigen vastgoedspecialisten voor een selectie van objecten de onafhankelijke taxaties en daarbij gehanteerde uitgangspunten getoetst op basis van marktgegevens (bandbreedtes). • Voor de posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen hebben wij de waardering gecontroleerd op basis van de gecontroleerde jaarrekeningen van de betreffende fondsen met daarin opgenomen de gecontroleerde waarde per aandeel of participatie per 31 december 2022. Verder hebben wij vastgesteld of de gekozen waarderingsgrondslagen en de belangrijkste uitgangspunten daarbij aansluiten op de grondslagen van het pensioenfonds. Voor zover wij geen zekerheid kunnen verkrijgen uit een jaarrekening per 31 december 2022, omdat deze niet tijdig beschikbaar is of omdat het boekjaar van de betreffende fondsen niet gelijk is aan het boekjaar van het pensioenfonds, hebben wij aanvullende werkzaamheden uitgevoerd. Deze werkzaamheden bestonden uit het onderzoeken van eerdere jaarrekeningen (back-testing) en het vaststellen van de aansluiting met de meeste recente (niet gecontroleerde) rapportages van de fondsmanagers, waar van toepassing gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum. Als onderdeel van de genoemde werkzaamheden hebben wij de impact van nieuwe informatie tot de datum van onze controleverklaring gemonitord en vastgesteld dat significante ontwikkelingen op adequate wijze zijn verwerkt. • Voor de waardering van de derivaten hebben wij een controle uitgevoerd op het gehanteerde waarderingsmodel en op de gehanteerde input waaronder de uit de markt afgeleide gegevens zoals valuta(termijn)koersen, rentevolatiliteit en rentecurves. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij eigen waarderingspecialisten betrokken. <p>Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen voor risico pensioenfonds geëvalueerd.</p>
Belangrijke observaties	Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering van de beleggingen voor risico pensioenfonds zonder genoteerde marktprijzen per 31 december 2022 en de gerelateerde toelichting in de jaarrekening.

Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen

Risico	<p>De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen betreffen een significante post in de balans van het pensioenfonds. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij het pensioenfonds, zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte. Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle. Wij hebben aan het subjectieve element ervaringssterfte van de bepaling van de technische</p>
--------	--

	<p>voorziening een frauderisico gekoppeld en de waardering en de toelichting daarop als kernpunt van onze controle aangemerkt.</p> <p>Het pensioenfonds heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven in paragraaf 'Grondslagen voor de waardering en resultaatbepaling' en een nadere toelichting opgenomen in toelichting [6] 'Voorziening pensioenverplichting voor risico pensioenfonds' en in toelichting [13] 'Mutaties voorziening pensioenverplichting voor risico pensioenfonds'. Uit deze toelichting blijkt dat (schattings)wijzigingen hebben plaatsgevonden door aanpassing van de UFR methodiek, overgang naar nieuwe Prognosetafels en aanpassing van de ervaringssterfte. Volgens deze toelichting is de voorziening pensioenverplichtingen hierdoor € 34 miljoen hoger uitgekomen.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd en toegelicht zijn.</p>
<p>Onze controleaanpak</p>	<p>Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaire van het pensioenfonds. De certificerend actuaire onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaire heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaire onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2022. Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels en de effecten van de wijzigingen hierin, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de toepassing van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.</p> <p>Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen geëvalueerd en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2022:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen, alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaire. • Hierbij hebben wij met inachtneming van het oordeel van de certificerend actuaire gelet op de besluitvorming van het bestuur, de recentheid van beschikbaar grondslagenonderzoek, de toetsing op de onderbouwing van de daarin opgenomen veronderstellingen, de uitkomsten van beschikbare tussentijdse evaluaties, de uitkomsten van de actuariële analyse over meerdere jaren en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn. • Daarnaast hebben wij controlewerkzaamheden uitgevoerd om de gehanteerde basisgegevens te toetsen mede met behulp van data analyse, het verrichten van aansluitwerkzaamheden met de pensioenadministratie voor wat betreft de aantallen en de aanspraken en het beoordelen van het verloop en de uitkomsten van de actuariële analyse. <p>Tevens hebben wij de toelichtingen ten aanzien van de technische voorzieningen geëvalueerd.</p>
<p>Belangrijke observaties</p>	<p>Wij hebben geen materiële afwijkingen geconstateerd ten aanzien van de waardering per 31 december 2022 of de toelichting van de technische voorzieningen.</p>

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Het jaarverslag omvat andere informatie naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist voor het bestuursverslag en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige door wet- of regelgeving gestelde vereisten

Geen verboden diensten

Wij hebben geen verboden diensten geleverd als bedoeld in artikel 5, lid 1 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang.

Beschrijving van verantwoordelijkheden voor de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur en de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of het pensioenfonds in staat is om zijn werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om het pensioenfonds te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of het pensioenfonds zijn activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Het besluit van het bestuur tot vaststelling van de jaarrekening is onderworpen aan de goedkeuring van de raad van toezicht.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fouten of fraude en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. De sectie 'Informatie ter ondersteuning van ons oordeel' hierboven, bevat een informatieve samenvatting van onze verantwoordelijkheden en de uitgevoerde werkzaamheden als basis voor ons oordeel.

Onze controle bestond verder onder andere uit:

- Het in reactie op de ingeschatte risico's uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van het pensioenfonds.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen

Communicatie

Wij communiceren met de raad van toezicht en het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met de raad van toezicht en het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Den Haag, 9 juni 2023

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. S.B. Spiessens RA

ACTUARIËLE VERKLARING

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Provisum te Amsterdam is aan Aon Nederland cv de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2022.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Provisum, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie. Omdat Aon Nederland cv beschikt over een door de toezichthouder goedgekeurde gedragscode, is het toegestaan dat andere actuarissen en deskundigen aangesloten bij Aon Nederland cv wel andere werkzaamheden verrichten voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op EUR 13.390.000, dit is 1% van de aanwezige reserves en de pensioenvoorziening (pensioenvermogen). Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven EUR 669.500 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;

- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn toereikende technische voorzieningen vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Provisum is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening goed. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen toereikend zijn.

Eindhoven, 9 juni 2023

Drs. J.A.M. (Joris) Dankers AAG
verbonden aan Aon Nederland cv

BIJLAGE 1: RELEVANTE NEVENFUNCTIES

Bestuur

De bestuursleden bekleden de volgende relevante nevenfuncties:

Lidy Beute

- Sr specialist Compensation and Benefits C&A Nederland C.V.

Jan Bezemer

- RvC lid Duitse textielgroothandel
- Wisselende advies/ interimfuncties
- Lid Raad van Toezicht Zwolse theaters
- Voorzitter Raad van Toezicht Stichting 4 Oost

Marnix Braber

- Investment Manager Anthos Private Wealth Management B.V. te Amsterdam en aanverwante functies uit hoofde van deze functie

Linda ten Broeke

- Head of Tax COFRA Amsterdam CV en aanverwante functies uit hoofde van deze functie

Leon Dijkstra

- Legal Manager bij C&A Benelux

Makkie Konijn

- Manager Governance Risk & Compliance Redevco B.V., Amsterdam

Gert Jan Pieters

- Voorzitter bestuur Stichting Forza
- Voorzitter bestuur Bartufo B.V.

Ric van de Woude

- Algemeen Directeur "Van der Woude Finance B.V.", diverse interim en adviesopdrachten vanuit deze functie

Aspirant bestuurder

Madelon Flint

- Directeur of Regions bij Porticus
- Eigenaar Flint BV

Raad van Toezicht

De leden van de Raad van Toezicht bekleden de volgende relevante nevenfuncties:

Roland de Greef

- Advocaat Houthoff Advocaten
- Bestuurslid Vereniging Interne Toezichthouders in de Pensioensector (VITP)

Anneke van de Meer

- Eigenaar en adviseur Itch
- Voorzitter Raad van Toezicht Algemeen Pensioenfonds KLM
- Lid raad van toezicht Bedrijfstakpensioenfonds van de Bouwnijverheid
- (Enig) directeur Vergroei BV, Beleggings BV ten behoeve van oudedagsvoorziening

Fridoline van Binsbergen- Stierum

- Zelfstandig consultant/interim-manager At Firm Base
- Niet uitvoerend bestuurder PME Pensioenfonds
- Bestuurder Shell pensioenfonds (SSPF)

Verantwoordingsorgaan

De leden van het Verantwoordingsorgaan bekleden de volgende relevante nevenfuncties:

Remco Gerlof

- Head of Corporate Finance C&A

Esther Pennings

- Controller Redevco B.V. Amsterdam

Ricardo Scholman

- Directeur RIC (Ricardo Investment Consulting)
- Adviseur Egeria
- Adviseur Trustmoore
- Board member van Gerana/Skopos 1 en Skopos 2 in Luxemburg

Francoise Schoordijk

- Notarial Lawyer bij COFRA Amsterdam CV en aanverwante functie als procuratiehouder bij Surrey Beheermaatschappij B.V.

Dick van der Windt

- Secretaris bij de Koepel Gepensioneerden

BIJLAGE 2: INVENTARISATE CODE PENSIOENFONDSEN

Vertrouwen waarmaken			
Nr.	Norm	Na-geleefd?	Nadere toelichting en motivering
1.	Het bestuur voert de regeling naar beste vermogen uit, in een evenwichtige afweging van belangen, en heeft hiervoor de eindverantwoordelijkheid.	ja	Bij besluiten worden de belangen evenwichtig afgewogen en in de notulen opgenomen.
2.	Het bestuur is verantwoordelijk en zorgt voor de uitvoering van de pensioenregeling. Het heeft een visie op die uitvoering, stelt eisen waaraan deze moet voldoen en bepaalt welk kostenniveau aanvaardbaar is.	ja	Bestuur is betrokken bij uitvoering en keurt budget vooraf goed. Daarnaast worden kosten periodiek gebenchmarkt.
3.	Het bestuur stelt een missie, visie en strategie op. Ook zorgt het voor een heldere en gedocumenteerde beleids- en verantwoordingscyclus. Daarnaast toetst het bestuur periodiek de effectiviteit van zijn beleid en stuurt zo nodig bij.	ja	Missie, visie en strategie worden periodiek herijkt. Strategie wordt jaarlijks gemonitord. Effectiviteit wordt gemeten o.a. aan de hand van ALM-studie.
4.	Bij alle besluiten legt het bestuur duidelijk vast op grond van welke overwegingen het besluit is genomen.	ja	Wordt in notulen vastgelegd.
5.	Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	ja	Wordt in notulen vastgelegd en in het jaarverslag. Dmv een ALM-studie één keer in de drie jaar en een jaarlijkse HBT wordt het ambitieniveau getoetst.
6.	Het bestuur houdt rekening met de verplichtingen die het fonds is aangegaan en draagt daarbij zorg voor optimaal rendement binnen een aanvaardbaar risico.	ja	Word meegenomen in ALM-studie en HBT.

7.	Het bestuur zorgt ervoor dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor de keuzes over verantwoord beleggen.	ja	Wijzigingen in beleid worden besproken met VO. In sept. 2021 is ook een uitvraag onder deelnemers geweest. Deelnemers die hadden aangegeven mee te willen praten over ontwikkeling van het verdere beleid worden in 2022 betrokken bij het CO2 beleid. Het MVB beleid wordt gepubliceerd op de website, komt regelmatig aan bod in Pensioenbericht en er is in november 2021 een (eerste) digitale bijeenkomst geweest over MVB waar deelnemers zich voor konden aanmelden.
8.	Het bestuur bevordert en borgt een cultuur waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is. Ook zorgt het ervoor dat het integrale risicomanagement adequaat georganiseerd is.	ja	Belegd bij sleutelfunctie risicobeheer en compliance. Is regelmatig topic op bestuursagenda (ERB jaarlijkse integriteitsbewustzijnssessie en kwartaal rapportages van SFH risicobeheer en compliance).
9.	Het bestuur zorgt voor een noodprocedure om in spoedeisende situaties te kunnen handelen.	ja	Vastgelegd in statuten en crisiscommunicatieplan.

Verantwoordelijkheid nemen

Nr.	Norm	Na-geleefd?	Nadere toelichting en motivering
10.	Het bestuur zorgt voor een heldere en expliciete taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering. Hierbij horen passende sturings- en controlemechanismen.	ja	Dit is vastgelegd in meerdere documenten (Abtn, instructie directeur en in periodieke rapportages)
11.	Bij uitbesteding van taken neemt het bestuur in de overeenkomst met de dienstverlener adequate maatregelen op voor als de dienstverlener of een door hem ingeschakelde derde onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft, schade veroorzaakt door handelen of nalaten.	ja	Onderdeel van uitbestedingsbeleid.
12.	Het bestuur zorgt dat het zicht heeft op de keten van uitbesteding.	ja	Onderdeel van uitbestedingsbeleid en contracten.
13.	Het bestuur zorgt ervoor dat het beloningsbeleid van partijen aan wie taken worden uitbesteed, niet aanmoedigt om meer risico's te nemen dan voor het fonds aanvaardbaar is. Om dit te bereiken maakt het bestuur dit onderdeel van de contractafspraken bij het sluiten of verlengen van de uitbestedingsovereenkomst of - indien van toepassing - via zijn aandeelhouderspositie.	ja	Vastgelegd in beloningsbeleid en wordt jaarlijks gecheckt door sleutelfunctievervuller compliance.

14.	Het bestuur evalueert jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering en de gemaakte kosten kritisch en spreekt een dienstverlener aan als deze de afspraken niet of onvoldoende nakomt.	ja	Periodieke herijking van dienstverleners.
Integer handelen			
Nr.	Norm	Na-geleefd?	Nadere toelichting en motivering
15.	Het bestuur legt de gewenste cultuur vast en stelt een interne gedragscode op.	ja	Gewenste cultuur is vastgelegd in integriteitsbeleid en er is een gedragscode.
16.	De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers ondertekenen de interne gedragscode van het fonds en een jaarlijkse nalevingsverklaring, en zij gedragen zich daarnaar.	ja	Zie norm 15.
17.	Alle nevenfuncties worden gemeld aan de compliance officer.	ja	Vastgelegd in gedragscode en worden jaarlijks uitgevraagd. In jaarverslag over 2021 worden relevante nevenfuncties gepubliceerd.
18.	Tegenstrijdige belangen of reputatierisico's worden gemeld. De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstrengeling. Zij laten zich op hun functioneren toetsen.	ja	Vastgelegd in gedragscode. Tijdens elke bestuursvergadering worden eventuele tegenstrijdige belangen met de agendastukken geïnventariseerd.
19.	Het lidmaatschap van een orgaan is niet verenigbaar met dat van een ander orgaan binnen het fonds of van de visitatiecommissie.	ja	Vastgelegd in statuten.
20.	Het bestuur zorgt dat onregelmatigheden kunnen worden gemeld en dat betrokkenen weten hoe en bij wie.	ja	Er is een klokkenluidersregeling, incidentenregeling en een klachten-en geschillenregeling. Deze laatste staat op de website.
21.	De organisatie kent een klokkenluidersregeling en bevordert dat ook externe dienstverleners een klokkenluidersregeling hebben. De organisatie zorgt ervoor dat men weet hoe en bij wie kan worden gemeld.	ja	De klokkenluidersregeling van Provisum staat op de Teamsite. In uitbestedingsbeleid is opgenomen dat de uitvoerder beschikt over een klokkenluidersregeling dan wel dat de uitvoerder bevordert dat een dergelijke regeling wordt ingevoerd. Jaarlijks wordt dit gecheckt door de sleutelfunctievervuller compliance.

22.	Het bestuur kent de relevante wet- en regelgeving en interne regels, weet hoe het fonds daar invulling aan geeft en bewaakt de naleving (compliance).	ja	Sleutelfunctie compliance houdt hier toezicht op.
Kwaliteit nastreven			
Nr.	Norm	Na-geleefd?	Nadere toelichting en motivering
23.	Het bestuur is collectief verantwoordelijk voor zijn functioneren. De voorzitter is eerste aanspreekpunt; hij/zij is als eerste verantwoordelijk voor zorgvuldige besluitvorming en procedures.	ja	Jaarlijks wordt er een zelfevaluatie uitgevoerd. Periodiek wordt de aanwezige kennis getoetst.
24.	Het bestuur waarborgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen opereren.	ja	Vastgelegd in integriteitsbeleid.
25.	Ieder bestuurslid heeft stemrecht.	ja	Geregeld in statuten.
26.	Het bestuur zorgt voor permanente educatie van zijn leden.	ja	Ja, de wijze waarop is geregeld in het plan van aanpak geschiktheid
27.	Het bestuur staat open voor kritiek en leert van fouten.	ja	Jaarlijkse zelfevaluatie.
28.	Het eigen functioneren is voor het bestuur en voor het intern toezicht een continu aandachtspunt. Het bestuur en het intern toezicht evalueren in elk geval jaarlijks het eigen functioneren van het orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betrekken het bestuur en het intern toezicht één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.	ja	Het bestuur houdt jaarlijks een zelfevaluatie waarbij één keer in de drie jaar een externe partij wordt ingeschakeld. Hetzelfde geldt voor de RvT. Individuele evaluatie vindt plaats d.m.v. einde jaargesprekken die worden gehouden tussen voorzitter en de bestuursleden.
29.	Het eigen functioneren is voor het BO een continu aandachtspunt. Het BO evalueert in elk geval jaarlijks het functioneren van het eigen orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betreft het BO één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.	nvt	
30.	Het eigen functioneren is voor het VO een continu aandachtspunt. Het VO evalueert met enige regelmaat het functioneren van het eigen orgaan.	ja	In 2021 heeft een zelfevaluatie plaatsgevonden.

Zorgvuldig benoemen			
Nr.	Norm	Na-geleefd?	Nadere toelichting en motivering
31.	De samenstelling van fondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.	ja	O.a. vastgelegd in het diversiteitsbeleid en plan van aanpak geschiktheid. jaarlijkse toetsing dmv zelfevaluatie.
32.	Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Daarbij houdt het rekening met opleiding, achtergrond, persoonlijkheid, geslacht en leeftijd. Het bestuur toetst de geschiktheid van bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap.	ja	Voor elke vacature in het bestuur wordt een profielschets opgesteld waaraan een kandidaat (grotendeels) moet voldoen. De geschiktheid wordt vooraf getoetst door het bestuur. Elk jaar vindt er een einde jaar gesprek met de voorzitter plaats en voor het aflopen van een eerste bestuurstermijn evalueert het bestuur het functioneren van het desbetreffende bestuurslid.
33.	In zowel het bestuur als in het VO of het BO is er tenminste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.	VO: nee Bestuur: ja	Er is veel actie ondernomen om deelnemers jonger dan 40 jaar te enthousiasmeren voor een functie in het bestuur of het VO. Dit heeft ertoe geleid dat het bestuur eind 2021 voldoet aan de diversiteitseis. Voor het VO heeft dit er begin 2021 toe geleid dat er iemand benoemd is die net nog jonger was dan 40 jaar. Eind 2021 is deze persoon 40 jaar waardoor niet meer wordt voldaan aan de diversiteitseis.
34.	De zittingsduur van een lid van het bestuur, het VO, het BO en raad van toezicht is maximaal vier jaar. Een bestuurslid en een lid van het BO kunnen maximaal twee keer worden herbenoemd, een lid van de raad van toezicht maximaal één keer. Leden van een visitatiecommissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde fonds.	ja	De maximale termijnen worden niet overschreden. Een en ander is vastgelegd in de statuten.
35.	Het bestuur, het BO en het intern toezicht houden bij het opstellen van de profielschets rekening met het diversiteitsbeleid. Het VO houdt hier rekening mee bij het opstellen van de competentievisie.	ja	Voordragende partijen wordt expliciet gevraagd rekening te houden met het diversiteitsbeleid van het fonds.
36.	Het bestuur, het VO of het BO en de raad van toezicht leggen bij de vacature de eisen voor de vacante functie vast. Hierbij wordt rekening gehouden met de in de normen 31, 32 en 33 opgenomen eisen.	ja	Eisen voor functies worden vastgelegd in functieprofielen.

37.	Bij de vervulling van een vacature wordt actief gezocht (en/of actief opgeroepen om te zoeken) naar kandidaten die passen in de diversiteitsdoelstellingen. Het bestuur neemt hierover tijdig contact op met degenen die betrokken zijn bij het voordragen of de verkiezing van kandidaten.	ja	In 2019 is hier veel actie op ondernomen, samen met HR-afdelingen van aangesloten werkgevers. Dit heeft ertoe geleid dat het bestuur eind 2022 voldoet aan de diversiteitseis. Eind 2022 voldeed het VO niet aan de diversiteitseis.
38.	Het bestuur en het BO toetsen voorgedragen kandidaten mede aan de hand van de diversiteitsdoelstellingen. Het VO bevordert dat in de procedure de competentievisie wordt meegenomen, inclusief de diversiteitsdoelstellingen.	ja	Zoals bij norm 37 vermeld is hier veel actie op ondernomen. Benoemde partijen worden hierop gewezen en bij toetsing door bestuur worden diversiteitsdoelstellingen meegenomen.
39	Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de raad van toezicht over de procedure. Een lid van de raad van toezicht of visitatiecommissie wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan en wordt ontslagen door het bestuur na bindend advies van het verantwoordingsorgaan. Een lid van het verantwoordingsorgaan wordt benoemd door het bestuur en ontslagen door het verantwoordingsorgaan zelf. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan.	ja	Vastgelegd in statuten en reglementen. VO leden worden bij Provisum niet benoemd door het bestuur maar door OR en gepensioneerdvereniging, VVGP (conform PW artikel 115 lid 6). De toelichting op de website van de Pensioenfederatie meldt dat er geen afwijking op artikel 39 gemeld hoeft te worden als artikel 115 lid 6 van de PW wordt toegepast.
40.	Het bestuur zorgt dat de statuten een schorsingsprocedure kennen.	ja	vastgelegd in de statuten.
Gepast belonen			
Nr.	Norm	Na-geleefd?	Nadere toelichting en motivering
41	Het pensioenfonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. Ook is het beleid passend gelet op de bedrijfstak, onderneming of beroepsgroep waarvoor het fonds de pensioenregeling uitvoert.	ja	Vastgelegd in beloningsbeleid.
42.	De beloningen staan in redelijke verhouding tot verantwoordelijkheid, functie-eisen en tijdsbeslag.	ja	Zie norm 41.

43.	Het bestuur is terughoudend als het gaat om prestatiegerelateerde beloningen. Prestatiegerelateerde beloningen zijn niet hoger dan 20 procent van de vaste beloning. Ze zijn niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het fonds.	ja	Zie norm 41.
44.	Het bestuur voorkomt dat door een te hoge beloning van de leden van het intern toezicht, een financieel belang een kritische opstelling in de weg staat.	ja	Marktconforme afspraken.
45.	Bij tussentijds ontslag van een bestuurslid zonder arbeidsovereenkomst of van een lid van het intern toezicht verstrekt het bestuur geen transitie- of ontslagvergoeding. Bij ontslag van een (andere) medebeleidsbepaler moet een eventuele transitie- of ontslagvergoeding passend zijn gelet op de functie en de ontslagreden.	ja	Zie beloningsbeleid.
Toezicht houden en inspraak waarborgen			
Nr.	Norm	Na-geleefd?	Nadere toelichting en motivering
46.	Intern toezicht draagt bij aan effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan beheerste en integere bedrijfsvoering.	ja	
47.	Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak.	ja	
48.	Leden van het intern toezicht zijn betrokken bij het pensioenfonds en moeten zich zodanig onafhankelijk opstellen dat belangentegenstellingen worden voorkomen. Ze hebben daarbij het vermogen en de durf om zich kritisch op te stellen richting het bestuur.	ja	Dit is ook opgenomen in profielschets en daar zijn de leden op geselecteerd.
49.	De raad van toezicht stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.	ja	
50.	Het bestuur weegt de aanbevelingen van raad van toezicht of visitatiecommissie zorgvuldig en motiveert afwijkingen.	ja	Aanbevelingen worden jaarlijks opgepakt en opvolging wordt periodiek besproken met Raad van Toezicht.
51.	Het BO voert zijn taak uit als 'goed huisvader' (m/v) voor alle belanghebbenden.	nvt	

52.	Het BO zorgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen functioneren.	nvt	
53.	Het BO bewaakt of het bestuur de uitvoeringsovereenkomst of het uitvoeringsreglement en het pensioenreglement juist uitvoert. Ook bewaakt het BO of het bestuur de belangen van de verschillende groepen belanghebbenden evenwichtig afweegt.	nvt	
54.	Het BO onderneemt actie als het van oordeel is dat het bestuur niet naar behoren functioneert.	nvt	
55.	Het bestuur gaat een dialoog aan met het VO dan wel het BO bij het afleggen van verantwoording.	ja	Wijzigingen in beleid worden besproken in gezamenlijke vergaderingen. Jaarverslag wordt vooraf besproken met VO en VO zit bij de vergadering waarin het jaarverslag wordt vastgesteld. Daarnaast heeft VO adviesrecht op sommige onderdelen.
56.	Het bestuur draagt de accountant of actuaris die controle uitvoert in beginsel geen andere werkzaamheden op dan controle. Geeft het bestuur wel een andere opdracht, dan vraagt dit zorgvuldige afweging en een afzonderlijke opdrachtformulering.	ja	Actuaris vervult ook de sleutelfunctie actuarieel beheer. Dit ligt in het verlengde van zijn controlerende werkzaamheden.
57.	Het bestuur beoordeelt vierjaarlijks het functioneren van de accountant en de actuaris en stelt het intern toezicht en VO of BO van de uitkomst op de hoogte.	ja	Na elke jaarwerkcyclus wordt het functioneren van accountant en actuaris beoordeeld. Dit wordt gedeeld met RvT en VO.
Transparantie bevorderen			
Nr.	Norm	Na-geleefd?	Nadere toelichting en motivering
58.	Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.	ja	Zie jaarverslag en website.
59.	Het bestuur geeft inzicht in het beleid, de besluitvormingsprocedures, de besluiten en de realisatie van het beleid.	ja	Dit gebeurt middels Pensioenberichten, de website en het jaarverslag.
60.	Het bestuur vervult zijn taak op een transparante (open en toegankelijke) manier. Dat zorgt ervoor dat belanghebbenden inzicht kunnen krijgen in de informatie, overwegingen en argumenten die ten grondslag liggen aan besluiten en handelingen.	ja	Dit gebeurt middels Pensioenberichten, de website en het jaarverslag.

61.	Het bestuur legt gemotiveerd vast voor welke wijze van uitvoering is gekozen. Deze informatie is beschikbaar voor de belanghebbenden.	ja	In fondsdocumenten en op website.
62.	Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	ja	Zie website waar ook MVB-Beleid en jaarlijkse rapportages worden gepubliceerd.
63.	Het bestuur stelt beleid vast rond transparantie en communicatie. Het bestuur evalueert dit beleid periodiek en in ieder geval eens per drie jaar.	ja	Er is een communicatiebeleidsplan. Deze wordt eens in de drie jaar geëvalueerd.
64.	Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	ja	
65.	Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	ja	Klachten-en geschillenregeling staat op website en in het jaarverslag wordt gerapporteerd over de binnengekomen klachten en geschillen.

BIJLAGE 3 VERKLARING GEHANTEERDE BEGRIPPEN

AFM

De Autoriteit Financiële Markten, door de wet aangewezen voor gedragstoezicht op pensioenfondsen. De AFM houdt ook toezicht op de communicatie door pensioenfondsen naar de deelnemers en gepensioneerden.

ALM

Asset Liability Management (ALM) is een onderzoekstechniek om bij verschillende scenario's en uitgangspunten op het gebied van de beleggingen en de verplichtingen het effect op de financiële positie van het pensioenfonds te kunnen voorspellen. De uitgangspunten hebben betrekking op het beleggings-, indexatie- en premiebeleid in samenhang met de economische omstandigheden en de risicohouding van het pensioenfonds.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is een maat voor de financiële positie van pensioenfondsen.

Benchmark

Een objectieve maatstaf waaraan de performance van het belegde vermogen kan worden getoetst. De benchmark wordt gebaseerd op een in beginsel vaste samenstelling van beleggingen; fluctuaties in de waarde van de benchmark worden veroorzaakt door de koersfluctuaties van de in de benchmark opgenomen beleggingen.

DNB

De Nederlandsche Bank N.V., door de wet aangewezen als toezichthouder op de solvabiliteitspositie van pensioenfondsen.

Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (IMVB)- convenant

Met ondertekening van het IMVB-convenant onderschrijft Provisum de OESO-richtlijnen en de United Nations Guiding Principles (UNGP). In het IMVB-convenant zijn afspraken gemaakt over de inbedding van de OESO-richtlijnen en UNGP's in het beleid van pensioenfondsen, de uitbesteding aan externe dienstverleners en de monitoring en rapportage daarover.

Renterisico

Het renterisico is het risico dat verband houdt met een verandering van de rente. Zowel de beleggingen als de verplichtingen en in mindere mate de overige activa en passiva zijn gevoelig voor fluctuaties in de rente.

Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR)

Een Europese Verordening die financiële marktdeelnemers, waaronder pensioenfondsen, verplicht informatie te verschaffen over het duurzaamheidsbeleid en transparant te zijn over de uitvoering daarvan.

Strategische beleggingsmix

De door het Bestuur van het pensioenfonds op basis van ALM-studie en adviezen van de beleggingscommissie en eventueel overige adviseurs vastgestelde beleggingsmix voor de langere termijn.

Technische voorziening

Een voorziening die nodig is om aan de reeds bestaande pensioenverplichtingen jegens de verzekerden te voldoen.

Uitvoeringsovereenkomst

Een overeenkomst tussen de werkgever en het pensioenfonds met betrekking tot onder meer de financiering van de pensioenverplichtingen.

Vereist eigen vermogen

Het vereiste vermogen op basis van de systematiek van het financieel toetsingskader (FTK) die het pensioenfonds moet aanhouden in verband met de vereiste zekerheid dat de onvoorwaardelijke pensioenen ook daadwerkelijk worden uitgekeerd.

STICHTING PENSIOENFONDS PROVISUM
POSTBUS 7873
1008 AB AMSTERDAM
Jachthavenweg 111
1081 KM Amsterdam
T: 020 – 621 3891
E: info@provisum.nl
W: www.provisum.nl